

ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДДИН АЙНӢ

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ 809.155.0+802.0
ТКБ 81.2 тоҷ+81.2 анг
Ҳ –51

ҲАСАНОВА САОДАТ РАҶАБАЛИЕВНА

ТАҲЛИЛИ ЛУҒАВИЮ ГРАММАТИКИИ ИСТИЛОҶОТИ БОФАНДАГӢ
ДАР ЗАБОНҶОИ ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ (БАР МАБНОИ МАВОДИ
ФАРҶАНГҶО ВА ОСОРИ ИЛМИЮ АДАБӢ)

Диссертатсия

барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD)- доктор
аз рӯи ихтисоси 6D021300 –Забоншиносӣ (6D021302 –Забоншиносии
муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ)

Роҳбари илмӣ: доктори илмҳои
филологӣ, профессор
Ҷаматов Самиддин Салоҳиддинович

ДУШАНБЕ – 2024

МУНДАРИҶА

ФЕҲРИСТИ ИХТИСОРАҶО ВА АЛОМАТҶОИ ШАРТӢ.....	3
МУҚАДДИМА	4
ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ	10

БОБИ I. АСОСҶОИ НАЗАРИЯВИИ ОМУӢЗИШИ ИСТИЛОҶОТИ БОФАНДАГӢ ДАР ЗАБОНҶОИ ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ

1.1. Шарҳу тавзеҳи мафҳумҶои меҳвари истилоҶоти бофандагӢ дар забонҶои тоҷикӢ ва англисӢ	14
1.2. Назаре ба таъриҳи пайдоиши корхонаҶои бофандагӢ	21
1.3. Нақши калимаҶои умумистеъмоли дар ташаккули истилоҶоти бофандагии забонҶои тоҷикӢ ва англисӢ	25
1.4. СарчашмаҶои ташаккул ва тақомули истилоҶоти бофандагӢ дар забонҶои тоҷикӢ ва англисӢ	32
1.5. Таснифоти мавзуи вожаву истилоҶоти бофандагӢ дар забонҶои тоҷикӢ ва англисӢ	50
Хулосаи боби якум	55

БОБИ II. ХУСУСИЯТҶОИ ЛУҶАВИЮ МАӢНОИИ ИСТИЛОҶОТИ БОФАНДАГӢ ДАР ЗАБОНҶОИ ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ

2.1. Зухуроти сермаъноӣ дар низоми истилоҶоти бофандагии забонҶои тоҷикӢ ва англисӢ	57
2.2. Зухуроти омонимия дар низоми истилоҶоти бофандагӢ	65
2.3. Зухуроти муродифот дар низоми истилоҶоти бофандагӢ	73
2.4. Зухуроти антонимия дар низоми истилоҶоти бофандагии забонҶои тоҷикӢ ва англисӢ	80
2.5. Нақши истилоҶоти бофандагии иқтибосӣ дар рушди таркиби луғавии забони тоҷикӢ ва англисӢ	84
Хулосаи боби дуюм	96

БОБИ III. ТАҲЛИЛИ СОҶТОРИИ ИСТИЛОҶОТИ БОФАНДАГӢ ДАР ЗАБОНҶОИ ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ.....

3.1. Ташаккули истилоҶоти бофандагӢ бар пояи роҳу усулҶои калимасозӣ	98
3.2 Ташаккули истилоҶоти сохта бар пояи калимасозии сарфӣ	103
3.3 Ташаккули истилоҶоти бофандагӢ тавассути усули калимсозии нахвию сарфӣ	117
3.4 Ташаккули истилоҶоти бофандагӢ тавассути усули калимсозии сарфию нахвӣ	124
3.5. Ташаккули истилоҶоти бофандагӢ бар пояи усули нахвӣ	126
3.6. Ташаккули истилоҶоти бофандагӢ дар пояи усули луғавӣ-маъноӣ	129
3.7. Таснифоти истилоҶоти бофандагӢ аз лиҳози мансубияташон ба ҳиссаҶои нутқ	134
Хулосаи боби сеюм	146

ХУЛОСА 147

ТАВСИЯҶО ОИД БА ИСТИФОДАИ НАТИҶАҶОИ АМАЛИИ ТАҲҚИҚ 150

РӢӢХАТИ АДАБИӢТ 151

ИНТИШОРОТ АЗ РӢӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ 166

ФЕҲРИСТИ ИҲТИСОРАҶО ВА АЛОМАТҶОИ ШАРТӢ

ФТЗТ - Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ

N - noun (исм)

Adj - Adjective (сифат)

Adv - Adverb (зарф)

Pron - Pronoun (ҷонишин)

Con - Conjunction (пайвандак)

ODE - Oxford Dictionary of English

CED - Collins English Dictionary

NOAD - New Oxford American Dictionary

COAT - Concise Oxford American Thesaurus

МУҚАДДИМА

Кори диссертационӣ ба таҳлили луғавию грамматикии истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бар мабноси фарҳангҳо ва осори илмию адабӣ ва муайян намудани заминаҳои ташаккул ва тақомули ин анвои истилоҳот бахшида шудааст.

Мубрамии мавзӯи таҳқиқ. Таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисӣ бағоят ғаниву рангин буда, саршору лабрез аз мавҷудияти қабатҳои мухталифи луғавию маъноӣ, вомвожаҳо аз забонҳои бегона, воҳидҳои луғавии сермаънову ҳамгун ва мутаазоду муродифот аст, ки аз забони адабиёти қадими тоҷику англис боз мондааст.

Вожаву истилоҳоти соҳаи бофандагӣ дар баробари луғоти дигар бахшҳои чомае як чузъи чудонашавандаи таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисӣ маҳсуб ёфта, таҳлилу баррасии ин анвои истилоҳот амри воқеист. Пешаи бофандагӣ ҳунарест, ки мардум тавассути он ризку рӯзиашро меёбад ва он муарифгари ҳар як қавму миллат буда, бо таърихи халқҳои тоҷику англис алоқаи устувор дорад.

Зарурати таҳқиқи ин мавзӯ, агар аз як тараф, фаъолияти мутахассисонро дар саноати бофандагӣ осон гардонад, аз тарафи дигар, то ба имрӯз бештари истилоҳоти ин соҳа ба таҳаввули шакливу сохторӣ дучор шуда, интихоби вожаву истилоҳоти меъёрӣ ба миён омад.

Вожаву истилоҳоти бофандагӣ заминаи бойи қадимаи таърихиро соҳиб аст, зеро мардум аз давраҳои қадим бо ҳунари бофтани духтани чизҳои ниёзи аввалия, амсоли гилему курпа, курта ва дигар анвои либос машғул буда, ба ин васила ҳаёти худро пеш мебард. Илова бар ин, пайдоиши вожаву истилоҳоти бофандагӣ бо табиат, суннату анъана ва санъати бофандагӣ иртиботи ногусастанӣ дошта, зарурати таҳлили луғавию грамматикии ин анвои истилоҳотро дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бар мабноси маводи фарҳангҳо ва осори илмию адабӣ ба миён овард.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Омӯзиши вожаву истилоҳоти соҳаҳои мухталиф дар забони тоҷикӣ кайҳо боз тавачҷуҳи суҳаншиносонро ба худ ҷалб намуда, натиҷаи кори эшон дар шакли мақолву рисолаҳои сершуморе нашр гардиданд. Дар ин радиф, метавон рисолаҳои М. Рустамов [1972], Н. Шаропов [1984], Ҳ. Бурҳонова [1982], М. С. Сулаймонов [1997], М. Султон [2001; 2008], С. Назарзода [2004, 2013], П. Нуров [2009; 2018], С. Ҳалимова [2002], Ш. Ҳайитова [2013], Т. Шокиров [2017], А. Шафоатов [2021], Қ. Тураҳасанов [2022], А. Юсупов [2003], Ш. Ёрмаҳмадов [2023] ва дигаронро ном бурд.

Гузашта аз ин, таҳлилу баррасии вожаву истилоҳоти забони тоҷикӣ дар шакли асари алоҳида аз ҷониби забоншиносон М. Қосимова [2013] ё дар таркиби асар аз тарафи суҳаншиносони тоҷик Ш. Рустамова [1981], М. Шукуров [1991] Д. Саймиддинов [2001], Д. Хоҷаев [2008, 2013] мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Вожаву истилоҳоти пешаварӣ дар осори Сайидои Насафӣ аз ҷониби забоншинос С. Ҳалимова мавриди таҳлилу луғавӣ, маъноӣ ва сохторӣ гардидааст. Яке аз фаслҳои рисолаи мавсуф «Вожаҳои соҳаи бофандагӣю дӯзандагӣ» унвон дошта, дар он қорбурди ин анвои истилоҳот дар осори С. Насафӣ бозтоб мегардад [Ҳалимова, 2002].

Диссертатсияи муҳаққиқ С. Усмонова ба таҳқиқи вожагони бофандагии забони тоҷикӣ бахшида шудааст. Мавсуф дар рисолаи хеш вижагиҳои луғавӣ, маъноӣ ва сохтори ин анвои истилоҳотро таҳлилу баррасӣ намудааст [Усмонова, 1971].

Бояд ёдовар шуд, масалаи пажӯҳиши вожаю истилоҳоти бофандагӣ аз назари лаҳҷашиносону шевашиносони тоҷик низ дур намонадааст. Забоншинос М. Истамова дар рисолаи худ аз вожаҳои саноати дӯзандагӣю бофандагии шеваи Самарқанд ёдовар мешавад [Истамова, 1983].

Як фасли ҷудоғонаи асари забоншинос Т. Мақсудов «Лексика ва фразеологияи шеваҳои тоҷикони Исфара» ба таҳлилу баррасии лексикаи соҳавии шеваҳои Исфара бахшида шудааст [Мақсудов, 1977].

Г.З. Абдуллоева дар як фасли чудоғонаи асари худ роҷеъ ба вожаву истилоҳоти соҳаи бофандагӣ чунин қайд мекунад: «Гарчанде ин ҳунари қадимаи мардуми тоҷикон (бофандагӣ - С.Ҳ.) ба ҳисоб рафта, калимаву истилоҳоти зиёдеро дар бар гирад ҳам, аммо аксарияти ин калимаҳо ба гурӯҳи калимаҳои камистеъмол дохил шуда истодаанд, аз қабиле халифагӣ (марде, ки дар хонаи мардум ба бофандагӣ машғул аст), обҷоқ (марде, ки дар танидани тору пуди алоҷабофӣ маҳорат дорад), абрмон (бофандае, ки матои алоҷаи абр мебофад) ва ғ.» [Абдуллоева, 2023: 138].

Дар таълифоти Ш. Исмоилов, Н. Гадоев, Р. Сангинова баъзе қайдҳои андешаҳо роҷеъ ба истилоҳоти ин анвои ҳунармандӣ рафта бошад ҳам, вале тамоми вижагиҳои лингвистии ин мавзӯро бозгӯ карда наметавонанд.

Пажӯҳиши вожаву истилоҳот дар забоншиносии муқоисавӣ, яъне бар мабноси муқоисаи истилоҳоти соҳаҳои мухталифи ду забони гуногуннизому гуногунсохтор дар кишвари мо падидаи нав набуда, аввалин мақолаву рисолаҳо дар ин самти забоншиносӣ охири садаи XX ва аввали садаи XXI рӯйи қоғаз омаданд. Дар ин росто метавон рисолаҳои М. Бекмурод [2001], С. Чаматов [2006; 2015], Ҳ. Саидов [2006; 2013], Г. Садиева [2006], С. Собирова [2007], Д. Ҳайдаров [2007], Ш. Каримов [2014; 2021], Ф. Баротов [2012], М. Солиева [2014], З. Мусоямов [2017], М. Азизова [2017], Чӯраева [2019], Б. Чуракулов [2019], Х. Чӯраев [2019], Ҳ. Асламов [2020], М. Ғаниева [2021], З. Ғаффуоров [2022], Ш. Чаҳонгиров [2023] ва дигаронро ном бурд.

Таҳқику барасии истилоҳоти бофандагӣ низ дар забони англисӣ аз ҷониби забоншиносон дур намондааст. Забоншиноси рус А.В. Кувшинова дар рисолаи хеш «Истилоҳоти фаъолияти бофандагии забони англисӣ ва коркарди луғатнигории он (Английская терминология текстильного дела и её лексикографическая разработка)» [Кувшинова, 2008] марҳилаҳои ташаккул, тақомул ва ҳолати муносири истилоҳоти фаъолияти бофандагии забони англисиро аз нуқтаи назари таърихӣ-типологӣ, ки аз ҷониби луғатнигорони ватанӣ пешниҳод шудааст, тавсиф намуда, вижагиҳои тарҷумаи ин анвои истилоҳотро ба забони русӣ ва роҳу усулҳои мураббаъ намудани луғатҳои

мухталифи истилоҳоти бофандагиро муайян кардааст. Илова бар ин, муаллиф бар мабной усули мукоисавӣ таҳлили луғатнигории фарҳангҳои мухталифро барои мураттаб намудани луғатҳои дузабона ва тафсирии соҳаи бофандагӣ анҷом додааст, ки ниёзи мутарҷимону мутахассисонро ба корбурди дурусти ин анвои истилоҳот қонеъ мегардонад.

О.А. Николаева дар рисолаи хеш «Истилоҳоти масолеҳшиносии бофандагӣ (Терминология текстильного материаловедения)» [Николаева, 2006] роҳу усулҳои таснифоти вожаву истилоҳоти бофандагӣ, усулҳои сермаҳсулу каммаҳсули калимасозиро дар ташаккули ин анвои истилоҳот тавсиф карда, ҳамзамон истилоҳзиро дар ҷумла муайян намудааст. Илова бар ин, низоми ташаккули истилоҳоти бофандагиро бо ишорати хусусиятҳои матоъҳои истеҳсолшаванда дар рисола нишон дода аст.

Дар баробари ин, дар нимаи садаи ХХ роҷеъ ба номгузории вожаву истилоҳоти бофандагӣ аз ҷониби забоншиносону мутахассисони рус мақолаҳои ҷудоғона ба таъб расиданд. Л. М. Горелик ва В. И. Кокошинский дар мақолаи хеш бо унвони «Оид ба истилоҳоти муосири бофандагӣ» қайд мекунад, ки «мавҷуд набудани истилоҳоти дурусти таҳияшуда на танҳо ба раванди таълимӣ-педагогии тайёр намудани мутахассисони соҳаи саноат ва савдо душворӣ пеш меорад, балки ба муназзамии стандартҳои маснуот таъсири манфӣ мерасонад ва ин омилҳо, пеш аз ҳама, печдарпечӣ ва иштибохро дар амалия ва таҷриба ба вучуд меоранд» [Горелик, Кокошинская, 1962: 78]. Дар мақолаи зикршуда, номгуӣ анвои мухталифи матоъҳо таҳлилу баррасӣ гардидааст.

Илова бар ин, мақолаи Н. Х. Уразов бо номи «Роҷеъ ба масъалаи истилоҳоти бофандагии муосир (К вопросу о современной текстильной терминологии)» нашр гардид, ки муаллиф дар он андешаҳои худро оид ба вижагиҳои корбурди истилоҳоти бофандагӣ ва тафовути ин анвои истилоҳот аз вожағони умумистеъмол баён мекунад [Уразов].

Таъкид ба маврид аст, ки вожаномаву фарҳангномаҳо, асосан, муаррифгари луғоту истилоҳоти бофандагӣ ба шумор мераванд. Бештари

мутаххассисони соҳа ба фарҳанги дузабона, ки «Фарҳанги англисӣ-русии бофандагӣ (Англо-русский текстильный словарь)» унвон дошта, аз ҷониби муҳандис З. Е. Рабинов зери таҳрири муҳандис К. К. Лупандин ва фарҳанги «Фарҳанги англисӣ-русии бофандагӣ (Англо-русский текстильный словарь)», ки мураттибаш Михалев аст, рӯ меоранд.

Илова бар ин, аз ҷониби А. В. Куличенко фарҳанге бо номи «Фарҳанги мухтасар оид ба истилоҳоти масолеҳшиносии бофандагӣ ва дузандагӣ (Краткий терминологический словарь по текстильному и швейному материаловедению)» нашр гардид, ки дар он 650 адад истилоҳу мафҳумҳои меҳварие, ки дар саноати бофандагиву дӯзандагӣ, ки ба риштаву нах ва матоъҳои пахтагини бофандагӣ мансубанд, шарҳу тавзеҳ дода аст.

Дар забони тоҷикӣ низ фарҳанге бо номи «Луғати русӣ-тоҷикии насосҷӣ» аз тарафи С. Зулфонов нашр гардид, ки дар он муаллиф вожаву истилоҳоти ба ашӯи хому тайёр, асбобу афзорҳои таҷдизот мансуббударо бо гунаи русиву тоҷикиашон ҷой додааст. Илова бар ин, дар луғати мазкур аввалин маротиба тарҷумаи дурусти истилоҳоти бо маъниҳои мувофиқи соҳавияшон оварда шудааст [Зулфонов, 2014].

Ягона рисолае, ки ба таҳлили сохториву маъноии истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ бахшида шудааст, ба қалами М. Солиева марбут буда, муаллиф дар он танҳо хусусиятҳои сохтории ин анвои истилоҳотро таҳлилу баррасӣ намудааст [Солиева, 2014].

Ҳамин тариқ, аз гуфтаҳои боло метавон ба хулосае омад, ки вижагиҳои луғавию грамматикӣ истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ то ба имрӯз аз нигоҳи муқоиса дар шакли пажӯҳиши алоҳида таҳлилу баррасӣ нагардидааст.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Мавзуи таҳқиқ бо барномаҳои таълимӣ ва илмӣ равиши филологӣ робитаи зич дорад.

Натиҷаҳо ва хулосаҳои таҳқиқоти илмӣ дар таҳия ва тақмили маводҳои таълимӣ соҳаи бофандагӣ нақши муҳим бозида метавонанд. Мавзуи таҳқиқоти мазкур дар доираи яке аз самтҳои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ

кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии Донишгоҳи давлатии
омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни мавриди омӯзишу пажӯҳиш
қарор мегирад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ

Мақсади таҳқиқ. Мақсади асосии диссертатсия омӯзиш, пажӯҳиш, муқоиса ва муайян намудани вижагиҳои луғавӣ ва грамматикӣ истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор меравад.

Вазифаҳои таҳқиқ. Барои амалӣ соختани ҳадафи худ зимни омӯзишу таҳлили истилоҳоти бофандагӣ вазифаҳои зерини бо ҳам алоқаманд мавриди таҳқиқ қарор гирифтанд:

- таҳлилу баррасии мафҳумҳои меҳаврии истилоҳоти бофандагӣ;
- таснифоти мавзӯии истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;
- муайян намудани сарчашмаҳои ташаккулу тақомули истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ
- таҳлилу баррасии хусусиятҳои луғавию маъноӣ истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои муқоисашаванда;
- муайян намудани нақши роҳу усулҳои калимасозӣ дар ташаккули истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ
- ошкор намудани роҳҳои иқтибосшавии истилоҳоти бофандагии иқтибосӣ ба таркиби луғавии забонҳои муқоисашаванда;

Объекти таҳқиқ – истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикию англисӣ мебошад.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқ, пеш аз ҳама, муайян кардани умумият, монандӣ ва тафовути луғавию грамматикӣ истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мебошад.

Асосҳои назариявӣ таҳқиқ. Асосҳои назариявӣ диссертатсияро осори илмӣ назариявӣ муҳаққиқони хориҷӣ: Д.С. Лотте, А.А. Реформатский, А.В. Суперанская, М. Лейчик, Авербух; ватанӣ: М. Шукуров, Н. Шаропов, Ш. Рустамов, М. Рустамов, Д. Саймиддинов, С. Сулаймонов, М. Қосимова, С. Назарзода, М.Ҳ. Султон, П.Г. Нуров, Т. Шокиров, Қ.

Тураҳасанов, Ш. Ҳайитова, А. Мамадназаров, Ҳ. Саидов, С. Ҷоматов, Ш. Каримов ва дигарон ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқ. Барои ҳалли мақсаду вазифаҳои пешгузошта аз усулҳои тасвирӣ, типологӣ-муқоисавӣ, таҳлили ҷузъҳо (компонентӣ) ват аҳлилу луғавию маъноӣ васоҳториву решашиносӣ истифоданамудем.

Навгонии илмии таҳқиқ. Навгонии мавзӯи таҳқиқ аз он иборат аст, ки дар рисола бори аввал хусусиятҳои луғавию грамматикӣ истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ аз нигоҳи муқоиса таҳлилу баррасӣ мегардад. Дар заминаи таҳқиқи диссертатсия таҳия ва нашри фарҳанги истилоҳоти бофандагии забонҳои англисӣ-русӣ ва тоҷикӣ дар назар аст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ дар асоси фарҳангҳои дузабонаву бисёрзабона ва асарҳои таърихиву соҳавӣ дар як шакли мушаххас ҷамъоварӣ гардида, вижагиҳои луғавию маъноӣ ин анвои истилоҳот муайян шуданд.

2. Аз таҳлилу баррасии истилоҳоти бофандагии дар дасти мо буда маълум гардид, ки аз лиҳози таркиби сарфӣ миқдори зиёди вожагонии ин соҳаро дар ҳар ду забони муқоисашаванда исмҳои сода ва таркибӣ ё истлоҳ-ибора ташкил медиҳанд, зеро аломату хусусияти истилоҳ маҳз дар таркиби ибора, ҷумла ва матн зоҳир мегардад.

3. Ҳамкории иқтисодӣ бо давлатҳои мухталиф сабаби кушода шудани як қатор корхонаҳои бофандагӣ дар кишвари мо гардид ва ин омил ба забоншиносон ва луғатнигоронро водор сохт, ки ба пажӯҳиши вожаву истилоҳоти соҳаи бофандагӣ рӯ оранд, то ки мутахассисон ба корбурди дурусти онҳо душворӣ нақашанд.

4. Аз вожаву истилоҳоти бофандагӣ, ки дар раванди таҳқиқ ҷамъоварӣ шуданд, маълум гардид, ки қисми зиёди ин анвои истилоҳот аз забонҳои арабиву русӣ, латиниву юнонӣ, англисиву фаронсавӣ ва ҳиндиву туркӣ

иктибос шуда, дар рушду рушду такомули таркиби луғавии забонҳои муқоисашаванда нақши муҳим бозиданд.

5.Таҳлилу баррасии истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нишон дод, ки нақши усули калимасозии сарфӣ ва наҳвӣ дар ташаккули ин анвои истилоҳот калон будааст, зеро бештари истилоҳҳо маҳз бар пояи ин ду усули истилоҳсозӣ сохта шудаанд.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқ аз он иборат аст, ки пажӯҳиши диссертатсионии мазкур дар таҳқиқи масъалаҳои гуногуни мансуби аспектҳои забоншиносӣ, аз қабилӣ савтиёт, сарфу наҳв, луғашшиносиву луғатнигорӣ ва вожашиносӣ. Натиҷаи таҳлилу баррасии мавзӯи пажӯҳиш дар омӯзиши масоили гуногуни марбут ба шохаҳои забоншиносӣ, аз ҷумла, забоншиносии муқоисавӣ-типологӣ, луғатшиносӣ, грамматика ва услубшиносӣ метавонад истифода шавад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ. Аҳаммияти илмии диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки маводи он дар асосии луғату фарҳангҳо ва асарҳои таърихӣ таҳия гардида, дар таълими фанҳои «Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттии забони англисӣ», «Луғатшиносӣ», «Луғатнигорӣ», «Типологияи муқоисавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ», «Назарияи тарҷума» мусоидат менамояд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, пеш аз ҳама, дар он зоҳир мегардад, ки дар бунёди таркиби луғавии истилоҳоти соҳаи бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ, гуруҳҳои луғавиву маъноӣ, воҳидҳои луғавии соҳавӣ; муайянсозии онҳо аз лиҳози пайдоиш ва истилоҳшавӣ сурат гирифтааст.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар мавзӯи «Таҳлилу луғавию грамматикӣ истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» бо шиносномаи ихтисос ва муҳтавои он ба тартиби муқарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дарачаи илмии доктори фалсафа (PhD)- доктор аз рӯи ихтисоси

6D021300 – Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва муқоисавӣ) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии докталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ. Саҳми диссертант, пеш аз ҳама, дар ҷамъоварии маводи илмӣ, омӯзишу таҳлили адабиёти назариявӣ, таснифи маводи ҷамъовардашуда зоҳир гардида, нукоти асосии диссертатсия дар мақолаҳои таълифнамудаи ӯ дар конференсияҳои илмиву амалии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ муаррифӣ шудаанд.

Тавсиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Мундариҷаи асосии мавзӯи таҳқиқот дар суҳанрониҳо ва маърузаҳои илмии дар конфронсҳои илмӣ-назариявии сатҳи байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ пешниҳод гардида ва мақолаҳои дар маҷмуаҳо ва маҷаллаҳои илмӣ нашршуда инъикос гардидаанд.

Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ (суратҷаласаи № 9 аз 1 апрели соли 2024) баррасӣ ва ба ҳимоя пешниҳод карда шудааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷа ва нуктаҳои асосии диссертатсия дар 13 мақола рӯйи ҷоп омаданд, аз ҷумла, 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи шомили феҳристи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, феҳристи ихтисораҳо ва аломатҳои шартӣ, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 166 саҳифаи ҷопи компютериро ташкил медиҳад.

БОБИ I.

АСОСҶОИ НАЗАРИЯВИИ ОМУЗИШИ ИСТИЛОҶОТИ БОФАНДАГӢ ДАР ЗАБОНҶОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ

1.1. Шарҳу тавзеҳи мафҳумҳои

меҳвари истилоҳоти бофандагӢ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Дар ин қисмати диссертатсия, пеш аз ҳама, заминаҳои пажӯҳиши истилоҳоти бофандагӢ, шарҳу тавзеҳи мафҳумҳои меҳвари ин авнои истилоҳот, сарчашмаҳои ташаккул ва тақомули истилоҳоти бофандагӢ ва таснифи мавзуии онҳо таҳлилу баррасӣ мегарданд.

Ҳар як соҳаи илму техника аз маҷмуи истилоҳоти муайян иборат буда, истилоҳоти он бо вижагиҳои хоси худ аз вожагони умумистеъмол тафовут доранд ва ин хусусияти истилоҳ, пеш аз ҳама, дар қорбурди он аз тарафи мутахассисони соҳа намудор мегардад.

Ҳамин тавр, дар зер мо аз он истилоҳоти меҳварие ёдовар мешавем, ки дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашаванда мавқеи назаррас доранд, ба монанди: *бофанда, шустагар, шустагарӣ, пардозгар, читгар, рангрез, калобакор, ҷомабоф, дасторбоф, фӯтабоф, барбандбоф, руфӯгар, наддоф, намадмол, бандбоф, канабтоб, дарзӣ, тоқидӯз, хаймадӯз, лачакдӯз, юрмадӯз, нӯстиндӯз, дег (-и шустагарӣ), коса, кудунг, хум (-и рангрезӣ), дук, дуккон (асбоби бофандагӣ), қисматҳои дуккон: шона, моку, найча, порсанг. сӯзан паши, абрешим, ришта, пахта, карбос, махмал, атлас чок, дарз; weaver, bleacher, finisher, chitgar, dyer, carpet maker, garment weaver, hand weaver, wool weaver, cloth weaver, cloth weaver, nadof, felter, cloth weaver, hemp maker, tailor, embroiderer, tent maker, lachakdoz, juramdora, skin maker, boiler (of bleaching), cup, kudung, khum (of dyeing), duk, dukkon (weaving tool), dukkon parts: comb, moku, tube, porsang. needle, wool, silk, thread, cotton, cotton, velvet, satin, seam.*

Истилоҳи *бофанда* номи касб буда, маънои «коргар ё устое, ки дар дастгоҳҳо аз ресмон матоъ мебофад»-ро, ифода мекунад. Истилоҳи *бофанда* бо номҳои *чулоҳ* ва *нассоч* низ истеъмоли мешавад: *Чунончи, гузари Шоҳмалик, гузари Бобониёз, гузари Қозӣ, гузари Чармгарон, гузари Чақар ва гузари Абдуллохӯҷа асосан бошишгоҳи бофандагон, абрбандон, кудунгарон ва дигар хунарпешагон буд* [Иқромӣ, 2014: 5]. Дар забони англисӣ муодили истилоҳи *бофанда* вожаи *weaver* буда, бо маънои зерин истеъмоли мешавад: «a person who weaves cloth, carpets, or baskets (шахсе, ки матоъ, қолин ё сабад мебофад)» [SCALED: electronic resource]. Аз шарҳи истилоҳи мазкур маълум гардид, ки дар ҳар ду забон ҳам, истилоҳи *бофандагӣ* бо як маъно истеъмоли мешавад.

Истилоҳҳои тоҷикии *шустагар* ва *читгар* (бофанда, он ки ба чит нақшу ниғор меандозад), ки муодили англисиашон воҳидҳои луғавии *bleacher* ва *(cloth) printer* аст, номи касби шахсро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунад: *Аз ҳама бештар карбос бофт, ӯ як қисми вайро ба шустагар дода, шитта кунанда ба худ курта-лозимӣ дӯзонид, дигараширо абра ва остари кӯрпаву кӯрпача, болиш, дастархон ва дигар чизҳои дарқори хона дӯзонида ба читгар дода ранг кунанда гирифт* [Айнӣ, 2013: 82-83].

Дар осори Устод С. Айнӣ вожаҳои *шустагар* ва *читгар* ба чунин маъниҳо омадаанд: «Шустагар шахсоро меғуфтанд, ки карбос ва ё дигар матои нав бофташударо бо зарби чӯб дар об мешуст ва суфта мекард. Читгар шахсе буд, ки ба газворҳои аз нахи пахта бофташуда нақшу ниғор меандохт» [Айнӣ, 2013: 455].

Аз истилоҳҳои ифокунандаи касбу хунар, яъне *шустагар* ва *читгар*, исмҳои маънии амали *шустагарӣ* ва *читгарӣ* бунёд ёфта, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ мафҳумҳои меҳварӣ ба ҳисоб мераванд. Агар истилоҳи *шустагар* дар соҳаи мазкур ба маънои «касб ва кори шустагар, яъне 1) козур, либосшӯӣ, чомашӯӣ, он ки касбаш чомашӯӣ аст. 2. он ки суфи дастбофро барои сафеду тозатар шудан мешӯяд» [ФТЗТ, Ҷ.2. 2008: 659] ба кор равад, пас, истилоҳи *читгарӣ* маънои «бофандагӣ, нақшу ниғор андохтан

ба чит»-ро ифода мекунад [ФТЗТ, Ҷ. 2. 2008: 556]. Муодили истилоҳҳои *шустагарӣ* ва *читгарӣ* дар забони англисӣ исмҳои *bleaching* ва *stuffing* ба шумор меравад.

Истилоҳи тоҷикии *рангрез* ва муодили англисии он *dyer* дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «он ки матоъ, нах ва монанди инҳоро ранг мекунад» истеъмол мешавад [ФТЗТ, Ҷ.2.,2008: 148]. Аз исми ифодакунандаи касбу пеша, яъне *рангрез* исми дигари ифодакунандаи амали *рангрезӣ* – *dyeing* таркиб ёфта, дар соҳаи бофандагӣ маъниҳои зеринро мефаҳмонад: «1. амал ва шуғли рангрез. 2. ҷои ранг кардани матоъ, нах ва ғ., коргоҳи рангрез, шуғли рангрез» [ФТЗТ, Ҷ.2.,2008: 148]. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи истилоҳи *рангрезӣ* дар забонҳои муқоисашаванда он аст, ки агар истилоҳи *рангрезӣ* дар забони тоҷикӣ дар як шакл, яъне *рангрезӣ* мустаъмал гардад, пас, дар забони англисӣ ин вожа бо шаклҳои *colouring, painting, dyeing* роиҷ аст. Аз се шакли англисии овардашуда, танҳо яктоаш, яъне вожаи *dyeing* хосси истилоҳоти соҳаи бофандагӣ буда, боқимонда вожаҳо *colouring, painting* ба қатори воҳидҳои луғавии умумистеъмолӣ мансубанд.

Исми *калобарес* ва гунаи англисии он *spinner* низ ифодакунандаи пешаи муайян дар соҳаи бофандагӣ, яъне *ресандаи калоба* ба шумор рафта, аз исми *калоба* бо маънии «риштаи аз дук ба чарха печонда дастакарда; калоф, тўбчаи ресмон» бунёд гардидааст [ФТЗТ, Ҷ.2.,2008: 582]. Аз исми *калобарес* (*spinner*), исми дигари ифодакунандаи *калобаресӣ* сохта шудааст, ки дар забони англисӣ муодили он вожаи *spinning* ба шумор меравад.

Истилоҳи *адрасбоф* аз исми *адрас* бо маънии «як навъ матои дастибофи тораи абрешими пудаш аз ресмон, ки мисли беқасаб алобуло ва ё якранг мешавад» ва аз асоси замони ҳозираи феъли *бофтан* сохта шуда, дар соҳаи бофандагӣ ба чунин маънӣ истифода мешавад: «он ки ба адрасбофӣ машғул аст; касе, ки адрасбофӣ пешаи асосии ӯст, бофандаи адрас» [ФТЗТ, Ҷ.2. 2008: 39-40]. Муодили англисии истилоҳи *адрасбоф*, истилоҳ-ибораи *adras weaver* буда, дар ҳар ду забон маънии якрангдоранд: *Аз ин рафтори вай Ғаниҷонбой дар қаҳр шуда, бо маслиҳати дўстонаш ҳила кор фармудааст:*

адрасбофро ба қиморбозӣ кашида, аввал фирефта, пул бой дода, баъд оҳиста-оҳиста пулҳои ӯро кашида гирифтаанд [Икромӣ, 2014: 11-12]. Дид, ки дар он ҷо қиморбозҳо омада, зану бачаи *адрасбофро* аз ҳавлии худашон ҳай карда истодаанд [Икромӣ, 2014: 12].

Аз исми ифодакунандаи касбу пеша дар соҳаи бофандагӣ, яъне *адрасбоф*, исми дигари шахси ифодакунандаи амал – *адрасбофӣ* таркиб ёфта, ба шуғли бофтани адрас далолат мекунад.

Ба қатори истилоҳҳои дар боло зикршуда метавон дигар воҳидҳои луғавии меҳвариеро ворид намуд, ки бевосита иҷрои ин ё ба касбу ҳунарро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунад: *ҷомабоф*, *дасторбоф*, *фӯтабоф*, *барбандбоф*, *руфӯзгар*, *абрбанд*; *mantlet*, *tablecloth weaving*.

Истилоҳи *абрбанд* - исми ифодакунандаи касбу пеша буда, аз решаи *абр* ба маънои «алочае, ки нақшҳояш монанди абри баҳорӣ парча-парча аст» ва аз асоси замони ҳозираи феъли *бастан* таркиб ёфта, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» чунин тавзеҳ ёфтааст: «он ки абрбандӣ мекунад» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008:]. Вожаи *абрбандӣ* исми амал буда, дар сарчашмаҳои луғатнигорӣ ба чунин маънӣ омадааст: «ҷо-ҷо бастан ва ранг кардани маштут, ки пас аз бофтан дар матоъ нақшҳои абрмонанд пайдо мешаванд» [Айнӣ, 2008: 31]. Доираи истеъмоли истилоҳи *абрбанд* хеле маҳдуд буда, танҳо дар соҳаи бофандагӣ корбаст мешавад: *Чунончи*, *гузари Шохмалик*, *гузари Бобониёз*, *гузари Қозӣ*, *гузари Чармгарон*, *гузари Чақар* ва *гузари Абдуллоҳҷа асосан бошишгоҳи бофандагон*, *абрбандон*, *кудунгарон* ва *дигар ҳунарпешагон* буд [Икромӣ, 2014: 5].

Муодили истилоҳи *абрбандӣ* дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи *fabric binding* буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънии «knitting skeins of yarn and dyeing each part of it in different colors to produce a variety of lye varieties of fabric (истеҳсоли анвои гуногуни матоъ тавассути бофтан ва ранг кардани ҳар як қисми он бо рангҳои гуногун)» ба кор меравад.

Истилоҳи *барбандбоф* дар соҳаи бофандагӣ корбаст шуда, зери ин мафҳум «ҳунарманде, ки барбанд тайёр мекунад», дарк карда мешавад.

Истилоҳи *барбанд* дар «Луғати Деххудо» ба маънои: «Барбанд – синабанди тифлон, пешбанди кӯдакон, гулӯбанд. Порчаи дарозу кампаҳно ё наворе ба паҳнои чаҳор ангушт ва бештар, ки тифлро чун дар гаҳвора хобонанд бад-он банданд, то наҷфтад» [Ҳалимова, 2020: 37] ва дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънии: «тасмае, ки бо он зинро ба синаи асп мебастанд» омадааст.

Гузашта аз ин, дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои таҳқиқшаванда миқдори муайяни вожаву истилоҳоте мавҷуданд, ки ба тайёр кардани намаду бандина ва дузандагӣ мансубанд. Ин қабил истилоҳоро, асосан, вожаҳои *наддоф*, *намадмол*, *бандбоф*, *канабот*, *наддофӣ*, *намадмолӣ*, *бандбофӣ*, *канаботи*, *қолинбофӣ*, *гилембофӣ*, *дарзӣ*, *тоқидӯз*, *хаймадӯз*, *лачакдӯз*, *юрмадӯз*, *нӯстиндӯз*; *felt fuller*, *tailor*, *embroideress of skullcap*, *tent maker*, *kerchief maker*, *chain stitch embroiderer*, *furrier*, *fur dresser* ва ғ. такшил медиҳанд.

Истилоҳҳои *наддоф* ва *наддофӣ*, ки яке исми шахс ва дигаре исми амал буда, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба чунин маънӣ омадаанд: «**наддоф** – тит ва ғоз-ғозкунандаи пашм, пахта ва ғ. (*барои нарм шудани он*), ҳаллоҷ, пайанда. **Наддофӣ** – тит кардани пашм, пахта, пайандагӣ (*ҳоло ин амалро мошин анҷом медиҳад*); қору касби наддоф» [ФТЗТ, Ҷ 1, 2008: 883]: *Мо аз бозори асп гузашта аз дарвозаи Имом ба шаҳр даромадем ва рост ба тарафи ҷануб равон шуда аз Регистон ва Тоқи Тургарон гузашта ба растаи **наддофӣ** расидем* [Айнӣ, 2013: 391]. Муодили истилоҳҳои *наддоф* ва *наддофӣ* дар забони англисӣ вожаҳои *comber*, *carder* ва *combing*, *cardering* буда, доираи истеъмолашон то андозае маҳдуд аст, яъне ба сифати истилоҳ танҳо дар соҳаи бофандагӣ насосҷӣ қорбаст мешаванд. Истилоҳи *наддоф* дар забони тоҷикӣ баромади арабӣ дошта, муодили он вожаҳои *comber*, *carder* воҳидҳои луғавии асли англисианд.

Вожаҳои *қолинбоф* ва *қолинбофӣ* низ истилоҳҳои соҳаи бофандагӣ буда, чузъи асосии онҳоро вожаи *қолин* ташкил медиҳад ва он аз забони туркӣ ворид шуда, ба маънии «гилеми пашмини патдор» истеъмол мешавад. Аз

решаи вожаи *қолин* исми шахси *қолинбоф* ва исми амали *қолинбофӣ* таркиб ёфтаанд: *Дар работи Қилич халифазанон дар қолинбофӣ машгул буданд, лекин дасту панҷаи Бибичоргул аз кор намерафт, ҳар замон зағӯтаи пуд аз дасташ меафтод ва ресмонаш кушода шуда рафта, ба хасу хошоки замин меолид* [Айнӣ, 1976: 33].

Муодили истилоҳҳои *қолинбоф* ва *қолинбофӣ* вожаҳои *carpet-maker* ва *carpet weaving* буда, чузъи асосии онҳо калимаи *carpet* аз забонҳои франсавии қадим дар шакли *carpite* ва лотинии миёнаи *carpita* ва италявии аз истеъмолбаромадаи *carpita* буда, ба забони англисии давраи миёна иқтибос шудааст.

Вожаи дигаре, ки дар сарҳади хунари бофандагиву дузандагӣ қарор дорад, ин воҳиди луғавии *дарзӣ* буда, аслан, хоси услуби китобӣ аст. Аз решаи вожаи *дарз*, ки маънояш «чоӣ ба ҳам дӯхтаи қисмҳои либос, чоки дӯхташудаи либос ва дигар чизҳо; чоӣ пайванди ду чиз» аст, истилоҳҳои дигаре, ки доираи истеъмолашон дар соҳаи бофандагӣ фаррох аст, бунёд ёфтаанд, ба монанди исми шахси *дарздӯз* ва исмҳои амали *дарздӯзӣ*, *дӯзандагӣ*, *дарзигӣ*: *дар рӯи хона як машинаи дарздузӣ буд, ки дар вай абраи нимқора дӯхтан кӯрпае меистод* [Айнӣ, 1976: 518]. *Дар хунари дӯзандагӣ аз мошин хеле васеъ истифода мебаранд* [Азизӣ, 1976: 89].

Таъкидаш бамаврид аст, ки дар низоми истилоҳоти бофандагӣ истилоҳ-ибораҳои исмии изофие мавҷуданд, ки чузъи асосиашон исми *дарз* буда, ин ё он анвои дарзро ифода мекунанд: *кӯки калон*, *кӯки нусхагирӣ*, *дарзи печон*, *дарзи қатқунӣ*, *ҳалқагӣ*, *лагандагии уреб*, *дарзи лаб-лаби канор*, *дарзи мошинӣ*, *дарзи паси сӯзан*, *яккакӯк*, *дарзи харак*, *дарзи арча*, *дарзи оддӣ*, *дукарата*, *изофадӯхт*, *домандӯхт*, *дарзи ҷудо-ҷудо*, *дарзи болоиҳам*, *дарзи бахиядӯзӣ*, *канорӣ*, *барҷаста*, *борик* [Азизӣ, 1976: 89].

Муодили истилоҳи *дарзӣ* дар забони англисӣ исми амали *sewing* буда, амсоли забони тоҷикӣ ба воситаи ин вожа истилоҳ-ибораҳои зиёде таркиб ёфтаанд, ба монанди: *sewing machine* (*мошини дарздузӣ*); *sewing needle* (*сӯзани дузандагӣ*); *sewing workshop* (*коргоҳи дӯзандагӣ*); *clothes / garment*

factory (фабрикаи дӯзандагӣ); *garments / clothing industry* (саноати дӯзандагӣ); *garments* – маснуоти дӯзандагӣ).

Ҳамин тавр, аз шарҳу тавзеҳи истилоҳоти меҳвари бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ маълум гардид, ки ин анвои истилоҳот дар таркиби луғавии ҳар ду забон ҳам як ҷузъи муҳим ба шумор рафта, истилоҳоти дигари ин соҳа дар пояи онҳо зухур менамоянд.

1.2. Назаре ба таърихи пайдоиши корхонаҳои бофандагӣ

Дар гузашта он маҳсулоте, ки аз анвои гуногуни матоъ истехсол мегардид, ба воситаи дасти инсон ва таҷҳизоти мухталиф иҷро шуда, ҳаёти иқтисодии мардумро боло мебардошт.

Дар кишвари мо бунёди аввалин корхонаи бофандагӣ ба аввали солҳои 40-юми садаи XX рост меояд, ки заминаи он қарори Совети Комиссарони халқҳои собиқ ИҶШСТ аз соли 1936, ки дар Сталинободи ҳамонвақта бояд комбинате барқарор мегардид, ки ашён хоми руёнидашударо кор карда барояд. Ба нақша гирифта шуда буд, ки комбинати бунёдмегардида бояд дорои 34 ҳазор дуки ресандагӣ ва 832 дастгоҳи бофандагӣ дошта бошад, ба шумор мерафт. Сохтмони комбинат оғоз ёфта, таҷҳизотҳои аз шаҳри Любертсии назди Москва оварда шуда, бо суръати тез ҷиҳозонида мешуду ба норасоии бисёри лоиҳа нигоҳ накарда бинои якуми фабрикаи ресандагӣ ба кор даромад. Ба болои ин боз таҷҳизотҳои тортайёркуний намерасиданд. Лекин ҳамаи ин душвориҳо коргаронро рӯҳафта накард. Онҳо ташаббускорона меҳнат карда, дастгоҳҳои ҷӯбини тортайёркуний месохтанд. Ҳамин тавр, фабрика ба истехсол намудани аввалин метрҳои матои дурушти пахтагин шурӯъ намуд.

Ҳамин тариқ, 23-юми феввали соли 1942 корхонаи бофандагии тоҷик бо ёрии намояндагони халқҳои бародар ва пеш аз ҳама халқи ки бузурги рус, аввалин газвори худро истехсол намуд.

Солҳои 1948-49 дар сеҳҳои комбинат таҷҳизоти зиёди технологӣ ҷиҳозонда шуда бошад ҳам, лекин то ҳол матои дурушт истехсол мегардид. Кашол ёфтани сохтмони фабрикаи рангупардоз ба пешравии кори кормандон душворӣ пеш меовард. Матои комбинат барои рангу пардоз ба шаҳри Тошканд фиристонида мешуд. Соли 1951 фабрикаи рангупардоздихӣ ба кор даромаду акнун комбинат матохон рангоранг истехсол мекардагӣ шуд

Солҳои минбаъда, комбинат ба истеҳсол намудани анвои нави маҳсулот - пиллтабахмал шуруъ намуд. Дар 495 дастгоҳи бофандагӣ дигаргунӣ дохил карда шуд ва аз дастгоҳи худкори бофандагӣ пиллтабахмал истеҳсол гардид. Бо ҳамин зайл комбинат пеш рафта соли 1958 иқтисодии он иисбати соли 1942-ум 130 маротиба бештар афзуд.

Гузашта аз ин, солҳои баъдина масъалаҳои механиконидану автоматикунониданӣ раванди технологӣ ба миён омад. Дар фабрикаҳои ресандагӣ роҳи нави риштакашонӣ ба истифода дода шуда, дастгоҳҳои ресандагӣ бо таҷҳизотҳои махсуси ҳавотозакунӣ мукамал гардониданд.

Дар кишварҳои англисзабон бошад, аввалин корхонҳои фабрикаҳои коркарди пахта дар асри XVII дар Лонкашири Англия ба вучуд омадаанд ва пасон истеҳсоли маводҳои чит дар кишварҳои Олмон, Ҳоланд, Шветсария, ва Франсияву Англия доман паҳн кард. Давраи рушди фанҳои табиӣ ба як низоми муайян даровардани истилоҳоти бофандагӣ нуқта гузошт, яъне аз садаи XVIII сар карда, суҳаншиносон кӯшиш карданд, ки маҷмуи луғоти истилоҳоти бофандагиро дар асоси илмӣ бунёд намуда, онҳоро ба як сохтори муайян даровард. Ҳамаи истилоҳоти низоми мазкур аз рӯй қолабҳои муайян сохта шуда, мавқеи онҳо дар низоми истилоҳоти бофандагӣ муайян гардидаанд.

Маълум гардид, ки интиҳоби воситаҳои забонӣ барои ифодаи мафҳумҳои бофандагӣ хеле муҳим аст. Майлу рағбати мутахассисони соҳаи бофандагӣ ба мубодилаи таҷриба бидуни тавлиди забони махсус, яъне бидуни вожаву истилоҳоти ягонаи ба ҳамаи мутахассисон фаҳмо имконнопазир буд. Дар муҳити рушди пайваस्ताи ҷомеа, заминаи ташаккули луғоти истилоҳоти бофандагӣ ба вучуд омад. Аллакай дар марҳилаи ибтидоӣ фарқ кардани истилоҳоти хунари бофандагӣ аз дигар анвои истилоҳот ба миён омад, ки алалхусус он истилоҳоте пайдо шуданд, ки бевосита ба ин ё он хунари бофандагӣ мансуб буданд, ба монанди: *вожаву истилоҳоти марбути дастгоҳу таҷҳизоти бофандагӣ* (мошини бофандагӣ – knitting machine,

дастгоҳи бофандагӣ – loom, сӯзан – needle); *вожаву истилоҳоти мансуби ашӯи хом ва масолеҳ* (ришта (yarn), нах (fibre), кислота, ҳомуз (acid), ишқор (alkali), собун (soap), хлор-(chlorin); *вожаву истилоҳоти марбути амалиётҳои технологӣ* (бофтан – to weave, ресидан, риштан – to spin, дар об чӯшондан – to boil of, шӯстагарӣ кардан - to bleach, чайқондан – rinse, шӯстан – to scour). Аз тарафи дигар луғоту истилоҳоте мавҷуд буд, ки маҳсулоту маснуоти ҳунари бофандагиро таҷассум мекард, ба монанди: *блузка (куртаи нимтанаи занона) – blouse, даструймол – handkerchief, ҷойнӯш – bedding, дастурӯпоқкун, танпоқкунак, сачоқ – towel.*

Рушди босуръати миқдори истилоҳоти нав, ниёзи мубодилаи итилоот ба забонҳои мухталиф зиёд шудани адабиёти илмиву техникӣ мутахассисонро водор сохт, ки роҷеъ ба мураттаб намудани луғоти нави махсус андеша кунанд. Натиҷаи бо ҳам пайваст гардидани шароити муносиб ва меъёри фаъолияти амалии истилоҳот ба як шакли муайян даровардани он ба шумор меравад.

Охирҳои солҳои 90-уми садаи XX миқдори зиёди стандартҳои миллӣ ва байналмилалӣ оид ба истилоҳот ва мафҳумҳои саноати бофандагӣ ба нашр расиданд. Ба ин минвол метавон гуфт, ки ба як шакли муайян даровардан ё яқсонкунии истилоҳот барои рушду пешрафти илму техника ва яқсонсозии номгӯи таҷҳизот, қисмҳо ва механизмҳои саноати бофандагӣ зарурият ба миён омад. Вақтҳои охир роҳҳои нави ба як шакл даровардани истилоҳот аз ҷумла Ҳамоҳангсозии стандарҳои истилоҳоти кишварҳои мухталиф дар ҳолати мавҷудияти як ё назарияи наздике, ки асоси тамоми низомҳои истилоҳоти миллиро ташкил медиҳанд, ташаккул ёфтаанд. Ин стандартҳо танҳо ҷанбаи моҳияти истилоҳотеро, ки мафҳумҳои мушобеҳро ифода мекунанд ба назар мегиранд ва сохтори расмӣ он метавон ба таври назаррас тафовут дошта бошад.

Ҳамин тавр, аз он фикру андешаҳое, ки дар боло зикр намудем, метавон ба хулосае омад, ки саноати бофандагӣ таърихи куҳан дошта, луғоту

истилоҳоти он як чузъи муҳимми таркиби луғавии забони тоҷикиву англисиро ташкил медиҳанд. Вижагиҳои фарқкунандаи истилоҳоти бофандагӣ дар муқоиса бо низоми истилоҳоти дигар соҳаҳо хусусияти байналмилалии он аст, ки ба рушди таърихии он соҳа вобаста мебошад. Аз ин рӯ баррасии марҳилаҳои руштии истилоҳоти бофандагӣ ҳам барои суҳаншиносон ва ҳам барои мутахассисони соҳа зарур аст, зеро он имкон медиҳад, ки тамоюлҳои асосие, ки таърихан дар истилоҳоти бофандагӣ инкишоф ёфтаанд, муайян гарданд.

1.3. Нақши калимаҳои умумистеъмоли дар ташаккули истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Истилоҳоти соҳаи бофандагӣ як чузъи ҷудонашавандаи таркиби луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор рафта, лабрэзу саршор аз луғоту истилоҳот аст. Нақши вожаҳои умумистеъмоли дар ташаккулу тақомули луғоту истилоҳоти бофандагии забонҳои зикршуда бағоят калон буда, дар зер мо роҷеъ ба саҳми онҳо фикру андешаҳои худро баён хоҳем намуд.

Чун зикраш рафт, вожаву истилоҳоти бофандагиву нассоҷӣ, ки ба яке аз қабатҳои муҳимми луғоти забонҳои тоҷикиву англисӣ мансуб аст, заминаи гании қадимаи таърихро соҳибанд, чунки инсоният аз даврони қадим бо касби худ дар ҷамъият мавқеу манзалати муайяно касб карда, аз ҳисоби он ҳаёт бар сар мебуданд. Аз ин хотир, дар баробари рушди инкишофи ҷамъият таркиби луғавии забон ба луғоту истилоҳоти нав рӯ ба рӯ гардид, ки ба фаъолияти ҳаррӯзаи инсон робитаи ногусастани дошта, бунёду тақомули он ба тафаккури инсон вобаста буд. Касбу ҳунари бофандагӣ, пеш аз ҳама, бо анвои матоъ алоқаманд аст, чунки муҳимтарин мавод барои ҳунари бофандагӣ аз растаниву канданиҳои фойданок дарёфт мегардад.

Ҳамин тавр, он луғоту истилоҳоте, ки дар ташаккули истилоҳоти бофандагӣ ҷой доранд, ба таври зайл дастабандӣ намудем:

вожаҳои умумистеъмол. Дар матнҳои соҳаи бофандагӣ вожаҳои серистеъмол он вожаҳое мебошанд, ки умумиилмианд, ба монанди воҳидҳои луғавии: *system* – низом, *method* – усул, *метод*, *structure* – сохтор, *theory* – назария, *experience* – таҷриба, малака, маҳорат, *construction*— конструктсия, таркиб, *type*— тип, ҳел, навъ, шакл, *analysis*— анализ, *temperature*— ҳарорат, *energy*— энергия, қувва, *mass*— масса, *бисёрӣ*, *миқдори бисёр*, *substance*— модда, *volume*— ҳаҷм, андоза, *period*— давр, давра, марҳила, замон, вақт, *concentration* – дараҷаи гилзат, *product*— маҳсул, натиҷа, самара.

истилоҳоти умумитехникӣ. Бархе аз суҳаншиносони рус (Ахманова, Глушко, 1974, Задорнова, 1981, Герд, 1980, Лейчик, 1983) дар таълифоти хеш аз ба ғайр аз мавҷуд будани луғоти умумиилмӣ аз истилоҳоти умумитехникӣ ёдовар мешаванд. Ба ин гурӯҳ вожагонеро мансуб медонанд, ки барои ифодаи мафҳумҳои меҳвари техникӣ қорбаст мегарданд. Ба ин анвои вожагон луғоти байналмилалӣ низ шомил буда метавонанд, мисли: *aggregate*— *агрегат* (якчанд мошин ва ё асбоби ба ҳамдигар пайваста, *apparatus* – *асбоб, олат, дастгоҳ, condition*—*талабот, шарту шароит, effect*— *таъсир, асар, instrument* - *асбоб, олат, анҷом, object* – *ҳаҷм, андоза, объект, apparel*— *либос, пӯшок, appliance*— *асбоб, таҷҳизот, assay* — *санҷиш, таҷриба, озмоиш; engine*— *муҳаррик, amount*- *миқдор, адад, андоза.*

Дар вожаномаву фарҳангҳои умумитехникӣ ва махсуси техникӣ истилоҳоти умумиилмӣ ва умумитехникӣ ягон аломати хосе надошта, танҳо мансубияти онҳо ба соҳаи муайяни илму техника ишора мешавад.

Бештари олимону забоншиносон бар он назаранд, ки мушкилоти тафовути ин қабати луғавӣ ҳангоми гузаришу таҳвили онҳо аз як гурӯҳи ба гурӯҳи дигар намудор мегардад. Дар ин росто якчанд хусусияҳои маъноии луғоти соҳаро бояд ба назар гирифт, зеро бидуни он ба ҳам омадан ё муттаҳид шудани гурӯҳи калимаҳо ғайриимкон аст. Ҳама гуна таснифоти луғат аз лиҳози вижагиҳои маъноӣ ҳамеша бо унсурҳои алоқаманд аст, ки он хусусиятҳоро гурӯҳҳои ҳамҷавор соҳибанд. Мавҷудияти унсурҳои мобайнӣ ва гузариши унсурҳо, умуман, хоси низоми мураккаб аст.

Истилоҳоте, ки ба забони маъмул мансубанд. Луғоти махсус қобилияти қорбурдро дар забони маъмул соҳиб буда, бархе аз вижагиҳои худро аз даст медиҳанд, ба монанди: *metal* – *метал, atom* – *атом, gas* – *газ, plastic*— *пластмасса.* Дарачаи қорбурди ин анвои истилоҳот чунон густариш ёфтааст, ки онҳо ҳатто ҳамчун истилоҳҳои воқеӣ эътироф карда намешаванд. Ба ин гурӯҳ истилоҳоти зерин мансубанд: *water*– *об, weight*–*вазн, humidity* –

намӣ, *tapī*, *needle* — сӯзан тевана, *solution* - маҳлул, *soap* – собун, *bath* — ҷаммом, *tank* – бак, чалак, *pressure*— фишор, *фишордиҳӣ*, *volume* – ҳаҷм, андоза, *heat*— гармӣ, ҳарорат.

Бояд тазаккур дод, ки дар соҳаҳои мухталиф бархе аз вожаҳои умумистеъмол ба сифати истилоҳ истифода шуда, аломати истилоҳиро ба худ касб мекунанд, ба монанди: *degumming* — дар об ҷӯшониданд; *кафкунонӣ* – *saponification*. Илова бар ин, дар бархе аз фарҳангҳои истилоҳотӣ, микдори зиёди калимаҳои умумистеъмолие мавҷуданд, ки дар натиҷаи таҳаввули маъноӣ воҳиди луғавӣ ба худ маънои истилоҳи мегирад: *treadle* – зинаи овезон, поймонак; *picking treadle*— тирак; *treade loom*— дастгоҳи бофандагии поймонакдор; *trim-masonex/ trim-master* – таҷҳизот барои тоза кардани матоъ аз қисми охираш; *automatic thread trim* — таҷҳизоти худкор барои тоза кардани чокҳо; *truck* – ароба, *beam truck* — аробаи наварди торпечонӣ; *doffing truck* — ароба барои нақшигирии нах, ришта, калоба; *oven* – кӯра, оташдон, хона/ҷойи хушкунӣ; *finishing oven*- ҷойи хушккунӣ барои орошидиҳӣ, зинатдиҳӣ; *pad (padder)* — мошини ҷаббонӣ; *chemical padder*— мошини ҷаббонӣ барои орошидиҳӣ. Аз таҳлилу баррасии луғоте, ки зикрашон рафт, метавон ба чунин бардошт расид, ки маънои нахустине, ки дар сарчашмаҳо дарҷ ёфтаанд – калимоти умумистеъмол буда, бо маънои дуюм онҳо метавонанд ба сифати истилоҳ корбурд шаванд.

Лозим ба ёдоварист, ки асосан, истилоҳоти бофандагӣ дар навбати худ ба гурӯҳҳои алоҳида ҷудо мешаванд:

а) *treatment* – тарзи коркарди матоъ: *chemical finishes* – орошӣ/зинати кимиёвӣ, *crease-resist processing* – ошошӣ/зинати нопурра; *waterproof treatment* – коркард, орошӣ ё пардозии матоъи обногузар; *silicone treatment* – коркарди/пардозии матоъи силикон; *antishrink treatment* – коркарди матоъи нишастанашаванда; *flameproof treatment* – пардозии матоъ бо таркибҳои оташтобоваранда;

б) *mechanical finishing* – ороши/зинати механикӣ: *crabbing*— дам кардан-пухтани матоъи пашмин; *blowing*— обнас кардани/дар об ҷӯшонидани матоъи пашмин дар цилиндри сӯрохидошта; *cropping* – кӯтоҳ кардани, бурриши матоъи пашмин.

Таъкид ба маврид аст, ки дар таркиби луғавии забони англисӣ як миқдор истилоҳ-ибораҳои мавҷуданд, ки ба номи кишваре, ки дар он нахи матоъ истеҳсол мегардад ё таҷҳизоте, ки аз тарафи ин ё он шахс ихтироъ гардидааст, мансубанд, ба монанди *New Zealand flax* – нахи Зеландияи Нав, *Walloon flax* - нахи Валон, *Hussong dyeing machine* — мошини рангкунанда аз рӯйи низоми ихтироъкардаи Хассонг (бо қалоки паррадор), *Jacquard loom* – дастгоҳи бофандагии Жаккард, *Esser dyeing machine* - мошини рангкунанда аз рӯйи низоми ихтироъкардаи Эсе ва ғ.

Гузашта аз ин, як нуктаро бояд тазаккур дод, ки воҳидҳои якҷузъа, ки дар бештари ҳолатҳо ба сифати номгӯй (номенклатура) маъмуланд, гунаи ихтисора (эллипсис) ба шумор рафта, як истилоҳ ба падидаи ихтисора дучор мегардад ва он ба ифодаи номенклатурӣ мубаддал меёбад. Миқдори ин намуд истилоҳот дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ хеле зиёд аст, чунончӣ: *MD-1-50* – таркиби *MD-1-50* (моддае, ки матоъро бо эластомер пайваст мекунад), *locarno* – локарно (моддаи сурхи оганикӣ), *A-3* — нахи навъи *A-3* (акриловое), *BX Meryl* – нахи навъи *BX* мерил (вискозӣ), *LOF*— нахи навъи *LOF* (шишанах, нахшиша), *PE* — нахи навъи *PE* (нимэфир), *Z-54* — нахи навъи *Z-54* (вискозӣ буда, обногузар аст), *G 2* — лавозимоти дутасмагии кашанда *Казабланка*), *MNTspecial6953* — таркиби махсуси *MNT6953* (матоъи катализии нармкунанда), *taarad* — пахтаи навъи америкоии «маарад» (аз тухми пахтаи навъи «пима»).

Забоншинос З.И. Комарова истилоҳотро ба дигар гурӯҳи вожаҳо – номенклатура (номгӯй, номгу), яъне воҳиди номен муқобил мегузорад ва амалан, дар фарҳангҳои илмӣ-техникӣ мафҳуми номен ҳамчун

идентификатор (таиҳисгар) ишора мешавад. Ба андешаи мавсуф, номенҳо исмҳои хос буда, асосан, мавқеи мобайнӣ, яъне байни истилоҳ ва исмҳои хосро ишғол мекунад [Комарова, : 9]. Аммо забоншиносон Т.Л. Канделаки ва Т.Р. Кияк бар он ақидаанд, ки мансубияти номенклатура ба гурӯҳи истилоҳот ҳалли яқини худро дар сарчашмаҳои илмӣ наёфта, то ба имрӯз ҳамчун масъалаи баҳснок боқӣ мемонад [Канделаки :40-52; 7, Кияк: 90-96]. Аз тарафи дигар, қобили қабул аст, ки номҳои расмӣ ба низоми мафҳумҳо дохил намешаванд. Аз тарафи дигар, суҳаншинос Герд кайд мекунад, ки диду назаре мавҷуд аст, ки бештари номенҳо, яъне номгӯйҳо бо мурури замон ба низоми истилоҳот ворид мешаванд [Герд: 3-7]. Гурӯҳи дигари олимон тасдиқ мекунад, ки номенҳо ё номгӯйҳо гуё ки истилоҳҳо ба шумор мераванд [5, с. 75; 8, с. 3-5].

Муассаллам аст, ки номенклатура ҳамчун падидаи аломатноки серпахлу маҳсуб ёфта, дар соҳаҳои мухталифи имлу техника ва дигар бахшҳо васеъ истеъмол мешавад. Роҷеъ ба ифодаи маъно, ба андешаи К.Я. Авербух, номен сохтори мураккаби наҳвири ифода мекунад, ки аз ду ҷузъи гуногунтаркиб иборат буда, яке истилоҳот ва дигаре худи номгӯй ба шумор меравад. Дар навбати худ, З.И. Комарова ҳиссаҳои таркибии номенро ба воҳидҳои забонӣ ва ғайризабонӣ ҷудо мекунад [Комарова: 18]: *Jacquard high-pile circular knitting machine – машинаи гирдбофанда барои истеҳсоли мӯинаи сунъии нақшдори жакардӣ; jacquard rib circular machine – машинаи дуфонтурии гирдбофандаи жакардӣ.*

Агар аз як тараф, мавҷуд набудани аломатҳои муҳимми номгӯйи хос дар истилоҳ наметавонад унсури комилҳукуқи истилоҳотӣ ҳисобида шавад ва аз ин рӯ, ин хусусияти истилоҳ дар фарҳангҳои истилоҳӣ инъикос нагардидааст. Ҳамин тавр, шарҳу тавзеҳи номгӯйи воҳидҳои техникӣ ва истеҳсоли дар фарҳангу луғатҳо муҳим нест, зеро онҳо, асосан, дар ҳуҷҷатҳои меъёриву техникӣ бештар бозтоб мегарданд. Аз тарафи дигар, фаъолияти соҳаи техникӣ, ки яке аз онҳо бофандагӣ ба шумор меравад, аз он ҷоидае, ки

зикраш рафт, истисно аст. Аз нуқтаи назари амалӣ, ворид намудани номгуйҳо ё номенклатураҳо дар фарҳангу луғатҳои истилоҳӣ воқеан ҳадафнок аст, зеро онҳо дар қатори истилоҳҳо, ихтисораҳо барои амалкарди якҷоя ва ҳусни тафохум байни мутахассисони соҳаҳои мухталиф хеле муҳим маҳсуб меёбад.

Мураккабии алоқаи байни луғоти касбӣ ва истилоҳот дар таълифоти суҳаншиносон С.Д. Шелова и З.И. Комаровой хеле муафасал гардидааст. Мавсуф кайд мекунад, ки профессионализмҳо ё вожаҳои касбӣ (калимаву иборае, ки хоси ягон касбу ҳунар аст) аз истилоҳоти мансуби нутқи гуфтугӯӣ бо меъри муайян доштану, ифоданокӯ муассир будани худ то андозае тафовут доранд. Ба андешаи мавсуф луғоти истилоҳотро метавон ба воҳидҳои ба меъер ё тартиби муайян даровардашуда ва ба меъер тартиби муайян надаровардашуда ҷудо намуд. Истилоҳоти мутобиқшуда ва ё мутобиқнашуда гунаҳои дигари истилоҳоти забоншиносӣ ба шумор мераванд [Шелова: 32-37; Комарова: 18]. Чунин таҷзияи воҳидҳои номии махсус ба тасвири луғатнигории онҳо таъсир мерасонад. Забоншиносон, одатан, ворид намудани жаргони касбиро ба фарҳангҳои истилоҳӣ қобили қабул намешуморанд, зеро онҳо, асосан, дар соҳаи маҳдуди иртиботи касбидошта истеъмоли гардида, муодили меъерии истилоҳии худро соҳибанд. Луғоти истилоҳии ба меъер даровардашуда, одатан, дар роҳнамову маълумотномаҳои махсус, ки жаргони касбӣ ва сленги ин ё он навъи фаъолиятро муайян мекунад, тавсиф мешаванд. Ин муаммо чанд маротиба аз ҷониби истилоҳшиносон мавриди таҳқиқ қарор гирифта ва бештари онҳо ворид намудани вожаҳои касбиро ба фарҳангҳои истилоҳӣ мувофиқи мақсад мешумориданд. Сарфи назар аз диду назари андешаҳои баённамудаи суҳаншиносон [5, с. 74; 8, с. 3-5], тобиши маъноӣ муассири-ифоданокӣ аз нигоҳи К.Я. Авербух ҳамчун яке аз аломатҳои хоси вожаҳои касбӣ ё профессионализмҳо ҳисоб намешавад. Ба қавли мавсуф воҳидҳои мазкур аллакай ба сифати вожаҳои омиёна корбурд гардида, воҳидҳои муайяни ин ё он соҳа гардиданд. Мавҷудияти ифоданокӣ дар вожаҳои касбӣ ё

профессионализмҳо маҳсули боқимондаи дарки ифоданкоии калима, пеш аз ҳама, барои ифодаи номи касби мазкур ба шумор меравад [Авербух: 130].

Бешак, дар ҳама соҳаҳои фаъолияти касбӣ ифодаву ибораҳои ҳирфай ва фардиву ғайримеъёрӣ мавҷуданд ва онҳоро набояд ба гурӯҳи луғоти касбӣ ё профессионализмҳо мансуб донист. Чӣ тавре зикраш рафт, аломати истилоҳ, пеш аз ҳама, дар таркиби ибораву ҷумла ва матн ҳувайдо мегардад ва маҳз ҳамин бо хусусият истилоҳ аз калимаи умумистеъмолий фарқ мекунад.

1.4. Сарчашмаҳои ташаккул ва тақомули истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Луғоту истилоҳоти бофандагӣ як ҷузъи таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисиро ташкил намуда, моро бо ин ҳунари волои аҷдодиамон, ки аз қабри асрҳо мерос мондааст, ошно месозад. Нақши луғатномаҳо, вожаномаҳо, фарҳангҳои бисёрзабонаву тафсири, асарҳои таърихиву ҷуғрофӣ дар муаррифӣ намудани луғоту истилоҳоти бофандагӣ бағоят калон аст.

Дар зер мо аз он луғоту фарҳангҳои муосир ва асарҳои илмиву бадеие, ки дар ташаккул ва тақомули истилоҳоти бофандагӣ мавқеи назаррас доранд, ёдовар мешавем, зеро луғат ва фарҳанг ягона василаест, ки моро бо шарҳу тавзеҳи пурраи ин ё он луғоти соҳаҳои мухталиф ошно месозад. Ҳамин тавр, дар зер роҷеъ ба он асарҳову луғот ва фарҳангҳои муосире, ки дар онҳо вожаву истилоҳоти бофандагӣ тавзеҳ ёфтаанд, таваққуф намуда оид ба хусусиятҳои лингвистии онҳо диду назари хешро баён месозад.

Бояд тазаққур дод, ки зери мафҳуми «хусусиятҳои лингвистӣ», пеш аз ҳама, таркиби морфологии луғоту истилоҳот ва хусусиятҳои луғавию семантикии онҳо дарк карда мешаванд.

Шахрошӯб. Дар баробари асарҳои насрӣ, нақши асарҳои назмӣ низ дар ташаккул ва тақомули истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ калон буда, асари «Шахрошӯб»-и Миробид Сайидои Насафӣ аз зумраи он шоҳкориҳои бадеист, ки саршор аз луғоту истилоҳоти бофандагӣ аст. Асари мазкур, нахуст, аз тавсифи истилоҳи *чарчинфурӯш* оғоз шуда, дар он ин воҳиди луғавӣ чунин шарҳ ёфтааст:

Бути *чарчинфурӯшам* зад ба санг ойинаи рӯяш,

Зи ғайрат Моҳи навро сӯхта чахмоқи абрӯяш [Насафӣ, 2018: 514].

Ба каф чахмоқ ку баргирад он *чарчинфурӯши* ман,
Расад чун санг овози харидорон ба гӯши ман [Насафӣ, 2018: 514].

Вожаи *чарчинфурӯш* аз ду реша, ки яке исми моддии *чарчин*, яъне, *чарчинворӣ* ба маънои «молҳои ороишӣ ва дӯзандагӣ аз қабиле тугма, шона, ҳамён ва ғ.» ва аз асоси замони ҳозираи феъли *фурӯхтан* бунёд ёфта, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба чунин маънӣ омадааст: «он ки чарчинворӣ мефурӯшад, фурӯшандаи молҳои чарчинворӣ» [ФТСЗ, Ҷ. 2, 2008: 540].

Муодили исми *чарчинфурӯш* дар забони англисӣ исмҳои таркибӣ ё истилоҳ-ибораҳои *seller of small wares; seller of haberdashery, seller of small wares shop; seller of haberdasher's* буда ҷузъи ибораҳо ба якдигар тавассути алоқаи тартиби калима ва алоқаи пешояндӣ пайваст шудаанд.

Сайдои Насафӣ, ки худ ба касби бофандагӣ машғул буд, ин пешаро низ дар рубоиву дубайтиҳои худ таҷассум мекунад, ба монанди:

Бо маҳи *бофанда* ҳар кас ҳолаш огаҳ мекунад,
Оқибат худро ба пойи хеш дар чаҳ мекунад.
Мондаам дар кӯйи ӯ карбосу ҳар дам меравам,
Ман зи як сӯ медиҳам оҳору ӯ таҳ мекунад [Насафӣ, 2018: 515].

Дар дуқони он маҳи *бофанда* маъно сохтаам,
Ночаи худ бурда дар моқуи ӯ ҷо сохтаам! [Насафӣ, 2018: 515].

Вожаи *бофанда* исми сохта буда, ҳамчун сифати феълӣ аз асоси замони ҳозираи феъли *бофтан* ва пасванди исми шахссози *-анда*, таркиб ёфта, маънои «коргар ё устод, ки дар дастгоҳҳо аз ресмон матоъ мебофад, ҷулоҳ, насоч»-ро ифода мекунад [ФТСЗ, Ҷ. 1, 2008: 236]. Муодили истилоҳи *бофанда* низ дар забони англисӣ исми сохтаи *weaver* буда, аз асоси замони ҳозираи феъли *weave* ва пасванди исмсози *-er* бунёд ёфта, бо он маъно, ки

дар забони тоҷикӣ истеъмол мешавад, дар забони англисӣ низ, бо ҳамон маъни ба кор меравад. Аз шарҳи вожаи *бофанда* ва муодили англисии он – *weaver* маълум гардид, ки дар ҳар ду забон ҳам, аз лиҳози маънӣ дар онҳо хусусияти умумӣ дида мешавад.

Илова бар ин, дар таркиби порчаҳои шеърӣ, ки дар боло оварда шуд, мо бо вожаҳои мансуби соҳаи бофандагии *ноча*, *карбос*, *моку* рӯ ба рӯ шудем, истилоҳи якум, яъне *ноча* (нойча – С.Ҳ.) аз ҷиҳати таркиби сарфӣ – исми сохта ва истилоҳҳои дуҷум – *карбосу моку* аз лиҳози таркиби сарфӣ исми сода ба шумор мераванд. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ вожаи *ноча* маънии «нойча тайёр кардан, нойча печонда мондан» [ФТСЗ, Ҷ. 1, 2008: 942], воҳиди луғавии *карбос* бо маънии «матои сафеди дурушти аз нах дар дӯкони дастӣ бофташуда» [ФТСЗ, Ҷ. 1, 2008: 236] ва исми *моку* дар маънои «олати бофандагӣ, ки вақти бофтан пудро аз байни тор гузарондан мегирад» [ФТСЗ, Ҷ. 1, 2008: 810] истеъмол мешаванд.

Як нуктаро бояд тазаккур дод, ки вожаи *ноча* дар шаклҳои *нойча* бо маънии «қисми лӯлашакли баъзе асбобҳо, ки бо он ҳаво мекашанд, ё бод медаманд» [ФТСЗ, Ҷ. 1, 2008: 928] ва *найча* ба маънии «танаи борики кӯтоҳ буридашудаи най (қамиш) ё чизи ба ин монанди дигар, ки бофандагон пудро ба он печонда дар моку мегузаронанд» [ФТСЗ, Ҷ. 1, 2008: 888] корбурд мегардад. Аз шарҳи луғавии истилоҳи гунаҳои вожаи *ноча* маълум гардид, ки вожаи *нойча* ҳамчун вожаи умумистеъмол ва калимаи *найча* хосси истилоҳи соҳаи бофандагӣ будааст. Муодили истилоҳи *ноча* дар забони англисӣ исмҳои *spool*, *bobbín* рафта, бо гунаи тоҷикиашон ҳаммаъноянд.

Истилоҳи *моку*, ки асосан, хосси соҳаи бофандагӣ аст, дар забони англисӣ дар шакли исми сохтаи *shuttle* корбурд гардида, аз лиҳози маъно бо муодили тоҷикиаш, яъне, *моку* ҳаммаъно буда, доираи истеъмоли он дар саноати бофандагӣ назаррас аст.

Истилоҳи *дарзӣ* аз лиҳози таркиби сарфӣ исми сохта буда, дар порчаҳои шеърӣ Сайидо ба маънои «дӯзанда» корбаст шудааст, ба монанди:

*Шӯҳи дарзиро шабе дар бар кашидам ҷомавор,
Бар дуконаш рафтаму ўро баровардам зи кор!* [Насафӣ, 2018: 516]

*Риштабарно дилбари дарзӣ шабе омад маро,
Хонаи ман бар қаду болои ў омад расо!* [Насафӣ, 2018: 516].

Муодили англисии вожаи тоҷикии *дарзӣ* исмҳои мураккаби *seamstress*, *needlewoman* ва исми сохтаи *tailor* буда, истилоҳҳои *seamstress*, *needlewoman* хосси занҳо аст, яъне, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «а woman who sews and makes clothes as her job (зане, ки кораш либос дӯхтан аст)» истифода мешавад. Вожаи *tailor* хосси мардҳо буда, дорои чунин маънӣ аст: «а person whose occupation is making fitted clothes such as suits, trousers, and jackets to fit individual customers (шахсе, ки шуғли ў дӯхтани либосҳои мучаҳҳаз, аз қабилӣ костюм, шим ва курта буда, ниёзи муштариёни инфиродиро қонеъ гардондан аст). Аз шарҳу тавзеҳи истилоҳи дарзӣ ва муодилҳои он маълум гардид, ки дар қорбурди онҳо як андозае тафовут дида мешавад, яъне, агар дар забони тоҷикӣ ин истилоҳи мавриди назар дар як шакл (*дарзӣ*) истеъмол гардад, сониян, дар забони англисӣ, мо бо се гунаи он (*tailor*, *seamstress*, *needlewoman*) рӯ ба рӯ шудем.

Таъкид қардан бамаврид аст, ки дар бархе аз порчаҳои шеърӣ шоир аз истилоҳоти забонӣ низ истифода бурдааст, ба монанди *чок* ва *дарз*, ки ҳарду муродифи ҳамдигаранд, чунончи:

*3-ин ҳунари ҳаргиз нашуд чоки гиребонам дуруст,
Рафта-рафта кӯйи ў коре аҷиб омӯхтам!* [Насафӣ, 2018: 516].

*Хонаи он шӯҳи дарзиро зиёрат сохтам,
Рафтаму аз дарзи дар ўро ишорат сохтам!* [Насафӣ, 2018: 517].

Агар ба маънои луғавии вожаҳои *чок* ва *дарз* рӯ орем, истилоҳи *чок* маъниҳои «1. шикоф, дарیداгии ягон чиз, пора; **дили чок** дили чароҳатнок, дили пураламу озор. 2. ҷои буридашуда, буриш; **чок задан** шикоф кардан, дарондан, пора кардан; **чок кардан** а) шикофтан, сӯроҳ кардан; б) харошидан, дарондан, пора кардан; **чок шудан (гардидан, гаштан)** шикоф шудан, даридан; чок-чок шудан пора-пора шудан; **гиребон (курта, чома) чок кардан** аз саҳтии ғаму алам нолаву фиғон кардан. 3. ҷои дӯхт, ҷое, ки бояд дӯхта шавад. 4. сӯзанӣ, як навъ чодари мунаққашӣ дастдӯз, ки дар ороиши хонаву маросими арусӣ истифода мебаранд» [ФТСЗ, Ҷ. 2, 2008: 558] ва вожаи *дарз* маъниҳои «1. ҷои ба ҳам дӯхтаи қисмҳои либос, ҷои дӯхташудаи либос ва дигар чизҳо; ҷои пайванди ду чиз. 2. шикоф, роғ, сӯроҳ; чок, тарқиш, кафидагӣ (*дар чизе*); **дарзу дӯз** либосдӯзӣ, чокдӯзӣ; **дарз дӯхтан** либос дӯхтан, чок дӯхтан. 3. *тиб*. ҷои пайванди устухонҳои косахонаи сар ба сурати хатти борик»-ро ифода мекунад [ФТСЗ, Ҷ. 1, 2008: 414]. Аз ҷаҳор маъние, ки ба истилоҳи *чок* мансуб аст, ҳамаашон хосси соҳаи бофандагӣ буда, аз се маъно, ки марбути истилоҳи *дарз* аст, танҳо дутояш хосси соҳаи бофандагӣ ва маънои сеюм ба истилоҳоти соҳаи тиб мансуб мебошад. Муодили истилоҳҳои *чок* ва *дарз* дар забони англисӣ вожаҳои *seam* ва *sewing* буда, аз лиҳози таркиби морфологӣ, истилоҳи *seam* исми сода ва истилоҳи *sewing* исми сохта аст. Аз таҳлилу баррасии истилоҳҳои *чок* ва *дарз* ва муодилҳои англисии онҳо *seam* ва *sewing* маълум гардид, ки ҳарду истилоҳ хосси соҳаи бофандагӣ буда, муродифи ҳамдигаранд ва дар матн қодиранд, ки ҷойгузини ҳамдигар бошанд.

Истилоҳи дигаре, ки ба соҳаи бофандагӣ мансуб буда, дар асари «Шахрошӯб» дар таркиби порчаи шеърӣ омадааст, исми мураккаби *пустиндӯз* буда, аз исми сохтаи *пӯстин* бо маънии «либоси болопӯши гарм, ки аз пӯсти пашмдори ҳайвонот дӯхта мешавад» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008:135] ва аз асоси замони ҳозираи феъли *дӯхтан* таркиб ёфта, дар асари мазкур ба маънии «он ки пӯстин медӯзад, он ки касбаш пӯстиндӯзист» истифода мешавад:

Пӯстиндӯзам, ки аз рух пӯстиаш дар бар аст,
Бе рухаш чун гурги борондида чашми ман тар аст.
Бар сараш чун килки мӯ бошад кӯлоҳи баррагӣ,
Дар бадан пероҳани софаш чу ширу шаккар аст! [Насафӣ, 2018: 517]

Муодили истилоҳи *пустиндӯз* дар забони англисӣ исми сохтаи *furrier* буда, аз лиҳози маънӣ, бо муодили тоҷикиаш ҳаммаъно аст.

Истилоҳҳои *ҷомабоф*, *дасторбоф* низ аз нигоҳи сохтори сарфӣ исми мураккаби тобеъ буда, аз асосҳои *ҷома* бо маънои «либоси пахтаноки дарозиаш аз зону поён, ки аз рӯй мепӯшанд» [ФТЗТ, Ҷ.2., 2008: 598], *дастор* бо маънии «порчаи матоъ, ки онро ба гирди сар мепечонанд; салла, аммома» [ФТЗТ, Ҷ.1., 2008: 428] ва аз асоси замони ҳозираи феъли *бофтан* таркиб ёфтаанд. Дар асари «Шахрошӯб» истилоҳҳои номбурда дар таркиби дубайтиҳо омада, исмҳои шахсро, яъне, касбу пешаро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунанд:

*Кучост он писари ҷомабофу хонаи ӯ,
Ки тору пуди маро канд усули шонаи ӯ?* [Насафӣ, 2018: 518]

*Дилабри дасторбофӣ ман бувад маҳнайкаре,
Нест чун девонагон ӯро ба дасторе саре!* [Насафӣ, 2018: 518]

Муодили исми мураккаби тобеи *ҷомабоф* дар забони англисӣ исми сохтаи *weaver* буда, аз нигоҳи сохтор, исми сохта аст.

Лозим ба ёдоварист, ки вожаи *ҷома* дар забони муосири тоҷик хусусияти умумиистеъмолӣ дорад ва истилоҳи *дастор* камистеъмол буда, имрӯзҳо дар навиштор ва гуфтор муродифи он – *салла* истеъмол мешавад.

Истилоҳи дигаре, ки дар низоми истилоҳоти бофандагӣ бо маънии «пешае, ки соҳибони вай карбос ва суфҳои хоми дағал ва зардчарангро шуста, сафед ва суфта мекунанд» корбаст мешавад, исми шахси

ифодакунандаи касбу ҳунар дар соҳаи бофандагӣ – *шустагар* мебошад. Ин истилоҳ низ дар таркиби ғазали «Шустагар»-и С. Насафӣ омада, моро бо маъмул будани ҳунари шустагарӣ дар замони шоир ошно месозад:

Шустагарамрад, ки рафтораш бувад оби равон,

Ошиқонаш чун лаби дарё ҳама тардоманон!

Бар нигори **шустагар** гуфтам: - Туй дарёи мушк,

Гуфт: -Рав-рав, пеши ман қадре надорад дасти хушк! [Насафӣ, 2018: 519].

Агар ба муодили англиси истилоҳи *шустагар* рӯ орем, воҳиди луғавии мазкур дар забони англисӣ дар шакли *bleacher* истеъмом гардида, дар ҳар ду забон ҳам, истилоҳи номбурда аз нигоҳи таркиби сарфӣ исми сохта мебошанд.

Вожаи *тоқӣ* гарчанде ки чанбаи умумиистеъмоли дошта бошад ҳам, ба асоси замони ҳозираи феъли *дӯхтан* ҳамроҳ шуда, исми шахси *тоқидӯз* сохтааст, ки дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» дар шакли *тоқиядӯз* омада, мураттибони фарҳанг вожаҳои «кулоҳдӯз ва тоқидӯз»-ро дар назар доранд. Истилоҳи *тоқидӯз* дар таркиби дубайтиҳои шоир низ бо маънои «дӯзандаи тоқӣ» омадааст:

Шӯхи *тоқидӯз* нарм аз гуфтаи қозӣ нашуд,

То набурдам хонаи худ, сар ба сар розӣ нашуд.

Шӯхи *тоқидӯзи* ман бошад зи *махмал* бистараш,

Хонаи ман омаду афтод тоқӣ аз сараш! [Насафӣ, 2018: 519].

Дар дубайтиҳои ишорашуда, ба ғайр аз истилоҳи *тоқидӯз*, боз вожаи *махмал* истифода шудааст, ки ба анвои матоъ далолат мекунад. Муодили англисии истилоҳи *тоқидӯз* вожаҳои таркибӣ ё истилоҳ-ибораи *skullcap embroiderer* ва ё *embroiderer of skullcap* ба шумор мераванд.

Дар баробари истилоҳоти зикршуда, дар асари Шахрошӯб мо бо истилоҳоти бофандагии зерин рӯ ба рӯ шудем, ба монанди: *шотир, таркашдӯз, махмалфурӯш, сӯзангар, кисадӯз, баҳладӯз, каттонӣ, кӯҳнадӯз, дуктарош, наддоф, бандбоф, масҳидӯз, элакбоф, чармгар, рангрез, читгар, карбосчаллоб, фӯтадор, канабтоб, парфандбоф, туқумдӯз, калобакор* [Насафӣ, 2018: 516-544].

Ҳамаи истилоҳоти дар боло зикршуда аз лиҳози таркиби сарфӣ исми мураккаб буда, аз ду реша иборатанд.

Ҳамин тавр, аз шарҳу тавзеҳи истилоҳоти бофандагии асари «Шахрошӯб» маълум гардид, ки ҳамаи истилоҳоти асарро исмҳои мураккаби тобеъ ташкил дода, дар таркиби низоми истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ мавқеи муайян доранд. Ин анвои истилоҳот дар таркиби истилоҳ-ибораҳо омада, бо хусусияти истилоҳиашон аз вожагони умумистеъмом фарқ мекунанд. Миқдори он истилоҳҳои бофандагӣ, ки шоир дар асари худ истифода намудааст, ба сӣ адад баробар буда, ҳамаи онҳо исмҳои тобеи ифодакунандаи ин ё касбу пеша дар соҳаи бофандагӣ ба шумор мераванд, ки оид ба вижагиҳои сохторӣ ва луғавию маъноии онҳо мо дар боло таваққуф намудем.

Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Фарҳанги мазкур саршору лабрез аз луғоту истилоҳоти соҳаҳои мухталиф буда, воҳидҳои луғавии мансуби бофандагӣ як ҷузъи таркибии ин фарҳангро ташкил медиҳад. Фарҳанг аз пешгуфтор маншаъ гирифта, пасон оид ба мундариҷа ва сохти фарҳанг маълумот дода шудааст. Мураттибони фарҳанг ҳамаи вожагони тавсифшавандро пайи ҳам овардаанд, ки онҳо бо ҳарфҳои нимкалони ғафс нашр шудаанд. Ибораҳои таркибӣ бошанд, асосан, дар моддаи луғавии калимаи мустақилмаъноӣ аввали онҳо шарҳу тавзеҳ дода шудааст. Ихтисораҳо бошад пеш аз оғози ихтисораҳову чадвали алифбои тоҷикӣ бошад, пеш аз шарҳу тавзеҳи ҳарфҳои фарҳанг омадаанд. Луғоту истилоҳоти марбути бофандагӣ дар фарҳанг пас аз истилоҳ дар шакли ихтисораи *боф.-бафандагӣ* ҷой дода шудааст. Миқдории умумии луғоту истилоҳоти мансуби

бофандагии фарҳанги мазкур ба 400 адад баробар аст. Аз лиҳози таркиби морфологӣ луғоту истилоҳоти фарҳанги мазкурро ба содда, сохта ва мураккаб дастабандӣ намудем.

Истилоҳоти сода. Ин намуди истилоҳот танҳо аз як реша иборат буда, ҳамчун исми сода истеъмол мешаванд, ба монанди: *абр* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31] *адрас* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 39] *астар* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 88] *атлас* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 90], *бахмал* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 153], *дока* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 460], *калоба* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 582], *нах* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 903].

Истилоҳоти сохта. Ин намуди истилоҳот тавассути ба реша ҳамроҳ кардани вандҳои калимасоз сохта мешавад, ба монанди: *абр+а=абра* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31] (тарафи рӯи либосҳои дуқаббата дӯхташуда), *абрешим+ӣ=абрешимӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31], *бе+қасаб=беқасаб* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 175], *дока+ғӣ=докағӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 460].

Истилоҳоти мураккаб. Ин намуди истилоҳот аз ду реша иборатанд. Аксарияти истилоҳоти мураккаб аз лиҳози мансубияташон ба ҳиссаҳои нутқ бештар ба сифати исм истеъмол мешаванд. Исмсҳои мураккабро дар навбати худ метавон ба исмсҳои мураккаби пайваст, исмсҳои мураккаби тобеъ ва исмсҳои мураккаби омехта тасниф намуд. Аз ин рӯ, истилоҳоти мураккаби фарҳанги мазкурро ба пояи таснифоти зикршуда чунин гуруҳбандӣ намудем:

исмсҳои мураккаби тобеъ: *абраастар* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 6], *абрешимбофт*, *абрешимдӯз*, *абрбанд*, *абрешимрес* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31], *адрасбоф* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 39], *алочабоф*, *атласбоф* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 90], *дастмол* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 259], *зардбоф* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 327], *калобарес* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 387], *қаламибоф* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 453], *қолинбоф* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 467], *нахбанд* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 903].

исми мураккаби омехта: *абрешимбофӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31], *абрешимдӯзӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31], *абрешимкорӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31], *абрбандӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31], *абрешимресӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31], *адрасбофӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 39], *алочабофӣ*, *атласбофӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008:

90], *беқасаббоф* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 175], *калобаресӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 387], *нахбандӣ* [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 903].

Лозим ба ёдоварист, ки миқдори зиёди луғоту истилоҳоти таркиби фарҳангро вожағони аслии тоҷикии форсӣ ташкил медиҳад. Гузашта аз ин, дар таркиби фарҳанги мазкур метавон истилоҳоти бофандагии иқтибосие, ки аз дигар забонҳо ворид гаштаанд, мушоҳида намуд, ба монанди: аз забони арабӣ (*кайтон, матоъ, алвон, малбас, мавгус, сатр*); аз забони ҳиндӣ (*карбос*); аз забони туркӣ (*қолин, қайчӣ, йурма*); аз забони фаронсавӣ (*жакет, палто, сюртук*); аз забони русӣ (*капрон*).

Ҳамин тарик, аз таҳлилу баррасии истилоҳоти бофандагии фарҳанги мазкур маълум гардид, ки қисми зиёди истилоҳоти бофандагии дар фарҳанги зикршуда ҷойдошта аз лиҳози таркиби сарфиашон исми мураккаб буда, шумораи дигар намуди исмҳо маҳдуданд. Илова бар ин, дар раванди таҳлили оморӣ маълум гардид, ки дар фарҳанги мазкур ҳамагӣ 400 луғоту истилоҳи бофандагӣ шарҳу тавзеҳ ёфтаанд.

Фарҳанги Доро (луғатномаи барҷидаи тафсири ва решашинохтӣ).

Фарҳанги мазкур ба қалами яке аз суҳаншиносон Доро Начот марбут буда, он аз ду ҷилд иборат аст, ки дар ҳудуди 25 000 вожа, таркиб ва истилоҳотро дар бар мегирад. Гузашта аз ин, фарҳанги мазкур тафсири буда, дар он вижагиҳои решашиносиву решашинохтии луғоту истилоҳот ҷой дорад. Фарҳанг нахуст аз баҳши бо номи «Иқдоми тозае дар фарҳангшиногорӣ» оғоз ёфта, пасон, бахшҳои «Назаре ба ганҷинаи «Фарҳанги Доро», «Пешгуфтори муаллиф», «Ихтисораҳо», «Ихтисораҳо бо китобшиносии фарҳангҳои истифодашуда», «Ихтисораи бархе китобҳо», «Ихтисораи бархе нашрияҳо», «Нишонаҳои ба корифата дар ин фарҳанг», «намодҳои вижа ва тасвири» дар он ҷой доранд. Яке аз тафовути фарҳанги мазкур аз фарҳангҳои пешин дар он аст, ки муаллиф дар сарсухан 16 мадхали корбасти вожағони худро номбар кардааст. Луғоту истилоҳоти ин фарҳанг низ аз рӯйи мансубияташон ба ин ё он навъи исм аз нигоҳи таркиби морфологиашон гурӯҳбандӣ шудаанд, ба монанди: *исмҳои сода*: адрас [Начот, Ҷ.1, 2021: 13], арғамчин [Начот, Ҷ.1,

2021: 8], аришта [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 42], астар [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 48], атлас [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 49], ғоз [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 231], калофа [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 386]; *исмҳои сохта*: алоча [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 21], ғалтак [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 218], беқасаб [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 87], абра [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6], наддофӣ [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 8]; *исмҳои мураккаб*: алочабоф [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6], алочабофӣ [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6], атласбофӣ [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6], якандоз [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6], якачилав [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6], сапедабоф [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6].

Луғоту истилоҳоти иқтибосии фарҳанги мазкур бо овардани номи забоне, ки аз он калимаҳо ворид гардидаанд, дар шакли ихтисора ҷой дода шудаанд, чунончӣ: а) истилоҳоти бофандагии аз забони арабӣ воридшуда: *атлас* [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6]; б) аз забони ҳиндӣ воридшуда: *карбос* [Наҷот, Ҷ.1, 2021: 6].

Ҳамин тариқ, аз таҳлилу баррасии луғоту истилоҳоти бофандагии «Фарҳанги Доро» маълум гардид, ки бештари калимаҳои ин фарҳанг аслан баромади тоҷикӣ дошта, то ба имрӯз бо ҳамон маъниву шакл истеъмол мегарданд. Аз лиҳози сохтори сарфӣ бошад, қисми зиёди луғоти мазкурро исмҳои сода ва мураккаб ташкил медиҳанд.

Ҳамин тавр, аз шарҳу тавзеҳи луғоту истилоҳоти бофандагӣ дар ду фарҳанге, ки зикрашон дар боло рафт, метавон ба хулосае омад, ки нақши луғоту фарҳангҳо дар бозтобу эҳё гардадидани вожаву истилоҳоти соҳаҳои мухталиф бағоят калон будааст, зеро дар сарчашмаҳои фавқуззикр вижагиҳои решашинохтиву шаклии истилоҳоти бофандагӣ бо мисолҳои возеҳу равшан инъикос ёфтаанд.

Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим, асри миёна ва давраи нав. Як нуқтаро бояд тазаккур дод, ки нақши асарҳои таърихиву мардумшиносӣ низ дар эҳёву муаррифӣ намудани луғоту истилоҳоти соҳаи бофандагӣ назаррас аст. Яке аз он асарҳои таърихӣ, ки лабрез аз луғоту истилоҳоти бофандагӣ аст, ин асаре, ки имрӯз бо таъбири «Шиносномаи миллат» маъмул аст, китоби «Тоҷикон» ба шумор меравад. Муаллифи он академик Бобочон

Ғафуров буда, дар асар давраҳои асосии ташаккул ёфтани халқи тоҷик бар мабнои сарчашмаҳои хаттии қадимӣ, ҳафриёти зиёди бостоншиносӣ, рисолаҳои илмиву мақолаҳои муаррихону фарҳангшиносони маъруфи Ғарбу Шарқ мавриди пажӯҳиши амиқи илмӣ қарор гирифтааст. Он луғоту истилоҳоти бофандагӣ, ки дар асари мазкур ҷой доранд, аз лиҳози таркиби марфологиашон чунин дастабандӣ намудем.

Истилоҳоти сода. Ин анвои истилоҳот танҳо аз як реша иборат буда, дар соҳаи бофандагӣ бештар ҳамчун исми моддӣ истеъмол мешавад: *матӯъ, пахта, абрешим, катон, бофт* <Тарзи *бофт* ранг ва нақшу нигори занданечии асрҳои VII- VIII назд тадқиқ қарда шудааст [Ғафуров, 2008: 398]; *матӯъ* <*Матӯъ, асосан, аз абрешим, пахта ва катон бофта мешуд. Осиёи Миёна макони бисёр навъҳои олидарачаи матӯъ мебошад* [Ғафуров, 2008: 397]. *Fabric was made from silk, cotton and flax. Central Asia was the home of many kinds of beautiful textile* [Ғафуров, 2008: 422]. *Дар байни навъҳои маҳаллии матӯъ газвори пахтагии ведарӣ мақоми махсус дошт* [Ғафуров, 2008: 397]. *Among the local kinds of textile one of the leading places belonged to Vedari cotton fabric* [Ғафуров, 2008: 422].

Истилоҳоти сохта. Ин намуди истилоҳот ба воситаи ба реша ҳамроҳ гардидани унсурҳои калимасоз ё вандҳо, яъне пешванду пасвандҳо сохта мешавад: бофанда <*Умуман барои бофтани газворҳои абрешимӣ бофанда бояд усулҳои мураккаби бофандагиро аз худ мекард* [Ғафуров, 2008: 292]. *In general in order to make silken fabrics the master should have known quite complicated methods* [Ghafurov, 2021: 422]. *Дар бекии Кӯлоб низ бофандагӣ яке аз касбҳои муҳим ба шумор мерафт ва дар ин касб занҳо низ бисёр ширкат доштанд* [Ғафуров, 2008: 737]; *пахтагӣ, абрешимӣ* < *Дар маъҳазҳо бисёр дигар навъҳои матӯъ низ зикр шудааст (газворҳои пахтагӣ, абрешимӣ, зарбофт ва ғайра)* [Ғафуров, 2008: 398]. *The sources also mention several other kinds of fabric (linen, silken, brocade, type etc.)* [Ghafurov, 2021: 422].

Истилоҳоти мураккаб. Ин намуди истилоҳот аз ду ва ё зиёда реша иборатанд. Ҳиссаҳои мухталифи нутқ метавонанд чун истилоҳоти мураккаб бошанд: *чуроббофӣ, алочабофӣ, сабадбофӣ, карсонтарошӣ, хурчиндӯзӣ, карбосбофон, шустагарон, абрбандҳо, шоҳибофон, пиллакашон*: *Ноҳияҳои зарбии ин маҳал дар алочабофӣ, карсонтарошӣ, сабадбофи, хурчиндӯзӣ, чуроббофӣ* ном бароварда буд. Дар Хуҷанд касби бофандагӣ басо маъмул буд ва беҳуда нест, ки дар ин ҷо гузар-гузар **карбосбофон, шустагарон, абрбандҳо, шоҳибофон, пиллакашон** ва ғайра буданд [Ғафуров, 2008: 737].

Истилоҳоти таркибӣ ё истилоҳибораҳо. Лозим ба ёдоварист, ки миқдори зиёди луғоту истилоҳоти бофандагӣ, ки дар асари мазкур ҷой дорад, истилоҳ-ибораҳо буда, ба воситаи алоқии изофӣ сохта шудаанд ва ҳамчун ибораистилоҳоти исмии изофӣ маъмуланд. Вобаста ба миқдори чунҳо, ибораистилоҳоти асари мазкурро мо ба ибораҳои дучузма ва сечузма ҷудо намудем.

Ибораистилоҳоти дучузма. Дар ин анвои ибораистилоҳҳо чун якҷум исм буда, чун дуҷум сифат аст ва чунҳо ба якдигар тавассути алоқии изофӣ пайваст мешаванд, ба монанди: **газворҳои абрешимӣ** < *Газворҳои абрешимӣ нисбат ба матоҳҳои пахтагин зичтар аст. Дар як см мураббаъ то 39-40 пуд ва 39-40 тор дорад* [Ғафуров, 2008: 292]; **дастгоҳи бофандагӣ** < *Яке аз қисмҳои дастгоҳи бофандагӣ – шонаи он аз Қалъаи Муғ ёфт шуд* [Ғафуров, 2008: 292]; **шоҳиҳои хитой** < *Вай нишон дод, ки ин газворҳо аз шоҳиҳои хитой фарқи калон дорад ва ин намуд газворҳоро газворҳои сугдӣ номид* [Ғафуров, 2008: 293]; **карбоси занданечӣ** < *Аз номи деҳаи занданеши қарибии Бухоро номи карбоси машҳури занданечӣ баромадааст, ки дар бисёр дигар ҷойҳо ҳам бофта мешуд ва дар бисёр ҷойҳо ба фурӯш мерафт* [Ғафуров, 2008: 398]; **дӯкони шоҳибофӣ** < *Соли 1906 дар шаҳр 230 дӯкони шоҳибофӣ, чархресӣ, ҳаллоҷӣ ва ғайра вуҷуд доштанд* [Ғафуров, 2008: 737]; **корхонаи бофандагӣ** < *Дар Бухоро 9 корхонаи калони бофандагӣ, ҳар кадоме 50-60*

тоғи дастгоҳ дошт ва ин мануфактураҳои аз они Ҳоҷӣ Қурбон, Ҳоҷӣ Абдулҷабор ва дигарон буданд [Ғафуров, 2008: 764].

Дар забони англисӣ бошад, ибораҳои дучузъа ба воситаи алоқои тобеъ пайваст шуда, чузъи якумашон сифат ва чузъи дуюмашон исм аст, ба монанди: *cotton fabric* < *The thickness of most of these fabrics is considerably higher than of the **cotton fabric**: up to 39-40 threads in the base and 39-40 threads of the woof in one square centimeter* [7;с...422]; *textile production* < *One of the artifacts of **textile production** – comb for nailing the thread of the woof – has been found on the Mug hill* [Ғафуров, 2008: 22]; *silk fabrics* < *Some of the **silk fabrics** of the Mug Hill collection could have brought from China and the Mediterranean countries but the vain part undoubtedly made locally in Sogd* [Ғафуров, 2008: 422].

Ибораистилоҳоти сечузъа. Ин намуди ибораҳо аз се чузъ иборат буда, чузъҳои дуюму сеюм ба чузъи якум тобеанд, ба монанди: *корхонаи калони бофандагӣ* < *На фақат ҳунармандони кироя, балки косибони алоҳидаи яккадаст ҳам аз тарафи соҳибони **корхонаҳои калони бофандагӣ** гирифтори асорат шуда буданд* [Ғафуров, 2008: 764]; *матоҳои нашминранги сурх* < *Пораи **матоҳои нашминранги сурх** ва раҳҳои борикӣ кабудҷаи фирӯза дорад* [Ғафуров, 2008: 292]; *корхонаи маҳсули бофандагӣ* < *Маҳсулоти **корхонаи маҳсули бофандагӣ**, ки дар шафати арки Бухоро воқеъ буда, матоҳои зебои сурх, сабз ва сафед мебаровард, шуҳрати тамоми дошт* [Ғафуров, 2008: 398].

Дар забони англисӣ бошад, чузъҳои ибораҳо ба воситаи алоқои тобеъ пайваст шуда, чузъҳои дуюму сеюм ба якум тобеъ аст: *beautiful fabric zandanichi* < *The settlement of Zandan near Bukhara, gave the name to the **beautiful fabric zandanichi**, which produced in many places and widely exported. The woolen fragment is large in size with narrow blue stripes* [Ғафуров, 2008: 422].

Дар раванди таҳқиқ мо бо ибораҳои рӯ ба рӯ шудем, ки аз чор чузъ иборат буда, ду чузъи аввал ба ду чузъи охир тавассути алоқои пайваст

алоқаманд шудаанд: *red, green and white fabrics* < *The red, green and white fabrics were very famous specialized production of special workshops was situated near the Bukhara citadel* [Ғафуров, 2008: 422].

Ҳамин тавр, аз таҳлили лингвистии истилоҳоти бофандагии асари «Тоҷикон» маълум гардид, ки бештари истилоҳотии бофандагии асари мазкур дар шакли истилоҳ-ибора роиҷ буда, ҷузъҳои ибораҳо ба воситаи алоқаҳои пайваст ва тобеъ ба ҳамдигар алоқаманд гардидаанд.

Wester's New World Dictionary of American English. Фарҳанги мазкур аз ҷониби гурӯҳи луғатнигорон мураттаб гардида, зери таҳрири Виктория Е. Ньюфилдт ва Дэвид В. Гуралник соли 1988 дар шаҳри НьюЙорки Ёлоти Муттаҳидаи Амрико аз нашр баромадааст. Фарҳанги мазкур аз 1574 саҳифа иборат аст. Фарҳанг бахшҳои зеринро дар бар мегирад: foreword (пешгуфтор); the new world dictionaries: a historical overview (фарҳангҳои нави дунё: шарҳи таърихӣ); guide to the use of the dictionary (дастури корбурди фарҳанг); the English languages variations, the dictionary, and the user (гунаҳои забони англисӣ, луғат ва истифодабаранда); etymology (решашиносӣ ё решашинохтӣ).

Ҳар як вожаи фарҳанг бо ҳарфҳои сиёҳи ғафс навишта шуда, шакли овонавишт, забони иқтибосшуда, тавзеҳи решашинохтӣ, яъне аз кадом забон дар чӣ гуна шакл ва замони воридшавӣ, ба кадом соҳа марбут будан ва ба кадом ҳиссаи нутқ мансубият доштанишон нишон дода шудааст.

Фарҳанги мазкур саршор аз вожаву истилоҳоти бофандагӣ буда, ҳар як истилоҳи ин соҳа бо шарҳу тавзеҳи мукамал омадааст, ки ин шеваи нигориш барои аз худ намудану дарк кардани маънои истилоҳ кӯмак мерасонад. Масалан истилоҳи *needle* (*сӯзан*), ки дар низоми истилоҳоти бофандагӣ яке мафҳумҳои меҳварӣ маҳсуб меёбад, чунин шарҳу тавзеҳ ёфтааст: *needle n.* [ME *nedl* <OE *nædl* akin to Ger *nadel* <IE base (*s*)*ne*, (*s*)*nei*, to sew, spin > snood, L *nere*, Gr. *nein*, to spin]. Истилоҳи *needle* (*сӯзан*) ҳамчун исм, ба забони англисии давраи миёна дар шакли *nedl* аз забони англисии давраи қадим дар шакли *nædl* ворид гардида, ба олмонии *nadel* монанд буда,

пайдоиши он ба асоси вожаҳои ҳиндуаврупоии *(s)ne*, *(s)nei*, яъне *sew*, *spin* (*дӯхтан*, *ресидан*) мансуб аст. Агар ба маънои луғавии истилоҳи *needle* (*сӯзан*) рӯ орем, он дар ин фарҳанг ба чунин маънӣ омадааст: «a small, slender piece of steel with a sharp point at one end and a hole for thread at the other, used for sewing by hand or for surgical sutures; a similar implement with a hole for thread near the pointed end, esp. on sewing machines (як порчаи пӯлоди хурди борик, ки як тарафаш нӯги тез ва тарафи дигараш сӯроҳ барои ришта дорад, ки барои дӯхтани дастӣ ё дарзҳои чарроҳӣ истифода мешавад; як асбоби шабеҳ бо сӯроҳ барои ришта дар тарафи нуғи тез, аз ҷумла мошинҳои дарздузӣ)» [906]

Яке аз истилоҳҳои меҳварӣ дар низоми истилоҳоти бофандагӣ, воҳиди луғавии *weave* (*бофтан*) буда, ҳамчун феъл дар фарҳанги мазкур ба чунин маъниҳо омадааст: «1) а) to make (a fabric), esp. on a loom, by interlacing threads or yarns б) to form (threads) into a fabric; 2) а) to construct in the mind or imagination б) to work (details, incidents, etc) into a story, poem, etc. 3) а) to make by interlacing twigs, straw, rush, wicker, etc (*to weave* baskets) б) to twist or interlace (straw, wicker, etc) so as to form something (1) а) истехсол кардан (-матӯ), аз ҷумла. дар дастгоҳи бофандагӣ тавассути ба ҳам пайваст намудани риштаҳо ё нахҳо б) ба аз матӯ (ришта) истехсол намудан; 2) а) дар зеҳн ё тахайюл сохтан б) батафсил ба ҳикоя, шеър ва ғ. дарварданд, ба риштаи назм кашиданд 3) а) бо ба ҳам пайваст кардани шоҳа, коҳ, най, қамиш, навда ва ғ. (сабад бофтан)) б) печондан ё бофтан (коҳ, навда ва ғ.) барои истехсоли чизе)» [1513].

Яке аз бартариятҳои фарҳанги мазкур дар он зоҳир мегардад, ки ҳангоми шарҳу тавзеҳи маънои луғавии вожаву истилоҳот расм ё сурати ҳамон ашё нишон дода шудааст.

Дар раванди таҳлилу баррасии вожаву истилоҳоти фарҳанги мазкур мо бо истилоҳоти бофандагии зерин рӯ ба рӯ шудем: *drum*, *wing nut*, *coarse calico*, *roller*, *gabardine*, *worsted*, *jacquard*, *Jacquard loom*, *twisted cord/strand*, *heatproof*, *heat-resistant*, *wooden barge*, *welding*, *marking* (*барабан*, *чормағзи*

болӣ, каликаи дагал, ролик, габардин, камволӣ, жаккард, дастгоҳи бофандагии Жаккард, ресмон/ришта, гармӣ тобовар, ба гармӣ тобовар, баржаи чӯбӣ, кафшер, тамгагузорӣ) ва ғ.

Ҳамин тавр, аз таҳлили амиқи фарҳанги мазкур маълум гардид, ки нақши ин фарҳанг дар ташаккули истилоҳоти бофандагии забони англисӣ калон будааст.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English. Мураттиби фарҳанги мазкур яке аз фарҳангшиногон маъруфи англисзабон - А.С. Ҳорнбӣ буда, то ин замон ҳафт маротиба бознашр шудааст. Фарҳанг аз бахшҳои *contents* (мундариҷа), *foreword* (пешигуфтор), *key to dictionary entries* (калид, мифтоҳ ба моддаҳои луғат) иборат аст. Шарҳи тавзеҳи ҳар як истилоҳ дар фарҳанг бо тартиби алифбой ҷой дода шуда, вожаҳои мураккаб бо ишораҳои махсус қайд карда мешаванд. Вожаҳои сермаъно, ҳамгун, муродиф ва мутақобил низ бо рақамҳои фарқкунанда нишон дода шудааст, ки ин тарзи ҷобачогузорию моддаҳо дар дигар фарҳангҳо кам ба назар мерасанд. Масалан, истилоҳи *fabric* (матоб) бо мурдифоти худ ин тавр шарҳ ёфтааст: **fabric - cloth - material - textile:** There are all words for woven or knitted cotton, silk, wool, etc. used for making things such as clothes and curtains, and for covering furnitures (Дар ин ҷо ҳама калимаҳо барои пахтаи бофандагӣ ё трикотажӣ, абрешим, пашм ва ғайра мавҷуданд, ки барои истеҳсоли ашё, аз қабилҳои либос ва пардаҳо ва барои рӯйпӯш намудани мебел истифода мешаванд.).

Fabric is often fairly strong material, and is often used when talking about covering furnitures or making curtains (Вожаи «**fabric** (матоб)» аксар вақт матобӣ хеле қавӣ аст ва аксар вақт ҳангоми рӯйпӯш намудани мебел ё истеҳсоли пардаҳо истифода мешавад).

Cloth is often fairly light material, especily in a form that has not been printed, treated or prepared for use in any way. **Cloth** is frequently used in talking about buying and selling women material (Вожаи «**cloth** (матоб)» аксар вақт маводи хеле сабук аст, махсусан дар шакле, ки ба ҳеҷ вачҳ нақшдор набуда,

коркард ё барои истифода омода нашудааст. Вожаи «cloth» бо маънои матоъ аксар вақт дар сӯхбат дар бораи хариду фурӯши матоъи занона истифода мешавад)

Material is a more general word than **fabric** or **cloth** as it has a related meaning of ‘a substance that things can be made from. It is not used when it might not be clear which type of material is meant (Вожаи «**material (матоъ)**» нисбат ба вожаҳои «**fabric**» ё «**cloth**» умумистеъмолтар аст, зеро он маънои «моддаеро, ки аз он ашё истеҳсол мешавад»-ро дорад. Вожаи *material (матоъ)* ҳамон вақте истифода намешавад, ки маълум нест, ки кадом анвои матоъ дар назар аст). For example: *What material is this dress made of? Cotton.* (*Аз кадом матоъ ин курта тайёр шудааст? Аз пахта.*)

Textile is used mostly when talking about the business of making woven materials. The industry of making textiles is called textiles (Вожаи *textile (матоъ)*, асосан, ҳангоми сухан дар бораи тиҷорати истеҳсоли маводи бофандагӣ истифода мешавад. Соҳаи истеҳсоли нассочӣ бофандагӣ номида мешавад): *He got a job in textile* (Ӯ дар соҳаи нассочӣ ба кор даромад).

Бояд тазаққур дод, ки тафовути фарҳанги мазкур аз дигар фарҳангҳо дар он аст, ки вожаву истилоҳоти ҳар як соҳа дар ин фарҳанг хеле мушаххасу муайян дар шакли мисолҳо оварда шудааст.

Миқдори истилоҳоти бофандагии фарҳанги зикршуда сершумор буда, ба таври мисол, мо зарур мешуморем, ки бархе аз онҳоро дар зер ёдовар шавем: *rewinding, weave, aggregate, aggregation, unit, assembly, set, battant, velvet, border or strip; trim, cambric, lawn, tarpaulin, canvas (cloth), shaft, roller, cylinder* (*бофтан, ресидан, агрегат, таъҳизот, дастгоҳ, васлқунӣ, маҷмӯа, баттант, махмал, борд ё тасма; ороши, камбрик, газон, брезент, канвас (матоъ), навард, гилдирак, цилиндр*) ва ғ.

Ҳамин тавр, аз таҳлилу баррасии вожаву луғоти фарҳанги мазкур маълум гардид, нақши он дар ташаккулу тақомули истилоҳоти бофандагӣ калон буда, фарҳангҳои хурдҳаҷм дар асоси он мурағбат мегарданд.

1.5. Таснифоти мавзуии вожаву истилоҳоти бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Яке аз соҳаҳои рушдҷӯфта ва ниёзманди ҷомеа – бофандагӣ буда, таҳлили баррасии луғоту истилоҳоти он дар шароити кунунӣ хеле умдаву муҳим аст. Мардуми тоҷикӣ англис аз замони пайдоиши худ ба ин ҳунари воло арҷгузорӣ намуда, онро аз насл ба насл мерос гузоштаанд. Агар, аз як тараф, бозтоби луғоту истилоҳоти ин ҳунар дар осори мансуру манзуми шоирону мутафаккирони тоҷикӣ форс ва англис ба ҷашм расад, аз тарафи дигар, ёдгориҳои таърихиву осори бозмондаи мардумшиносон моро бо вижагиҳои ин ҳунар ошно месозад.

Пайдост, ки ҳунари бофандагӣ, пеш аз ҳама, бо амалу фаъолияти шахс робитаи гусастани дорад ва таҳқиқу баррасии луғоту истилоҳоти он дар ҳоли ҳозир амри воқеист. Илова бар ин, дар зери мафҳуми исми амали *бофандагӣ* вожаҳои *матӯ*, *ришта*, *нах* дарк карда мешавад. Ҳар як илм дар раванди татбиқи худ дар ҷомеа бо илмҳои дигар ҳамбастагӣ дорад, ба монанди матӯшиносӣ, химия, физика ва ғ.

Бояд тазаққур дод, ки луғоту истилоҳоти бофандагӣ фарогири маҷмуи вожагон буда, ҳар яки он ба соҳаи муайяни илму техника марбутанд. Ҳамин тавр, мо ҳамаи он луғоту истилоҳоти ҷамъовардаи худро аз нигоҳи гурӯҳҳои мавзӯӣ ба таври зайл тасниф намудем:

Истилоҳоти мансуби фаъолияти шахс дар соҳаи бофандагӣ – terms related to a person's activity in the textile industry. Гурӯҳи мазкур, асосан, аз истилоҳ-исмҳои иборатанд, ки номгӯи ин ё он касбу пешаро дар соҳаи саноати бофандагӣ ифода мекунанд. Ба ин гурӯҳ воҳидҳои луғавии зерин мансубанд: *ҳунарманд* – *artisan*; *ресмонрес*, *чархрес* – *spinner*; *бофанда* – *weaver*; *нахтакорӣ* – *cotton product*; *косибӣ* – *craftsmanship*, *пиллапарварӣ* – *silkworm breeding*; *шоҳибофӣ* – *silk-weaving*; *нашмресӣ* – *wool-spinning*; *абрешмресӣ* – *silk-spinning*, *ресши*, *ресдан* – *spinning*; *нашминабофӣ* – *wool-weaving*; *касби бофандагӣ* – *weaving*. Дар муқоиса ба забони тоҷикӣ, дар

таркиби луғавии забонӣ англисӣ бо миқдори зиёди муродифоти вожаи *ҳунарманд* метавон рӯ ба рӯ шуд. Воҳидҳои луғавии мазкур аз нигоҳи маънӣ ба ҳамдигар наздик буда, аз нигоҳи сохтор ва дараҷаи истеъмол тафовут доранд, ба монанди: *artificer, artisan, craftsman, handicraftsman, handcrafter, tinker, tradesman, handicraft worker*. Аз истилоҳоти овардашуда танҳо яктоашон, яъне *handicraftsman* – *ҳунарманди дастӣ* дар соҳаи фаъолияти бофандагӣ корбурд мегардад. Истилоҳҳои *чархрес, бофанда* ҳамчун номгуӣ касбу пеша ба ашхосе хос аст, ки ба фаъолияти бофандагиву ресандагӣ машғуланд.

Номгуӣ истилоҳоти ашёҳое, ки ба воситаи онҳо маҳсулоти бофандагӣ истеҳсол мешаванд – names of items through which textile products are produced. Ба ин гурӯҳ, аслан, луғоту истеҳсолоте мансубанд, ки дар саноати бофандагӣ номгӯи ашёҳоро ифода мекунад. Аз лиҳози таркиби морфологӣ истилоҳоти ин гурӯҳро метавон ба сода (*сузан, тевана, пуд*) сохта, мураккаб; таркибӣ ё ибористилоҳ (*лунаи пурбин*) дастабандӣ намуд. Аз мисолҳои овардашуда маълум гардид, ки бештари истилоҳоти мансуби ин гурӯҳи маъноӣ дар забонҳои муқоисашаванда аз нигоҳи таркиби сарфӣ, истилоҳҳои таркибӣ ё ибористилоҳҳо мебошанд. Аз нигоҳи маънӣ бошад, истилоҳҳои зикршуда дар ҳар ду забон ҳам бо ҳамон маънои аслиашон, ки дар вожаномаву фарҳангномаҳо омадааст, бо ҳамон маънӣ истеъмол мегарданд.

Истилоҳоти марбути номгӯи асбобу таҷҳизот ва дастгоҳи бофандагӣ - Terms related to the list of tools for weaving. Гурӯҳи мазкур аз он вожаву истилоҳоте иборат аст, ки номгӯи таҷҳизоти техникӣ ва асбобу дастгоҳҳои бофандагиро ифода мекунад: *сузан, тевана, пуд, луна, моку, парра; needle, reel, spool, skein, reed, tow, woof, mill, comb, shuttle* ва ғ.

Истилоҳоти мансуби номгӯи дастгоҳ, асбоб ва машинҳои бофандагӣ – terminology related to the list of devices, tools and weaving machines. Ба ин гурӯҳ он вожаву истилоҳоте мансубанд, ки номгӯи дастгоҳ ва таҷҳизоти техникӣ, ки дар саноати бофандагӣ истеъмол мегарданд, ифода

мекунанд. Аксарияти истилоҳоти ин гурӯҳ аз лиҳози таркиби морфологӣ истилоҳоти таркибӣ ё истилоҳ-ибора буда, дар пояи алоқаҳои мухталифии наҳвӣ сохта мешаванд. Агар дар истилоҳибораҳои дучузъаи забони тоҷикӣ муайяншаванда пас аз муайянкунанда ояд, пас дар забони англисӣ бо манзараи баръакси ин ҳолат метавон рӯ ба рӯ шуд, яъне муайянкунанда пас аз муайяншаванда меояд. Ё ки чузъҳои истилоҳибораҳои забони тоҷикӣ ба воситаи алоқаи изофӣ ба ҳамдигар пайваст шаванд, пас, дар забони англисӣ ин вазифа ба души алоқаи тобеъ меафтад, ба монанди: *таҷҳизоти бофандагӣ, сӯзани турбофӣ, сикҳои бофандагӣ, мошини дастгоҳи бофандагии намуди «Silver Reed SK 840ISRP 60N; knitting equipment, crochet hook, knitting needles.*

Бояд тазкур дод ки ҳар истилоҳоте, дар боло зикрашон рафт, боз аз маҷмуи луғоту истилоҳоти мӯйяне иборат мебошанд, ки ном, чузъ, ё қисми ин ё он таҷҳизотро ифода мекунад, масалан, дастгоҳи бофандагӣ фарогири вожаву истилоҳоти зерин аст: *фонтур – fonture, сӯзан - needle, сӯзани поён - lower needle, сӯзани боло – upper needle, шона – comb, навард – carrige, наварди асосӣ – main carrige, наварди иловагӣ – additional carrige, риштаравонакунанда – threat feaden, наварди намдори иловагӣ – edditional terry carrige, наварди тӯрӣ – fishnet carrige, ҳисобкунаки қаторҳо – row counter.*

Истилоҳоти марбути номгӯйи матоъҳо – terms related to names of fabrics. Яке аз гурӯҳҳои истилоҳ ва истилоҳ-ибораҳои соҳаи бофандагиро дар забонҳои муқоисашаванда луғоту истилоҳоте ташкил медиҳанд, ки номи матоъро ифода мекунад. Пеш аз он ки мо ба шарҳу тавзеҳи луғоту истилоҳоти мансуби матоъ рӯ орем, зарур мешуморем, ки андешаҳои худро роҷеъ ба мафҳуми *матоъ* баён созем. Вожаи *матоъ* исми сода буда, аз забони арабӣ ба забони тоҷикӣ иқтибос шуда, бо ҳамон маъние, ки дар забони асл дошт, бо ҳамон маънӣ дар забони тоҷикӣ истеъмол мешавад. Муодили вожаи *матоъ* дар забони англисӣ воҳиди *fabric* буда, дар охириҳои садаи 15-ум аз забони франсавӣ дар шакли *fabrique* ва аз забони лотинӣ дар

шакли *fabrica* бо маънои «something skilfully produced (чизе, ки моҳирона истехсол мешавад)», аз калимаи *faber* ба маънии «worker in metal, stone, etc. (коргари дар коркарди метал, санг ва ғайра машғулбуда)» иқтибос шудааст.

Ҳамин тавр, луғоту истилоҳоти зерин ба майдони маъноии номгӯи матоъҳо мансубанд: *атлас (матӯи абрешимӣ) – sateen, катон – katon, паши – wool, абрешим – silk, патдор, пашидор – terry, велюр (навъи аълои бахмал) – velour, нелон – nylon, нахӣ – lite fabric, пилтабахмал – corduroar.*

Вожаву истилоҳоти мансуби нах ва ришта – Words and terms related to fiber and thread. Вожагони ин гурӯҳро метавон дар навбат худ ба ду зергурӯҳ чудо намуд: а) Истилоҳоти марбут ба нах; б) Истилоҳоти марбут ба ришта. Воҳидҳои луғавии марбут ба нах, аслан, дар шакли исм-истилоҳ (*нах, лавсан, лифи синтетикӣ, нейлон, полиамид, fibre, nylon*) ва истилоҳ-ибора (*нахи табиӣ, нахи химявӣ, нахи пахта, нахи катонӣ, нахи пашиӣ, нахи абрешимӣ, нахи сунӣ, нахи шоҳии сунӣ, нахи атсетатӣ; natural fibre, chemical fibre, cotton fibre, linen, woolen fibre, silk fibre, artificial fibre, viscouse fibre, accitate fibre*) истеъмол мешаванд. Аз таҳлили таркиби морфологӣ истилоҳоти зикршуда маълум гардид, ки миқдори зиёди вожагони ин гурӯҳро дар ҳар ду забон ҳам, истилоҳ-ибора ташкил медиҳад.

Воҳидҳои луғавии марбути риштаро истилоҳоти якчӯзба (*ришта, ресмон, калоба; yarn, bobbin, reel, spool*) ва бисёрчӯзба (*ресмони кашидадӯзӣ (гулдӯзӣ), риштаи бофандагӣ, риштаи либосдӯзӣ, риштаи пашиин, риштаи пахтагӣ, риштаи бечило, риштаи ҷилонок, риштаи кабуд, риштаи хокистаранг риштаи хира; inbroading yarn, knitting yarn, sewing yarn, woolen yarn, cotton yarn, mat/ opaque/ frosted yarn, glossy yarn, blue yarn, – grey yarn*) ташкил медиҳад. Дар ҳар ду забон ҳам истилоҳ-ибораҳои бисёрчӯзба нисбат ба истилоҳоти якчӯзба сермаҳсуланд.

Вожаву истилоҳоти мансуби фабрикаву корхонаи истехсолкунандаи маснуоти бофандагӣ – Words and terms related to factories and enterprises producing textile products. Ба гурӯҳи мазкур он луғоту истилоҳоте марбутанд, ки номи анвои мухталифи фабрикаву корхонаҳое, ки дар онҳо

маснуоти бофандагӣ истехсол мешаванд, ифода мекунад. Дар ҳар ду забони муқоисашаванда ҳам истилоҳоти ин гурӯҳ дар шакли истилоҳ-ибора истеъмол мешаванд: *фабрикаи бофандагӣ, фабрикаи бофандагию ресандагӣ, фабрикаи абрешимрезӣ, фабрикаи ҷуроббофӣ, фабрикаи паимресӣ; weaving factory/ weaving mill, silk-weaving mill, silk mill, stocking factory/ stockingmill, woollen spinning mill.*

Номгӯи вожаву истилоҳоти мансуби раванди истехсолот дар соҳаи бофандагӣ – Names of words and terms related to the production process in the textile industry. Ба гурӯҳи мазкур, асосан, он истилоҳ-вожаҳои мансубанд, ки ҷузъи асосӣ ё решаашон феълҳои ифодакунандаи ин ё он амал дар соҳаи саноати бофандагӣ ба шумор меравад. Ин гуна истилоҳотро метавон исмҳои амал номид, ба монанди: *наддофӣ, таниш, пайвасткунӣ, пешдарпечшавӣ, шустушукунӣ, кандакоркунӣ, тозакунӣ, рангкунӣ, рангмолӣ, хушккунӣ; combing, warping, interlocking, interlacing, pinking, washing, cleaning, colouring, drying.*

Ҳамин тавр, аз таҳлили мавзеи луғоту истилоҳоти бофандагӣ маълум гардид, ки ин анвои истилоҳот ба нӯҳ гурӯҳи мавзӯӣ ҷудо гардиданд, ки дар маҷмӯъ ҳамаи истилоҳоти марбути онҳо низоми истилоҳоти бофандагиро созмон медиҳанд. Ҳар як аз гурӯҳҳои майдони маъноие, ки зикрашон рафт бо ҳам алоқаи зич дошта луғоти соҳаи бофандагиро бозгӯ мекунад. Як нуктаро бояд тазаккур дод, ки дар байну он луғоту истилоҳоте, ки дар боло зикрашон рафт мо ба воҳидҳои луғавии англисӣ мавҷуданд, ки ба падидаи муродиф дучор шуданд, масалан: *weaving mill – weaving factory, silk mill – silk weaving factory, stocking factory – stocking loom – stocking machine.*

Дар раванди таҳлилу баррасии масъалаҳое, ки дар боби якум ҷой доштанд, мо ба натиҷаву хулосаҳои зерин расидем:

1. Ҳар як соҳа фарогири вожаву истилоҳоти меҳварии ба худ хос буда, қорбурди дурусти он аз тарафи ҳамон мутахассисони соҳа роҳандозӣ мегардад. Ба истилоҳоти меҳварӣ, он воҳидҳои луғавие мансубанд, ки луғоти асосии ҳамон соҳа буда, вожагони боқимонда дар меҳвари он бунёд мегарданд. Яке аз хусусияти истилоҳоти меҳварӣ аз вожагони умумистеъмол дар он аст, ки истилоҳ танҳо аз ҷониби мутахассисони соҳа истеъмол мегардад, вожаи умумистеъмол бошад - ин воҳиди луғавиест, ки ҳамагон аз он дар раванди рӯзгор истифода мекунанд.

2. Ҳар як соҳаи илму техника таърихи пайдоиши худро дошта, барои тавлиду эҷоди луғоту истилоҳоти он соҳа замина мегузорад ва соҳаи бофандагӣ низ, дар кишварҳои тоҷикзабонону англисзабон таърихи кӯҳан дорад. Агар пайдоиши ҳунари бофандагӣ дар кишвари мо ба ибтидои қарнҳои XI-XII рост ояд, пас дар кишварҳои англисзабон замони ба вучуд омадани ин пешаро ба садаи XVII мансуб мекунанд.

3. Дар ҳар ду забон ҳам, нақши вожагони умумистеъмол дар бунёду ташаккули истилоҳоти бофандагӣ бағоят қалон аст, зеро дар таркиби луғавии ҳар як забон вожаву қалмаҳои умумистеъмол мавҷуданд, ки бо онҳо дар низоми истилоҳот низ метавон рӯ ба рӯ гардид ва маҳз хусусияту аломати хоси истилоҳ онро аз вожаи умумистеъмол фарқ мекунонад.

4. Нақши фарҳангномаву вожаномаҳо, асарҳои илмиву бадеӣ дар ташаккулу тақомули истилоҳоти бофандагӣ қалон буда, аз онҳо дар яке аз фаслҳои боби мазкур ёдовар шудем. Илова бар ин, дар раванди таҳлили сарчашмаҳо маълум гардид, ки дар гузашта бархе аз шуарои маъруфи мо - Сайдои Насафӣ низ худ ба пешаи бофандагӣ машғул буда, дар эҷоди истилоҳоти меҳварии соҳаи бофандагӣ нақши бориз гузоштааст.

5. Таҳлилу баррасии вижагиҳои луғавию маъноӣ ва сохториву решашинохтии истилоҳоти ин ё он соҳа бидуни дастубанд, тасниф ва гурӯҳбандии мавзӯии вожаву истилоҳоти соҳа ғайриимкон аст ва аз ин рӯ, дар боби мазкур ба таснифоти мавзӯии истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ тавачҷӯҳ карда шуд.

БОБИ II.

ХУСУСИЯТҲОИ ЛУҒАВИЮ МАЪНОИИ ИСТИЛОҲОТИ БОФАНДАГӢ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ

2.1. Зухуроти сермаъноӣ дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Дар ин қисмати рисола вижагиҳои луғавию маъноии истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашванда муайян гардида, дар баробари ин, сермаъношавию ҳамгуншавӣ ва муродифшавиву мутазодшавии ин анвои истилоҳот мавриди таҳлилу баррасии амиқи илмӣ қарор мегирад.

Дар таркиби луғавии ҳар як забон падидаҳои забоние мавҷуданд, ки бо баъзе хусусиятҳояшон аз якдигар тафовут доранд. Яке аз он падидаҳо ё қабатҳои луғавии забон - ин полисемия ё сермаъноӣ буда, дар доираи илми луғатшиносӣ омӯхта мешавад. Истилоҳи полисемия аз забони юнонӣ гирифта шуда, аз ду ҷузъ, яъне, «поли- (бисёр) ва сема – маъно иборат буда, маънии «сермаъноӣ»-ро ифода мекунад, яъне аз ду ва ё зиёда маъно иборат будани калимаро, ки байни худ аз нигоҳи маънову решашинохти алоқаманданд, бозгӯ мекунад.

Низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ низ, лабрез аз луғоту истилоҳоте мебошанд, ки хусусияти сермаъноӣ доранд. Дар низому истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ мо бо воҳидҳои луғавие рӯ ба рӯ шудем, ки дар онҳо аломати сермаъноӣ дида мешавад: ба монанди:

абрешим//абрешум: «1. тори бисёрнозуку маҳкам ва дурахшон ба ранги сафед ё ширӣ, ки кирми пилла ба даври худ метанад. 2. гуле ба сурати риштаҳои борик овехта ба ранги зард ё сурх, ки дар тобистон мерӯяд. 3. матои абрешимӣ, ҳарир, шохӣ: **калобаи абрешим**. 4. *кит.* тори соз, тори асбобҳои мусиқӣ; **абрешим барин мулоим шудан** аз хашм фуромадан; ба ифоқа омадан» [ФТЗТ, Ҷ. 1, 2008: 31].

Муодили англисии вожаи *абрешим* воҳиди луғавии *silk* буда, танҳо бо як маъно истеъмол мешавад, яъне «a fine, strong, soft lustrous fibre produced by silkworms in making cocoons and collected to make thread and fabric (нахи борик, мустаҳкам, нарм ва тобноқ, ки аз кирмаки пилла тайёр гардида, барои истеҳсоли ришта ва матоъ истифода мешавад)» [ODE, ABBYY Lingvo x5: electronic resource].

Аз шарҳу тавзеҳи истилоҳи *абрешим* маълум гардид, ки ин воҳиди луғавӣ дар забони тоҷикӣ ду маънӣ дошта, дар забони англисӣ мо танҳо бо як маънои он рӯ ба рӯ шудем ва вижагии мазкур тафовути ба сермаъноӣ дучор гардидани истилоҳи мавриди назарро инъикос мекунад.

бофандагӣ: «тайёр кардани матоъ аз ресмон, чулоҳӣ, нассоҷӣ: **дастгоҳи бофандагӣ, корхонаи бофандагӣ, саноати бофандагӣ.** 2. касб ва шуғли бофанда: **касби бофандагӣ**» [ФТЗТ, Ҷ. 1, 2008: 236]. Муодили истилоҳи *бофандагӣ* дар забони англисӣ вожаи *weaving* буда, дар сарчашмаҳои луғатнигорӣ ба чунин маъниҳо омадааст: «manufacturing, production of fabrics; branch of the textile industry associated with the production of fabrics (истеҳсоли матоъҳо; соҳаи саноати бофандагӣ, ки бо истеҳсоли матоъ алоқаманд аст)» [ExplanatoryBTS (Ru-Ru): electronic resource].

Аз тавсифи истилоҳи *бофандагӣ* маълум гардид, ки вожаи мазкур дар забонҳои таҳқиқшаванда бо маъниҳои якранг истифода шуда, дар ифодаи маънии онҳо хусусияти умумӣ дида мешавад.

матоъ: «1. порча, газвор, кумош: **матои абрешимӣ, матоъи нахӣ, матои пашмӣ, матои сурх, як либосворӣ матоъ, матоъ бофтан.** 2. мол, коло, ашёи мавриди харидуфурӯш: **молу матоъи арзон**» [ФТЗТ, Ҷ. 1, 2008: 772]. Дар забони англисӣ истилоҳи матоъ дар чаҳор шакл корбурд мегардад: *cloth, fabric, material; textile*. Аз чаҳор гунаи овардашуда, дутои он, яъне вожаҳои *fabric* ва *textile* хосси соҳаи бофандагӣ буда, дутои дигараш – *cloth* ва *material* ҳамчун вожаи умумиистеъмолӣ истифода мешаванд.

абрбанд: «1. навъе аз газвор, ки бофти он дар охири қарни 19, ба вижа дар Хучанд ривоч ёфтааст. 2. он ки матои абрбанд мебофад» [Доро, Ҷ.1. 2021:

77]. Муодили вожаи *абрбанд* дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи *weaver of variegated cotton fabric* буда, аз нигоҳи маънӣ, дар ҳар ду забон ҳам мушобеҳи ҳамдигаранд.

Дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ низ, вожаҳое мавҷуданд, ки ба худ хусусияти сермаъноӣ гирифтанд, ба монанди:

Fabric (матӯъ): «1). Cloth produced by weaving or knitting textile fibres (Матӯъе, ки аз нахҳои бофандагӣ ва дӯзандагӣ истеҳсол карда мешавад); 2). The walls floors and roof of a building (Девор, фарш ва боми бино); Fibre: 1). Thread or filament from which vegetable tissue mineral substance or textile is formed (Ришта ё нах, ки аз он бофтаи растанӣ, моддаи минералӣ ё матӯъ ба вуҷуд меояд. 2). Dietary material containing substances such as cellulose lignin and pectin that are resistant to the action of digestive enzymes (Маводи ғизоӣ, ки дорои моддаҳои монанди селлюлоза лигнин ва пектин мебошанд, ки ба таъсири ферментҳои ҳозима тобоваранд). Cotton 1) a soft white fibrous substance which surrounds the seeds of the cotton plant and is made into textile fibre and thread for sewing (Моддаи нахдори сафеди мулоим, ки тухми растании пахтаро иҳота карда, аз он нахи нассоҷӣ ва риштаи дӯзандагӣ тайёр карда мешавад. 2) The tropical and subtropical plant which is commercially grown to make cotton fabric and thread (Растании тропикӣ ва субтропикӣ, ки бари матӯъ ва риштаи пахтагин парвариш мешавад)» [ODE: electronic resource].

Муодили вожаи *fabric* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии *матӯъ* буда, аз маъниҳое, ки мо дар боло зикр намудем, маълум гардид, ки дар ҳар ду забон ҳам, вожаҳои ёдоваршуда сермаъно буда, бо маъноии истилоҳии худ, яъне «газворе, ки аз бофтаи растанӣ ва ресидан ришта ва нах ҳосил мешавад» дар соҳаи бофандагӣ истеъмол мегардад.

Yarn (ришта, нах): «1. spun thread used for knitting, weaving, or sewing (риштаи ресандагӣ, ки барои ресандагӣ, бофандагӣ ё дӯзандагӣ истифода мешавад); 2) a long or rambling story, especially one that is implausible (як

ҳикояи дароз ё тӯлонӣ, ки алалхусус, нақл кардани он ғайриимкон аст)» [ODE: electronic resource].

Муодили вожаи *yarn* дар забони тоҷикӣ истилоҳҳои *нах*, *ресмон* ва *ришта* буда, вожаи *нах* се маъно (1. тори нозуки норесида; *ресмон*, *ришта*: **нахи пахта**, **нахи сунъӣ**. 2. *кит.* қолин, гилем; хусусан қолину гилеми нозуку нақшини абрешимӣ. 3. *кҳн.*, *маҷ.* сафи лашкар; **нах кашидан** саф кашидан; **нах**), вожаи *ришта* ду маъно (*ресида*, *тобидашуда*; *ресмон*, *нах*; пайдо шудани чизи кирм монанди сафеди сард дар зери пӯсти бадан дар натиҷаи нӯшидани обҳои истодаи гандида ва табоҳшуда) ва вожаи *ресмон* як маъно (*риштаи тобидашуда аз пашм*, *пахта ва ғ.*) дорад.

Аз шарҳу тавзеҳи маъниҳои истилоҳи *yarn* ва муодилҳои тоҷикии он - *нах*, *ресмон*, *ришта* маълум гардид, ки маънои якуми вожаи англисии *yarn* (*spun thread used for knitting, weaving, or sewing*) ва маънои якуми истилоҳи *нах* (*тори нозуки норесида; ресмон, ришта*) хосси соҳаи бофандагӣ буда, ба сифати истилоҳ қорбурд мегарданд. Истилоҳҳои *ресмон*, *ришта* бошанд, ҳамчун калимаи умумистеъмол ба шумор мераванд.

Spinner: «1) a person occupied in making thread by spinning (шахсе, ки тавассути ресидан ба истеҳсоли ришта машғул аст); 2) a bowler who is expert in spinning the ball (узви тими крикет, ки дар чарҳзанондану тоб додани туб мутахассис аст); 3) a lure designed to revolve when pulled through the water (шасте, ки барои гардиш ҳангоми кашидани об пешбинӣ шудааст); 4) a metal fairing that is attached to and revolves with the propeller boss of an aircraft in order to streamline it (пардаи металлӣ, ки ба сарвари винти ҳавопаймо часпонида мешавад ва бо он давр мезанад, то он ба тартиб дароварда шавад)» [ODE: electronic resource].

Муодили истилоҳи *spinner* дар забони тоҷикӣ исми шахси *ресанда* буда, танҳо маънои «он ки ресмон метобад, нахрес»-ро дорад. Тафовут байни маъниҳои гунаи англисии *spinner* ва тоҷикии *ресанда* он аст, агар дар истилоҳи мазкур дар забони тоҷикӣ танҳо як маъно дошта боша, сониян, муодили англисии он дорои чаҳор маъно аст. Аз он чаҳор маъное, ки

истилоҳи англисии *spinner* дорад, танҳо маънои якумаш, яъне «a person occupied in making thread by spinning (шахсе, ки тавассути ресидан ба истехсоли ришта машғул аст)» хосси соҳаи бофандагӣ буда, маъниҳои боқимонда дар дигар соҳаҳо истеъмол мешаванд.

Bobbin: «1) a cylinder or cone holding thread, yarn, or wire, used especially in weaving and machine sewing (силиндри ё конус, ки дар он ришта, ресмон ё сим нигоҳ дошта шуда, дар мошинҳои бофандагӣ ва дӯзандагӣ истифода мешавад); 2) a small bar attached to a string used for raising a door latch (сутуни хурде, ки ба ресмон пайваस्त аст, ки барои баланд кардани кулфи дар истифода мешавад)» [ODE: electronic resource].

Муодили истилоҳи *bobbin* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии *галтак* буда, дар вожаномаҳо ба чунин маънӣ омадааст: «1. чархе, ки ба пой занбарғалтак, сепояи тифлон ва ғ. мешинонанд, ғилдирак. 2. лӯлаи аз ягон маводи саҳт сохтаи ду тарафаш деворадор ва ё зағӯтачае, ки ба он ресмони дарздӯзӣ, тори нейлон ва симҳои гуногунро мепечонанд; зағӯтаи калони чӯбин барои печондани сими барқ ва ғ. 3. *тех.* оҳани устувонашакли вазнин барои ҳамвор ва шибба кардани роҳҳо» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 371]; «1. бастаи ришаҳои печида ба рӯи чӯбаи миёнтиҳӣ, ки дар дӯзандагӣ ба кор меравад; дар робита ба ранги ришта: *галтаки сафед, галтаки сиеҳ, галта ки сабз* ва ғ. гӯянд. 2. бастаи симҳои печида. 3. (*роҳс.*) устувонае вазнин, ки барои кӯбидани хок ва сангу ҳам вор кардани мумфарши роҳ ба кор меравад; мошинолоти роҳсозӣ. 4. чӯби даҳани чоҳ, ки ресмони обкаширо ба он печанд ва ё раҳо кунанд» [Доро, Ҷ.1, 2021: 218-219].

Аз шарҳи истилоҳи *bobbin* дар ҳар ду забон маълум гардид, ки гунаи англисии истилоҳи мазкур аз ду маъно ва гунаи тоҷикии он аз се маъно иборат аст. Аз ду маънои гунаи англисӣ, маънои якумаш хосси соҳаи бофандагӣ буда, маънои дуюми хоси истилоҳоти соҳаи бинокорист. Аз се маъное, ки дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ҷой дорад, маънои дуюми он хосси истилоҳоти бофандагӣ буда, маъниҳои якуму сеюм хосси соҳаи техникӣ аст ва аз ҷаҳор маъние, ки дар «Фарҳанги Доро» омадааст,

маънои якумаш хосси соҳаи бофандагӣ буда, маъниҳои боқимондаи истилоҳоти мазкур ба соҳаҳои гуногун мансуб аст.

Ҳамин тавр, аз шарҳи маъниҳои истилоҳи *bobbin* ва муодили тоҷикии он вожаи *галтак* метавон ба хулосае омад, ки воҳидҳои номбаршуда сермаъно буда, дар симои худ ин падидаи забонӣ ё қабати луғавиро таҷассум мекунанд.

Истилоҳи *finish* дорои як шакли луғавӣ буда, ифодакунандаи якчанд маъно аст: «1. A substance or mixture substances added to textile materials to impact desired properties (Модда ё омехтаи моддаҳое, ки ба маводи бофандагӣ илова карда мешаванд, то ба хосиятҳои дилхоҳ таъсир расонанд). 2. A process physical or chemical applied to textile materials to produce a desired effect (Раванди физикӣ ё химиявӣ, ки барои коркарди маводи бофандагӣ истифода мешавад, то ки натиҷаи дилхоҳ ба даст ояд). 3. A property such as smoothness drape luster water repellency flame retardancy or creasy resistance which is produced by 1 and/or 2 above (Хосият аз қабали ҳамворӣ, парда, дурахш, тобоварии шуъла муҷовиммат ба буриш аз ҷониби 1 ва ё 2 дар боло тавлид шудааст). 4. The state of textile material as it leaves a process (Ҳолати маводи бофандагӣ ҳангоми тарк кардани он)» [ODE: electronic resource]. Муодили тоҷикии истилоҳи *finish* воҳиди луғавии *аппретура* (*ороиши пардозии матоъ*) буда, танҳо дар соҳаи бофандагӣ бо чунин шакл истифода мегардад. Вожаи *аппретура*, асосан, тоҷикӣ набуда, дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ ҳамчун вомвожа маъмул аст. Истилоҳи *аппретура* ба воситаи забони русӣ аз калимаи забони фаронсавӣ *apprêter* бо маънои «коркарди матоъ» ба забони тоҷикӣ ворид шуда, имрӯзҳо камистеъмол аст.

Дар таркиби низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ истилоҳҳое мавҷуданд, ки ба ҳамдигар ҳамреша буда, бо илова гардидани ин ё он унсурҳои калимасоз, онҳо ба падидаи сермаъноӣ дучор гардиданд, яъне сермаъношавии истилоҳро ба миён овард, ба монанди исми амали *finishing*: all the processes through which fabric is passed after after bleaching dyeing or printing in preparation for the market or use (Ҳама равандҳое, ки тавассути онҳо матоъ пас аз

сафедкунӣ, тарҳкунӣ ё чоп ҳангоми омодагӣ бозор ё истифода мегузарад); collectively to all processing operations above including bleaching, dyeing, printing, etc (дастаҷамъона иҷро намудани ҳама амалиётҳои коркарди дар боло зикршуда, аз ҷумла сафедкунӣ, тарҳрезӣ ва ғ.).

Бояд тазаққур дод, ки миқдори он истилоҳоти бофандагӣ, ки сермаъноянд, дар ҳар ду забони таҳқиқшаванда зиёд буда, дар зер мо бо бархе аз онҳо дар шакли ҷадвал ёдовар мешавем:

тоҷикӣ	Маъно	англисӣ	Маъно
борҷома (cloth)	1. матое, ки бо он бор печонанд. 2. борҳалта. 3. кисае, ки ба пушти чорпоёни боркаш афканда ва дар он хок, шин, оҳак ва ҷуз он резанд [Доро, 2021: 111].	spool (ғалтак; найча)	a cylindrical device on which film, magnetic tape, thread, or other flexible materials can be wound; a cylindrical device attached to a fishing rod and used for winding and unwinding the line as required; a round object onto which thread, tape, or film can be wound, especially before it is put into a machine
калофа (skein)	1. гулӯлаи нах ё ринггаҳое, ки пас аз ресидан ба гирди чарха ё чиллик бипечанд; калоба калоба). 2. (вар.) усуле аз гуштигирӣ, ки ҳарифро ба тариқи «печондан» мағлуб намоянд [Доро, Ҷ. 1. 2021: 386].	thread (ришта, ресмон, нах, тор)	1) a long, thin strand of cotton, nylon, or other fibres used in sewing or weaving; cotton, nylon, or other fibres spun into long, thin strands and used for sewing; 2) a theme or characteristic running throughout a situation or piece of writing
латта (rag)	1. поре аз газвор ё матоъ, ки тозаву пок кардан, бастан, печонидан ва корҳои	comber (наддоф)	1) a long curling sea wave 2) a person or machine that prepares cotton or wool for

	дигарро бо он ба чо оранд; 2. пораи кӯҳна ва ё даридаи матоъ; латтапора. 3. (<i>маҷ</i>) шахси бесалоҳият, беҳунар ва беирода [Доро, Ҷ. 1. 2021: 492].		manufacture by separating and straightening the fibres
тор (thread)	1. риштаи бисёр борик (<i>аз мӯй, абрешим, пахта ва маводи маснӯӣ</i>). 2. танидаи тортанак. 3. (<i>боф.</i>) нахҳое дар бофандаш, ки пуд аз байни онҳо мегузарад. 4. ресмон ё сие, ки барои хушконидаи либоси шуста бикашанд. 5. (<i>мус.</i>) рипггаи бисёр борики филизӣ ва нахҳое аз кид, мӯй ва рӯда, ки ба асбобҳои мусиқӣ барои паид овардани садо насб мешаванд [Наҷот, Ҷ. 2, 2021: 345].	sewing (дарздӯзӣ)	the action or activity of sewing; a piece of cloth, etc., that is sewn or to be sewn
шона (reed)	1. абзоре дандонадор аз чӯб, филиз ё пластик ки бо он мӯи сар ва ришроҳамвору ораста кунанд. 2. абзори бофандаги, ки торҳо аз байни дандонаҳои он мегузаранд [Доро, Ҷ. 2. 2021: 658].	shuttle (моку)	1) a form of transport that travels regularly between two places; 2) a bobbin with two pointed ends used for carrying the weft thread across between the warp threads in weaving

2.2. Зухуроти омонимия дар низоми истилоҳоти бофандагӣ

Омонимҳо он воҳидҳои луғавиеанд, ки аз нигоҳи талаффуз ба вожаи дигар шабоҳат дошта, аз ҷиҳати маъно аз вай фарқ мекунанд. Истилоҳи омоним аз калимаи юнонии **homos** – баробар, яхела ва **onima** – ном пайдо шудааст. Масъалаи таҳқиқи омонимҳо дар забоншиносии тоҷик ва англис кайҳо боз мавриди пажӯҳиши англисшиносони тоҷику рус қарор гирифта буд. Дар забони тоҷикӣ, ба таҳқиқи омонимҳо забоншинос Ш. Кабилов даст задааст. Аз нигоҳи муқоиса бошад омонимҳои забонҳои тоҷикиву англисӣ дар рисолаҳои номзадии Ч. Давлатова ва Г. Сидиқова мавриди таҳлили амиқи илмӣ қарор гирифтаанд.

Роҳҳои пайдо шудани омонимҳоро дар забон муаллифони китоби «Забони адаби ҳозираи тоҷик» чунин қайд мекунанд: «1) Калимаи асли бо калимаи иқтибосӣ омоним мешавад. Масалан: ток (токи ангур, токи электрик); 2). Тағироти овозӣ дар таркиби калима : масалан (бар- бари хона, китобро ба хона бар); 3) Тасодуфан ба айнӣ ба таркиби овозӣ пайдо шуда омадани калимаҳои гуногунмаъно, ки аксаран яке аз онҳо аз забони шевгӣ ба таркиби луғавӣ дохил мешавад. Масалан, дарак. а) ба маънии хабар, овоза; б) ба маънии кураи металгудозӣ)» [ЗАҲТ, 1973: 24].

Дар раванди таҳқиқ мо бо он истилоҳоти бофандагӣ рӯ ба рӯ шудем, ки дар забонҳои муқоисашаванда ба худ хосияти омонимӣ гирифтаанд, ба монанди:

АБР I.: «бухори об, ки аз замин бо таъсири ҳарорат ба ҳаво пароканда шуда, аз он барфу борон ҳосил мешавад; **абри (нав)бахор** аб-ри бороновари баҳорӣ; абре, ки дар баҳорборон меоварад; **абри найсон** абри баҳорӣ;**абри сафед** абри камбориш; *муқоб.* **абри сиёҳ; абри сиёҳ (тира)** абри ғафси боранда; **абри хокистарранг** абри тираранг. **АБР II.**: алочае, ки нақшҳои монанди абр баҳорб парча-парча аст. **АБР III.**: *кит. теғ*» [ФТЗТ, Ҷ.1., 2008: 31]. Муодили вожа-омоними *абр* дар забони англисӣ калимаи *cloud* буда, дар «Фарҳанги Оксфорди забони англисӣ» чунин шарҳ the atmosphere, typically

high above the general level of the ground (анбӯҳи намоёни буғи обии конденсатшуда дар атмосфера шино мекунад, ки маъмулан аз сатҳи умумии замин баланд аст)» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 31].

Яке аз хусусияти фарқкунандаи вожа-омоними *абр* дар ду забон он аст, ки агар дар забони тоҷикӣ ин вожа ба падидаи омонимия дучор шуда бошад, пас, дар забони англисӣ он ба худ бештар хусусияти сермаъноӣ пайдо кардааст, ба монанди: «an indistinct or billowing mass, especially of smoke or dust: *a cloud of dust* (анбӯҳи норавшан ё пурбор, махсусан дуд ё чанг: *анбӯҳи чанг*); a large number of insects or birds moving together: *clouds of orange butterflies* (анбӯҳи зиёди ҳашарот ё паррандагон, ки якҷоя ҳаракат мекунад: *анбӯҳи шабпаракҳои норанҷӣ*); a frowning or depressed look: *a cloud passed over Jessica's face* (нигоҳи турш ё афсурдахотир, маънос, зик: *чехраи Ҷессика тира шуд*)» [ODE: electronic resource]

Аз шарҳу тавзеҳи вожаи *абр* ва муодили англисии он – калимаи *cloud* маълум гардид, ки дар ҳамгуншавии онҳо тафовут низ ҷой доштааст.

БОФТА I: «*сифати феълии замони гузашта аз бофта*; бофтагӣ: **мӯи бофта, сабади бофта**. 2. матоъ, газвор. 3. *мач.* фикр карда бароварда, хаёли, ғайривоқеъ. 4. *мач.* сохта, дурӯғ, беасос: **гапи бофта**. **БОФТА II:** **бофтаҳо биол.** Низоми алоқаманди ҳуҷайраҳои ҳайвонот ва растаниҳо» [ФТЗТ, Ҷ.1., 2008: 31]. Дар забони англисӣ муодили вожа-омоними *бофта*, воҳиди луғавии *weaved* буда, он, асосан, сифати феълии замони гузашта аст ва дар забони англисӣ, ҳамчун Past Participle маъмул мебошад. Яке аз хусусияти фарқкунандаи вожа-омоними *бофта* аз муодили англисиаш *weaved* он аст, ки дар забони тоҷикӣ вожаи *бофта* ҳам дар соҳаи бофандагӣ ва ҳам дар соҳаи биология истеъмол гардида, ҳамчун омоними байнисоҳавӣ буда, дар забони англисӣ танҳо як чузбӣ чумла, яъне хабари он маҳсуб меёбад.

ҒОЗ I: «*ниг.* **қоз:** **ғози ёбой, ғози хонагӣ; ғоз барин гардан дароз кардан** а) гарданро ниҳоят дароз кардан; б) *мач.* саҳт ба худ болидан. **ҒОЗ II:** нахи борики баъзе растаниҳо, ки аз он ресмон мересанд ва чизҳои дигар низ мебофанд; **ғози пахта** нахи атрофи ҳар як пунбадона; **ғоз-ғоз кардан** тит ва

тор-тор карда тайёр кардан (-и пахтаву пашм барои риштан); **ҒОЗ-ҒОЗ шудан** пора-пора шудан, батамом даридан (-и либос); **ҒОЗ додани чизе** кашол шудан, дароз шудани чизе; канда нашуда рехтан (-и мас., қиём); **гапро ғоз додан** гапро кашол додан, сергапӣ кардан; **титу ғоз кардан, титу ғози чизеро баровардан** *ниг. тит*» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 383]. Муодили вожа-омоними *ғоз* дар забони англисӣ калимаи *fibre* буда, маънии «a thread or filament from which a vegetable tissue, mineral substance, or textile is formed (ришта ё нахе, ки аз он бофтаи растанӣ, моддаи минералӣ ё нассоҷӣ ба вуҷуд меояд)»-ро ифода мекунад. Агар дар забони тоҷикӣ вожаи *ғоз* ҳамчун вожа-омоним, ки номи паранда ва дар соҳаи бофандагӣ – *нахи тунуки* растаниро ифода карда, ҳамчун омоними байнисоҳавӣ истеъмол гардад, пас, дар забони англисӣ, баръакс, он сермаъно аст, ба монанди: «a natural or synthetic filament that may be spun into yarn, such as cotton or nylon (нахи табиӣ ё синтетикӣ, ки метавонад ба ришта табдил ёбад, ба монанди пахта ё нейлон); dietary material containing substances such as cellulose, lignin, and pectin, that are resistant to the action of digestive enzymes (маводи ғизоӣ, ки дорои моддаҳое ба монанди селлюлоза, лигнин ва пектин мебошанд, ки ба таъсири ферментҳои ҳозима тобоваранд); a threadlike structure, such as a muscle cell, a nerve fibre, or a collagen fibre (таркиби риштамонанд, ба монанди хучайраи мушакҳо, бофтаи асаб ё бофтаи коллагенӣ)» [ODE: electronic resource].

СУФ I: «порчаи нахи сафед барои либосвории так ва ғ.; **суфи хом** суфи дастибоф. **СУФ II:** дуохонии азоимхонон» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 276]. Дар забони англисӣ муодили вожаи *суф* истилоҳи *chintz* буда, бо чунин маънӣ корбурд мешавад: «multicoloured cotton fabric with a glazed finish, used for curtains and upholstery (матои пахтагини гуногунранг, ки барои парда ва руйкаш истифода мешавад)» [ODE: electronic resource].

Ҳамин тавр, аз таҳлили баррасии чаҳор вожа-омоними тоҷикии *абр*, *бофта*, *ғоз*, *суф* маълум гардид, ки онҳо дар навиштор ва гуфтор ҳамгун буда, ҳамчун омоними байнифаннӣ байнисоҳавӣ истеъмол мешаванд. Аммо муодили англисии вожа-омонимҳои ишорашуда бештар хусусиёти

сермаъношавиро гирифта, бо ин аломаташон аз гунаҳои тоҷикиашон то андозае тафовут доранд, яъне сермаъношавӣ назар ба ҳамгуншавӣ ба онҳо хос аст ва ин алоқаи наздик доштани падидаҳои сермаъношавиву ҳамгуншавии истилоҳотро инъикос мекунад.

Дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ низ, миқдори муайяни вожагонемавҷуданд, ки ба падидаи ҳамгуншавӣ *рӯ ба рӯ* шуданд, ба монанди:

Spinning I: «the action or process of spinning the conversion of the of fibres into yarn (амал ё раванди ресандагӣ, яъне табдил ёфтани нах ба ришта); **Spinning II:** an intense form of aerobic exercises performed on stationary exercise bikes and led by an instructor who sets the constantly varying pace (як шакли сермахсули машқҳои аэробикӣ, ки дар велосипедҳои статсионарӣ иҷро шуда, аз ҷониби инструктор, ки суръати доимии тағйирёбандаро муқаррар мекунад, гузаронида мешавад)» [ODE: electronic resource]. Муодили истилоҳи *spinning* дар забони тоҷикӣ вожаҳои *ресии*, *ресидан (и)* буда, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» танҳо бо як маъно (риштан, тобидан, пахта ё пашмо тобида ресмон кардан) омадааст. Аз тавсифи вожа-омоними *spinning* маълум гардид, ки истилоҳи мазкур дар забони англисӣ ҳамчун омоними байнисоҳавӣ дар ду соҳа: бофандагӣ ва варзиш ва дар забони тоҷикӣ танҳо дар соҳаи бофандагӣ истеъмол мешавад ва маҳз ҳамин хусусияти маъноиву қорбурдӣ вожа-омоним будани воҳидии луғавии мазкурро муаррифӣ мекунад.

Comber I: «a long curling sea wave (мавҷи баҳри чингилаи дарози); 2) a person or machine that prepares cotton or wool for manufacture by separating and straightening the fibres (шахс ё мошине, ки пахта ё пашмо бо роҳи чудо ва рост кардани нахҳо барои истеҳсол омода мекунад). **Comber II:** a small fish that gapes when dead, occurring in shallow waters from the western English Channel to the Mediterranean (моҳии хурде, ки ҳангоми мурдан даҳонаш кушода мешавад ва дар обҳои на онқадар бисёри канали ғарбии Ла-Манш то баҳри Миёназамин мавҷуд аст)» [ODE: electronic resource]. Муодили истилоҳи *comber* дар забони тоҷикӣ вожаҳои *наддоф* ва истилоҳ-ибораи

мошини наддофӣ буда, якумин бо маънои «тит ва ғоз-ғозкунандаи пашм, пахта ва ғ. (*барои нарм шудани он*), ҳаллоҷ, пайанда» ва дуюмин, бо маънои «мошине, ки пашму пахтаро тит мекунад» истифода мешавад. Агар дар забони англисӣ истилоҳи *comber* ҳамчун вожа-омоними байни соҳавӣ қорбурд гардад, пас, дар забони тоҷикӣ муродиф он танҳо ба соҳаи бофандагӣ хос аст.

Filament 1: «1) a slender thread like object or fibre especially one found in animal or plant structures (риштаи борик ба монанди ашё ё наҳ, ки махсусан дар таркиби ҳайвонот ё наботот мавҷуд аст). **Filament** дар соҳаи ботаника: the slender part of stamen that supports the anther (қисми борики гардбарга, ки тақягоҳи гарддон аст). **Filament** дар соҳаи ситорашиносӣ: a narrow streamer from the sun's chromosphere or in its corona (чараёни танг аз хромосфераи офтоб ё дар тоҷи он). **Filament 2:** a conduction wire or thread with a high melting point forming part of electric bulb or thermionic valve or heated made incandescent by an electric current (сим ё риштаи гузаронанда бо нуқтаи обшавии баланд, ки қисми лампаи барқӣ ё клапани термиониро ташкил медиҳад ё аз чараёни барқи тафсондашуда иборат аст)» [ODE:electronic resource]. Муодили истилоҳи *filament* дар забони тоҷикӣ воҳидҳои луғавии *ришта, ресмон, наҳ, тор* (дар соҳаи бофандагӣ), *симча, тор* (дар соҳаи барқ) ба шумор меравад. Аз шарҳу тавзеҳи истилоҳи *filament* маълум гардид, ки дар ҳар ду забон ҳам истилоҳи мазкур омоними байнисоҳавӣ будааст.

Sewer I (лӯлаи обгузар): «an underground conduit for carrying off drainage water and waste matter (лӯлаи зеризаминӣ, ки барои кашидани оби захбур ва партовҳо истифода мешавад). **Sewer II** (дӯзанда, дарзӣ): a person that sews (шахсе, ки медӯзад)» [ODE: electronic resource]. Муодили истилоҳи *sewer* дар забони тоҷикӣ истилоҳ-ибораи *лӯлаи обгузар* ва вожаи *дӯзанда* буда, дар ҳар ду забон ҳам истилоҳи мазкур омоними байнисоҳавӣ аст, яъне бо маънои яқум истилоҳи *sewer* дар соҳаи обёрӣ ва бо маънои дуҷум истилоҳи *sewer* дар соҳаи бофандагӣ истеъмом мешавад.

Як нуктаро бояд тазаккур дод, ки яке аз сарчашмаҳои ташаккули омонимҳо дар забон ин ба таҳаввули шаклӣ ва савтӣ оғоз мубаддал гардидани вожаҳои умумистеъмол ба шумор меравад, яъне онҳо дар раванди рушди таърихӣ забон ба таҳаввули шаклӣ ва савтӣ дучор шуданд. Масалан, исми *work* (*фаъолият, кор*) ва феъли *to work* (*кор кардан, фаъолият кардан*) дар забони англисии давраи қадим шаклҳои гуногуни зеринро соҳиб буданд: *weorc* ва *wurcan*. Решаи асосии ҳарду вожа исми *work* (*кор*) аст.

Сарчашмаҳои дигари ташаккули омонимҳо ин иқтибосшавӣ аст, яъне вомвожаҳо ба таҳаввули савтӣ *rū* ба *rū* шуда, ба қоидаҳои овоии забони асл мутобиқ гардида, фарқ намудани онҳо аз калимаҳои асосии таркиби луғавии забонӣ душворӣ пеш меорад.

Ихтисора низ дар барорбари иқтибосшавӣ яке аз омилҳои зиёдшавии омонимҳо ба шумор меравад, масалан, вожаи *fan* (*мухлис, ҳаводор*) шакли ихтисораи воҳиди луғавии *fanatic* буда, ҳамчун исми маънӣ дар соҳаи варзиш ва ғ. маънои «a person who has a strong interest in or admiration for a particular sport, art form, or famous person (шахсе, ки ба ягон намуди варзиш, санъат ё шахси машҳур таваччуҳи зиёд дорад ё мафтунӣ он аст)»-ро ифода мекунад. Омоними он – вомвожаи латинии исми моддии *fan* (*ҳавотозакунак*) буда, дар соҳаи бофандагӣ ба чунин маънӣ қорбурд мегардад: «an apparatus with rotating blades that creates a current of air for cooling or ventilation (дастгоҳи дорои чархҳои гардишкунанда, ки чараёни ҳаворо барои хунуккунӣ ё вентилятсия ба вучуд меорад)» [ODE: electronic resource]. Аз ҷиҳати мутобиқати навиштор, гуфтор ва маъноӣ луғавӣ ва шакл омонимҳо ба омофонҳо, омографҳо ва омонимҳои мутлақ дастабандӣ мешаванд.

Омофонҳо он воҳидҳои луғавие мебошанд, ки талаффузи якранги савтӣ оғоз соҳиб буда, аз нигоҳи маъно ва навишт тафовут доранд. Масалан, вожаи *rease* (*сулҳ*) ҳамчун калимаи умумистеъмол маънои «оромӣ, осудагӣ, хомӯшӣ, осоиш» ва ҳамчун истилоҳи бофандагӣ маънии «матоб»-ро ифода мекунад.

Омографҳо – он воҳидҳои луғавие мебошанд, ки аз нигоҳи навиштор якранг буда, аз нигоҳи хониш тафовут доранд. Ин анвои омонимҳоро омонӣҳои нопурра низ меноманд: *to weave* (бофтан) – *weave* (коркард, нақшу нигор, тарзи ба ҳамдигар печидани тору пуди матоъ).

Омонимҳои пурра – он омонимҳое мебошанд, ки шакли умумии навишт ва овӣ доранд. Тафовут танҳо дар маъно ва мансубият ба ҳиссаи нутқ дида мешавад: **исм:** *rope* (арғамчини гафс, таноб, банд, расанд), **фeyл:** *to rope* (бо ресмон, банд, арғамчин, таноб пайваст кардан); **фeyл:** *to spin* (ресидан, риштан, тофтан, печонидан); **исм:** – *spin* (ресиш, печиш).

Бояд ишора намуд, ки дар таркиби луғавии забони англисӣ пароним-вожаҳое мавҷуданд, ки аз нигоҳи маъно якранг буда, дар талаффузи онҳо як андозае тафовут ба назар мерасад: *fiber* [faibe:] - *fibre* [faibe:] (ғоз, нах); *gaberdine* [ˌgabə'di:n, 'gabədi:n] – *gabardine* [ˈgæbəˌdi:n, ˌgæbə'di:n] (габардин, матои гафси паимини раҳдор).

Ҳамин тавр аз таҳлилу баррасии истилоҳомонимҳо маълум гардид, ки ин падидаи забонӣ дар низоми истилоҳоти бофандагӣ низ ҷой доштааст.

Бояд тазаққур дод, микдори он истилоҳоти бофандагӣ, ки ҳамгунанд, дар ҳар ду забони таҳқиқшаванда зиёд буда, дар зер мо бо бархе аз онҳо дар шакли ҷадвал ёдовар мешавем:

тоҷикӣ	Омонимшавӣ	англисӣ	омонимшавӣ
алвон	АЛВОН I: лавн (рангҳо); неъмат алвон хӯрокҳои гуногун ва фаро-вон, неъмат фаровони ҳархела. АЛВОН II: матои якранги сурх; алвон барин сурх шудан суп-сурх шудан; алвон шудани чизе (касе) сурх шудани чизе (касе), гулгун шудани чизе (касе).	gin (нахчудо-кунак)	gin I: 1) a clear alcoholic spirit distilled from grain or malt and flavoured with juniper berries; 2) a form of the card game rummy in which a player holding cards totalling ten or less may terminate play. gin II: 1) a machine for

			separating cotton from its seeds 2) a machine for raising and moving heavy weights
кӯк (seam)	КҮК I: гиёҳест хоб-овар, коҳу. КҮК II. мувофиқ на-мудани овозҳо дар му-сиқӣ, ҳамоҳангӣ; чӯр. КҮК III. баҳяи калон-калони муваққат, ки дӯзандагон бо даст дар рӯи либосҳо мезананд; дӯхти муваққатӣ; хом-дӯз, хомдӯзӣ	bale (той)	bale I: a large wrapped or bound bundle of paper, hay, or cotton; bale II: evil considered as a destructive force
таноб (gore)	ТАНОБ I: ресмон, арғамчин; таноби чарх ресмоне, ки ба чархи ресмонресӣ барои гард-ондани дук меандозанд; ТАНОБ II: ченаки пай-моиши масоҳати замин, чоряки гектар.	crank (кривошип (асбобест, ки як намуди ҳаракатро ба намули дигар мегардонад)	crank I: a part of an axle or shaft bent out at right angles, for converting reciprocal to circular motion and vice versa; crank II: an eccentric person, especially one who is obsessed by a particular subject

2.3. Зухуроти муродифот дар низоми истилоҳоти бофандагӣ

Муродифот низ мисли дигар қабатҳои луғавӣ дар низоми истилоҳоти бофандагӣ мавқеи намоён дорад. Муродифҳо он воҳидҳои луғавие мебошанд, ки аз нигоҳи шакл, талаффуз ва навишт тафовут дошта, аз нигоҳи маънӣ ба ҳам наздиканд. Роҷеъ ба муродифшавии истилоҳот то ба имрӯз дар байни забоншиносону истилоҳшиносон фикру андешаи якранг мавҷуд нест. Дар бештари пажӯҳишоти ба истилоҳот бахшидашуда қайд мегардад, ки истилоҳ набояд муродиф дошта бошад, зеро корбурди истилоҳоти гуногун сабаби дарки душвори калимаро ба мутахассис пеш меорад, аммо баъзе аз забоншиносон ва истилоҳшиносон бар он ақидаанд, ки муродифшавии истилоҳ рушди низоми истилоҳоти ин ё он соҳаро муайян мекунад, зеро ҳамоно қадаре ки илм рушд ёбад, ҳамоно қадар шуури мутахассиси васеъ гардида, ба ҷои як истилоҳ метавонад муродифи он, яъне дигар истилоҳро истеъмоли намояд.

Ҳамин тавр, сермаъношавӣ, ҳамгуншавӣ ва муродифшавии истилоҳро набояд норасоӣ, балки ҳамчун рушди низоми истилоҳот тавсиф намуд. Силсилаи муродифҳо дар забон доман паҳн карда, онҳоро метавон натиҷаи раванди гузариш ба таркиби луғавӣ номид. Сарчашмаҳои асосии ташаккули алоқаҳои муродифӣ инҳо ба шумор мераванд: таъсири мутақобили қабатҳои луғавӣ, таъсири мутақобили раванди иқтибосшавӣ, раванди калимасозӣ ва ғ. Вобаста ба рушди соҳаи бофандагӣ истилоҳоти илмӣ ба таркиби луғавӣ ҳамчун наввожаҳо ворид мегардад, ки ин ба афзоиши миқдори истилоҳ-ибораҳои бофандагӣ оварда расонд. Пайдоиши ин истилоҳ-ибораҳо дар асоси номгӯи ашёи дар забон мавҷудбуда ба вучуд омада, сабаби ташаккули силсиламуродифҳо гардид, ки то ба имрӯз дар соҳаи бофандагӣ ба таври густурда истеъмоли мешаванд.

Бояд қайд кард, ки, ки дар бештари таълифоти мавҷуда, як қатор воҳидҳои ифодакунандаи мафҳумҳои хосси ин ё он соҳа мавҷуданд ва алалхусус, ин воҳидҳо пеш аз ҳама, муродифот, дублетҳо ва гунаҳо ба шумор

меравад. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ муродифоти зиёде ба назар мерасад.

Ҳамин тавр истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашавандаро вобаста ба хусусияти мурдифиашон ба таври зайл гурӯҳбандӣ намудем.

Муродифҳои пурра. Ба мурдифоти пурра он воҳидҳои луғавие мансубанд, ки маънои якранг, мушобеҳ доранд. Ин анвои мурдифот ҳам дар шакли пурра ва ҳам дар шакли нопурра истеъмол мегарданд. Дар зери мафҳуми шакли пурраи муродифот он воҳидҳои луғавие дар назар аст, ки мисли вожаи таркибӣ ё истилоҳ-ибора буда, чун аз ҳамдигар чудо мебошанд, ба монанди: *staple fiber* – *тори штапел*; *staple fiber yarn* – *нахи, ресмони штапел*.

Дар зери мафҳуми шаклҳои нопурраи муродифот он воҳидҳои луғавие дар назар аст, ки ҳамчун калимаи мураккаб истеъмол мегардад: *staple-fiber* – *тори штапел*; *staple-fiber aftertreatment machine* – *мошини коркарди тори/нахи штапел*; *staple-fiber cutting machine* – *мошини бурандаи тори/нахи штапель*; *бандинабуранда*.

Бояд ёдовар гардид, ки дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ истилоҳ-муродифҳое мавҷуданд, ки тафовути савтӣ хуруфӣ дошта, аз лиҳози маънӣ якранганд. Ин тафовут бештар дар таркиби истилоҳоте дида мешавад, ки яке ба гунаи забони англисии Британияи Кабир ва дигаре ба гунаи забони англисии Иёлооти Муттаҳидаи Амрико мансубанд, ба монанди: *woollen* (гунаи забони англисии Британияи Кабир) – *woolen* (гунаи забони англисии Иёлооти Муттаҳидаи Амрико) (пашмӣ): *woolen/ woollen fabric* – *woolen/ woollen cloth* (*мамои пашмин*); *woolen/ woollen yarn* (*ресмони/риштаи /нахи пашмин*). Дар бештари ҳолатҳои бар ивази шаклҳои пурраи *woolen/ woollen* шакли ихтисораи онҳо – *wool* корбурд мегардад, ба монанди: *wool fibre* (*нахи пашмин*); *Berlin wool* (*калобаи пашмини рангин, риштаи пашмини бофандагӣ*); *wool fat* (*ланолин, муми ҳайвонӣ (моддаест, ки аз пашм мегиранд ва барои тайёр кардани молиданиҳои косметикӣ ба кор меравад)*). Вожаи *lanolin* муродифи истилоҳ-ибораи *wool fat* ба шумор рафта, чунин маънӣ

дорад: «a fatty substance found naturally on sheep's wool. It is extracted as a yellowish viscous mixture of esters and used as a base for ointments (моддаи рағғание, ки табиатан дар пашми гусфанд пайдо мешавад. Онро ҳамчун омехтаи часпаки зардтоби эфирҳо истихроҷ мекунанд ва ҳамчун асос барои рағғани атрафшон истифода мешаванд)» [ODE: electronic resource].

Fibre (гунаи забони англисии Британияи Кабир) – *fiber* (гунаи забони англисии Иёолоти Муттаҳидаи Амрико) (наҳ): *coarse fibre/ fiber* (наҳи дуруш); *synthetic fibre/ fiber* (наҳи синтетикӣ), *wool fibre/ fiber* (наҳи паишмин). Истилоҳи *filament* муродифи вожаи *fibre/ fiber* буда, дар сарчашмаҳои луғатнигорӣ чунин шарҳ ёфтааст: «a slender thread-like object or fibre, especially one found in animal or plant structures (ашё ё наҳи риштамонанди борик, алаҳусус он ки дар сохторҳои ҳайвонот ё наботот мавҷуд аст)» [ODE: electronic resource].

Гузашта аз ин, дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ як миқдори муайян муродиф-истилоҳоте мавҷуданд, ки ҳам дар шакли ихтисора ва ҳам дар шакли ғайриихтисора ё пурра истеъмол мешаванд, ба монанди: *WP – weatherproof* (ҳавоногузар): *weatherproof paint – WP paint* (ранги намерафтагӣ/бадош); *weatherproof board – WP board* (картони ба обу ҳаво тобовар); *WC – waterproof cloth* (мамои обногузар); *WA – waterproof apparel* (либоси обногузар); *WF – waterproof fabric* (мамои обногир); *WM – waterproof material* (мамои обногузар/обногир).

Бояд ишора намуд, ки дублетҳо низ як анвои муродифоти пурра буда, каме тафовути шаклӣ доранд, ба монанди: *band – ribbon* (масма); *hue – dye* (ранг); *impregnate/saturate/soak/steep* (мар кардан, даббоғӣ кардан).

Дар баробари ин, дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки аз нигоҳи шакл тафовути пурра дошта, аз ҷиҳати маъно ба ҳам наздиканд ва дар ҳолатҳои муайян ба якдигар баробармаъно буда, метавонанд ҷойгузини якдигар бошанд ва онҳо ҳамчун муродифоти шартӣ маъмуланд, ба монанди: *flame-retardant – flame-resistant – flame-proof – fire-retardant* (оташногузар, оташногир, оташтобовар) < *fire*

retardant paint (ранг барои рӯйишӯи худди оташ); *curl – kink - snarl* (ҳалқа, зиреҳ).

Таъкидаш бамаврид аст, ки ҳар яке аз ин муродифоти дар боло зикршуда бо маъниҳои истилоҳии худ дар соҳаи бофандагӣ ба худ хусусиёти муродифӣ мегиранд. Масалан, вожаи *kink* ҳамчун муродифи истилоҳҳои *curl* ва *snarl*, бештар хосси матоъ буда, дорои чунин маънӣ аст: «a place where a short length all yarn has spontaneously doubled back on itself (ҷое, ки дарозиву кӯтоҳии ришта худ ба худ дучанд шудааст)» [Collins: electronic resource]. Муродифи вожаи *kink* истилоҳи *snarl* хосси ришта ва ресмон буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънии зерин қорбурд мешавад: «a short length of warp or filling yam that has twisted on itself owing to lively twist or insufficient tension (порчаи дарози тоғ, ки ду бор ба худ печида гардида тарангиаш нокифоя аст) [ODE: electronic resource]. Илова бар ин, истилоҳи *snarl* бо маънои «a knot or tangle (калобаи печ дар печ, чигил)» ҳамчун муродифи шартӣ истеъмол гардида, на маънои айнан якранг, балки маънои монандро дорад.

Дар баробари муродифоти шартӣ, дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ як миқдори маҳдуди муродифоти нисбие мавҷуданд, ки ин анвои истилоҳот аз ҷиҳати маъно мушобеҳи ҳамдигар буда, қобилияти иваз намудани ҳамдигарро дар ҷумлаву матн доранд. Масалан, истилоҳҳои *curl* ва *kink* дар соҳаи бофандагӣ бо маънии «нуқсонӣ иллати матоъ» истеъмол мешаванд.

Муродиф-истилоҳи *filament – fibre staple* (нахи борик) низ ҳамин хусусиятро соҳиб буда, истилоҳи *fiber* (ришта, ресмон, нах) назар ба истилоҳҳои *staple* (тоғи штапел) ва *filament* (риштаи борик) умумистеъмол аст. Агар ба қорбурди муродиф-истилоҳоти зикршуда рӯ орем, метавон ба бардоште расид, ки истилоҳ-ибораи *staple fiber* (нахи борик) дар саноати бофандагӣ барои ҷудо намудан ва ё фарқ кардани нахи табиӣ ё буридашудаи дастӣ аз риштаи борик қорбурд мегардад. Ҳамин тавр, аз шарҳу тавзеҳи истилоҳ-муродифҳо маълум гардид, ки дар ин ё он соҳа воҳидҳои луғавӣ

маъниҳои мухталифи ба ҳам наздикро ифода мекунанд, яъне аз лиҳози тобиши маъноӣ аз ҳамдигар то андозае тафовут доранд..

Як нуктаро бояд таваққуф дод, масъалаи муродифшавии вожаву истилоҳот ба масъалаҳои сермаъношавиву ҳамгуншавии воҳидҳои луғавӣ алоқаи ногустирандӣ дорад, зеро, агар вожаву истилоҳ ҳамон қадар сермаъно гарданд, ҳамон қадар эҳтимоли муродифшавии калимаҳо ба ҳамдигар ба вуҷуд меояд. Дар баробари ин, дар забон омилҳои мавҷуданд, ки ба сермаъношавиву ҳамгуншавӣ ва муродифшавии вожаву истилоҳот таъсир мерасонанд.

Яке аз омилҳои асосӣ, ки мутахассисони соҳаро барои фарқ намудани сермаънову ҳамгун ва муродиф будани вожаву истилоҳ водор месозад, ин, пеш аз ҳама, онҳоро зарур аст, ки ба фарҳангҳои тафсири рӯ оранд, зеро дар фарҳанг хусусияти решашинохтӣ, шакливу сохторӣ ва маъноиву луғавии ҳар як вожаву истилоҳ дарҷ ёфтааст. Дар баъзе фарҳангҳо на ҳамаи хусусияти вожагон сабт гардидаанд, ба монанди номувафакати маъно дар шарҳу тавзеҳи ин ё он истилоҳ ва ғ.

Дар низоми истилоҳоти ҳар як забон метавон ба ду мафҳуми ба ҳам наздик рӯ ба рӯ шуд, ки яке муродиф ва дигаре гунанокӣ ё гунаи калима аст. Ба сифати як падидаи луғавии забон маъмул будани муродиф ҷойи шакку шубҳа нест ва дар заминаи муродифшавии воҳидҳои луғавӣ иртиботи гунанокӣ байни онҳо ба вуҷуд омада, шабоҳати маъноии онҳоро бозгӯ менамояд.

Пайдост, ки гунанокӣ ва муродиф мафҳумҳои, пеш аз ҳама, бо маънии воҳидҳои луғавӣ иртиботдошта ба шумор мераванд, агар муродифот номгӯӣ мухталифи ҳамон як воқеаву ашро ифода кунад, пас, номгӯӣ ҳамон як ашро баёни ҳамон як воқеи дар симои гунаҳои истилоҳот инъикос мегарданд.

Дар муқоиса бо забони тоҷикӣ, дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ муродифҳои ҷуфтистеъмоле мавҷуданд, ки аз нигоҳи шакл гуногун буда, аз лиҳозӣ маънӣ ба ҳам шабоҳат доранд, ба монанди: *back* –

sizing – filler (сўрох, шикоф), backstitch – purl (бахиядўзи дутарафа), baggy selvage – slack selvage (ҳошияи/рахи тарангкашиданашиуда (-и матоъ), bending rigidity – flexural rigidity (дуруштии чандир), blooming – opening (фосила, рах), blotch – finishing spot (доғи сиёҳ, лаккаи сиёҳ (дар матоъ), boil off – scouring (суфтакунӣ, сайқалдиҳӣ, пардоздиҳӣ, ҷилодиҳӣ), broken selvage – cut selvage (ҳошияи бурида, рахи бурда (-и матоъ), bruise – abrasion mark (рахи фрикционӣ), pot spinning – bucket spinning (дӯли ресандагӣ), canvas – duck (матои дурушт), card choking – cylinder loading (ғалтакбардорӣ), center loop – kink – snarl – curl (ҳалқа, гиреҳ, банди тугма, сўрохи (ҳалқои тугма) (чангак), chemical fiber – man-made fiber (нахи химиявӣ), coarse end – coarse thread – coarse filling – coarse pick (нахи дурушт), coil yarn – textured yarn (нахи/ресмони/риштаи ғалтак), combined yarn – combination yarn (ришта/ресмони омехта), cooked cloth – baggy cloth (матои ҷӯшониданашиуда), cut tape – slip tape (буриши тасма), feel – hand (лиф, мўқалам), gassing – singeing (партсўзкунӣ), gigging – napping (намбардорӣ), gilling - pin drifting (росткунӣ (-и рахи/ҳошияи матоъ), grey fabric – greige fabric (матои хокитарӣ), hang pick - hang shot (домани матоъ), impact strength – impact resistance (зарбатобовар), slack thread – slack end – slack warp (риштаи/ресмони кашиданашиуда), slam-off – smash (буриши), slasher sizing – slashing (коркарди риштаҳо бо истифода аз мошини андозагирӣ).

Бояд тазаккур дод, микдори он истилоҳоте, ки дар соҳаи бофандагӣ ба ҳамдигар муродифанд, дар ҳар ду забони таҳқиқшаванда зиёд буда, дар зер мо бо бархе аз онҳо дар шакли чадвал ёдовар мешавем:

точикӣ	муродифот	Англисӣ	муродифот
тавозунгар (beam)	мувозин, шоҳин, бал-ансир (фашангест, ки ҳаракатро аз як қисм ба дигараш мегузаронад)	fabric (матоъ)	cloth, material
ғарғара (reel, bobbin, spool)	ғалтак, пайванд (мачмуи чузъҳои андозаи	reel (ғалтак)	spool, bobbin

	якхеладошта дар саноати бофандагӣ)		
ғалтак (skein)	навард, калоба, дуке, ки ба он чизе печонида мешавад.	filament (нах, тор, ришта, ресмон)	fibre, fiber
дук (spindle)	меҳвар, тир	fabric (матоъ)	cloth, material
нахбарак (fibrecarrier)	нахгузар, кубури нахбар, лӯлаи нахбар	wool (пашм)	fleece
тор (filament)	нах, ришта, ресмон	sericulture (кирмакпарварӣ, пиллапарварӣ,)	silk culture, silk farming, silk raising
навардчаи ресмонресӣ (spinning roller) cylinder;	мӯяк, пат, пашмак лиф	textile (бофандагӣ, нассочӣ)	weaving
сӯзандон (needle holder)	сӯзандорак, сӯзанмонак	loom (дастгоҳи бофандагӣ)	weaving machine
дукчарх (distaff; spinning wheel)	дастгоҳи ресмонпечонӣ, асбоби калобакунанда	machine (мошин, дастгоҳ)	machine tool, lathe, unit
абрешимбоф	ҳарирбоф, шоҳибоф	moistening (таркунӣ (-и матоъ)	wetting
абрешимбофӣ	ҳарирбофӣ, шоҳибофӣ	dyeing (рангкунӣ)	colouring

2.4. Зухуроти антонимия дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Мутақодҳо низ дар баробари дигар қабатҳои луғавӣ, мисли полисемияву омонимия ва синонимия дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ зуҳур кардаанд.

Мутақодҳо он воҳидҳои луғавие мебошанд, ки маъноӣ ба ҳам зидро соҳибанд. Маънии мутақобил, яъне антоним бештар дар калимаҳои дида мешавад, ки мафҳумҳои сифатиро ифода мекунанд ва ё аломату хусусияти сифатӣ доранд.

Аз ин лиҳоз, он антонимҳои, ки дар раванди таҳқиқ ҷамъ оварда шуданд, ба тариқи зайл гуруҳбандӣ намудем:

1. Истилоҳ-антонимҳои, ки хусусияти аломат ва ё сифати ин ё он анвои матоъро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунанд: *матои обгузар*, *обгузаронанда* (*water-permeable/pervious fabric*) - *матои обногузар* (*waterproof/watertight/ impermeable fabric*), *ҳалқабанди рост* (*right loop*) - *ҳалқабанди чап* (*left loop*).

Дар истилоҳ-ибораи антонимии *матои обгузар* ва *матои обногузар* ду сифат, яъне *обгузар* (*permeable*) ва *обногузар* (*impermeable*) ба якдигар антоним буда, аломату хусусияти ин ё он анвои ашёву мавод ва матоъро муайян мекунанд. Агар ба маънии сифати *обгузар* рӯ орем, он бо маъноҳои зерин қорбурд мегардад: «1. гузаргоҳ ҷои гузаштан ва ҷорӣ шудани об, маҷро, роҳи дарё. 2. ҷое, ки обро ба воситае ба тарафе мегузаронанд: **нақби обгузар**. 3. он чи аз худ об мегузаронад, таршаванда (*либос, кафш*)» [ФТЗТ, Ҷ.1. 2008: 8]. Аз се маънии зикршудае, ки ба сифати *обгузар* мансуб аст, танҳо маънии сеюм, яъне «он чи аз худ об мегузаронад, таршаванда (*либос, кафш*)» хосси соҳаи бофандагӣ буда, маъноҳои якуму дуюм хосси соҳаи обёрӣ мебошад.

Сифати *обногузар*, яъне антоними *обгузар* бошад, ба чунин маънӣ истифода мешавад: «он чи ки аз қабати он об намегузарад, он чи ки об ба он нуфуз карда наметавонад; **мӯзаи обногузар**» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 11].

Аз шарҳу тавзеҳи истилоҳ-антоними *матои обгузар* ва *матои обногузар* маълум гардид, ки хусусияту аломати тазодии ашё маҳз дар таркиби истилоҳ-ибора, аниқтараш яке аз чузъҳои он ба шумор меравад.

2. Истилоҳ-антонимҳое, ки мафҳумҳои гуногунро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунанд: *наварди дароянда (entrance roller)* - *навради бароянда (outlet roller)*; *дандонаи тез (a sharp/ pointed cog)* - *дандонаи кунд (a blunt cog)*.

Дар истилоҳ-антонимҳои *наварди дароянда* ва *навради берунбароянда* вожаи *навард* чузъи асосӣ буда маъниҳои зеринро ифода мекунанд: «1. дар дастгоҳи бофандагӣ чӯбест, ки матои бофташуда ба он мепечад. 2. чизи печида; туби матоъ; лӯлапеч, тӯмори мактуб. 3. *кит.* андӯхта, чамъкарда. 4. *кит.* ҳошияе, ки дар нӯги остин ва бару домани либос медӯзанд; **аз ҳар навард** ба ҳар тариқ» [ФТЗТ, Ҷ.1. 2008: 877]. Аз се маънои овардашуда, танҳо маъниҳои якум, дуҷум ва чорум, яъне «дар дастгоҳи бофандагӣ чӯбест, ки матои бофташуда ба он мепечад; чизи печида; туби матоъ; ҳошияе, ки дар нӯги остин ва бару домани либос медӯзанд» хосси соҳаи бофандагӣ буда, маънии сеюм умумиистеъмол будани вожаи навардро инъикос мекунанд.

Вожаи *дароянда* сифати феълии замони ҳозира аз феъли *даромадан* буда, антоними он *бароянда* аз сифати феълии замони ҳозира аз феъли *баромадан* таркиб ёфта, хусусияту аломати тарзу сифати амалиёт ва фаъолияти навардро дар дастгоҳи бофандагиву ресандагӣ ифода мекунанд.

Дар истилоҳ-антонимҳои *дандонаи тез* ва *дандонаи кунд* вожаи *дандона* исми сохта буда, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба чунин маъниҳо омадааст: «1. қисми қатори дандонмонанди баъзе асбобҳо: **дандонаи арра**, **дандонаи мола**, **дандонаи шона**. 2. қисми болоии дандоншакли деворҳои қалъа ва қаср, кунгура. 3. қисми кунгурашакли баъзе ҳарфҳои алифбои арабӣ» [ФТЗТ, Ҷ.1. 2008: 406]. Аз се маъное, ки ба истилоҳи дандона мансуб

аст, танҳо маънии якум, яъне «қисми қатори дандонмонанди баъзе асбобҳо» ба истилоҳоти соҳаи бофандагӣ хос буда, дар зери ин мафҳум «дандонаи асбоби наддофӣ ё ғозкунак» дарк карда мешавад.

Илова бар ин, дар соҳаи бофандагӣ, истилоҳи *дандона* ба маънои зерин истеъмоли мешавад: «механизми баҳаракатдарорандаи матоъ ба дарозии кӯк аст, он дар зери платформа чойгир буда, ба намуди камон ба самти дӯзанда ҳаракат мекунад. Аз самти дӯзанда ба қафо ҳаракат карда, поён мефурояд» [Суворова, 2010: 10].

Сифатҳои *тез (sharp)* ва *кунд (blunt)* антоними якдигар буда, хусусият ва аломати асбоби наддофӣ ё ғозкунак, яъне дандонаро тавсиф мекунад. Ин сифатҳо пас аз чузъи асосӣ, яъне *дандона* омада, дар якҷоягӣ истилоҳ-антонимҳои соҳаи бофандагӣ ба шумор мераванд.

Муодили англисии истилоҳи *дандона* воҳиди луғавии *cog* буда, маънои зеринро ифода мекунад: «a wheel or bar with a series of projections on its edge, which transfers motion by engaging with projections on another wheel or bar (чарх ё бари дорои як қатор проекцияҳо дар канори он, ки ҳаракатро тавассути ҷалб кардани проекцияҳо дар чарх ё бари дигар интиқол медиҳад» [ODE: electronic resource]. Дар истилоҳ-антонимҳое, ки дар таркиби худ сифатҳои *тез* ва *кунд* доранд, ба аломату хусусияти *дандонаи олот ё асбоби наддофӣ* ишорат карда, вожаҳои мазкур дар таркиби истилоҳ-ибора омада, дар забонҳои таҳқиқшаванда ҳамчун истилоҳибораҳои антонимӣ маъмуланд.

Дар истилоҳ-ибораи *ҳалқабанди рост* ва *ҳалқабанди чап* исми мураккаби тобеи *ҳалқабанд* ба маънои «гирех» омада, сифатҳои *рост* ва *чап* аломату хусусияти ҳалқабандро муайян мекунанд. Бояд ишора намуд, ки хусусияти истилоҳии сифатҳои *рост* ва *чап*, пеш аз ҳама, дар таркиби истилоҳ-ибораҳои антонимӣ омадани онҳо маълум мегардад, ба монанди: *зиёд кардани тарангии ҳалқабанди чап (рост); суст кардани тарангии ҳалқабанди рост (чап)*.

Ҳамин тавр аз таҳлилу баррасии истилоҳ-антонимҳо маълум гардид, ки ин падидаи забонӣ дар низоми истилоҳоти бофандагӣ низ мавқеи густурда доштааст.

Таъкидаш бамаврид аст, миқдори он истилоҳоти бофандагӣ, ки ба падидаи антонимия дучор шуданд, дар ҳар ду забони муқоисашаванда сершумор буда, дар зер мо бо бархе аз онҳо дар шакли ҷадвал ёдовар мешавем:

точикӣ	мутазод	англисӣ	мутазод
хушккунӣ	таркунӣ	to pull	to propel
дастгоҳи моқудор	дастгоҳи бемоқу	to separate	to combine
дастгоҳи махсус	дастгоҳи муқаррарӣ	special device	normal device
боди пурра	боди ноқурра	full wind	incomplete wind
боди пӯшида	боди қушода	closed wind	open air
марҳалаи қушодашавии бод	марҳалаи пӯшидашавии бод	opening phase of the wind	wind closing stage
мошинҳои якнаварда	мошинҳои дунаварда	one-wheeled cars	two-wheeled cars
мошинҳои тақисмоташон калон	мошинҳои тақисмоташон хурд	cars with large parts	cars with small parts
овезиши қатра дар тарафи ростии дастгоҳ	овезиши қатра дар тарафи чапи дастгоҳ	hanging drop on the right side of the device	hanging drop on the left side of the device

2.5. Нақши истилоҳоти бофандагии иқтибосӣ дар рушди таркиби луғавии забони тоҷикӣ ва англисӣ

Таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисиро бидуни калимаҳои иқтибосӣ ё бегона наметавон тасаввур кард, зеро гузариш ё интиқоли як воҳиди луғавӣ аз забони дигар ё забони ғайр як раванди маъмулӣ ба шумор меравад. Луғоту вожагони иқтибосӣ на танҳо ба сифати муҳобира байни одамон қорбурд мешаванд, балки ба қонуну қоидаҳои забоне, ки онҳо ворид мешаванд, мутобиқ мегарданд.

Роҷеъ ба иқтибосшавиву воридшавии вожагон аз забонҳои мухталиф ва яке аз роҳҳои ғанӣ гардидани таркиби луғавии забонҳои олам суҳаншиносон фикру андешаҳои зиёде иброз намудаанл. Забоншинос Н. Шарофов дар таълифоти худ оид ба роҳҳои иқтибосшавии калимаҳо чунин менависад: «Унсурҳои аз як забон ба лексикаи забони дигар аз рӯи эҳтиётот бо ду роҳ мегузаранд: Роҳи якум: калима, термин ва гоҳо ибораҳои як забон ба забони дигар бевосита дохил мешаванд. Роҳи дуюм: калимаҳои як забон ба забони дигар ба воситаи забони сеюм мегузаранд» [Шаропов: 1964: 49].

Ворид шудани луғоту истилоҳоти бегона дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ таърихи қӯҳан дошта, хеле пештар аз истилои арабҳо сарчашма мегирад: «Тамоси забониву фарҳангии беш аз ҳазорсолаи мардуми форсизабон бо юнониёну бобулиёну ҳиндувон ва арабҳову туркҳову қавмҳои дигар дар таркиби луғавии забони форсӣ-тоҷикӣ таъсири амиқ аз худ боқӣ гузоштааст. Аз ҳамин хотир, таъини дақиқи таносуби миқдори вожагону истилоҳоти асили форсӣ-тоҷикӣ ва аносири қарзӣ-иқтибосӣ дар забони модарии мо аз имкон берун аст» [96, с.218].

Иқтибосшавӣ дар радифи калимасозӣ яке аз роҳҳои ғанӣ гардонидани таркиби луғавии ҳар як забон маҳсуб ёфта, вижагиҳои хоси худро дорад. Иқтибосшавии вожаву истилоҳот метавонад бо ду роҳ сурат гирад, якум, иқтибосшавии бевосита, яъне воридшавии воҳидҳои забон дар натиҷаи равобитӣ байни забони халқҳои, ки ҳамҷавори якдигарнд ва дуюм,

иктибосшавии бавосита ё ғайримустақим, яъне вожағони бегонае, ки тавассути забони миёнарав ба таркиби луғавӣ ворид мешаванд. Илова бар ин, иқтибосшавии вожагон аз як забон ба дигар забон бидуни таҳаввули ноаёни шакливу маъноӣ сабаби ба вучуд омадани луғоти байналмилалӣ мегардад, ки дар забон ҳамчун интернационализмҳо ё вожағони байналмилалӣ маъмуланд. Агар аз як тараф, роҳи дигари воридшавии вожағони бегона ин нутқи шифоҳие, ки тавассути муоширати мустақим ва муколама байни намоёндағони ду забон сурат гирад, аз тарафи дигар, ин иртиботу ошноӣ бо луғоти забонҳои бегона, ки дар сарчашмаҳои хаттӣ дарҷ ёфтаанд, ба шумор меравад.

Дар таркиби луғавии забони тоҷикиву англисӣ миқдори муайяни вомвожаҳое мавҷуданд, ки номгуӣ анвои мухталифи матоъро ифода мекунад. Ин вомвожаҳо дар даврҳои гуногуни таърихӣ бо роҳи мустақим ва ғайри мустақим ба таркиби луғатҳои муқоисашаванда ворид шудаанд. Ҳамин тавр мо дар зер аз он вожаҳое ёдовар мешавем, ки ба забонҳои тоҷикиву англисӣ ворид шудаанд.

Таркиби луғавии ду забони гуногунсохтору гуногуннизом, яъне тоҷикиву англисӣ саршор аз луғоту истилоҳоти бегона буда, истилоҳоти бофандагӣ дар байни онҳо мавқеи густурдаеро касб кардааст ва аз ин рӯ, мо дар зер аз он вомвожаҳои бофандагӣ, ки дар вожаномаву фарҳангномаҳои муосир дарҷ ёфтаанд, ёдовар мешавем.

Ҳамин тавр, он вомвожаҳои бофандагӣ, ки аз кадом забон ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ ворид шудаанд, ба таври зайл дастабандӣ намудем:

вомвожаҳои арабӣ. Забони арабӣ аз оилаи забонҳои Ҳомӣ-Сомӣ буда, ба гурӯҳи Сомӣ марбут аст. Бо ин забон дар нимҷазираи Араб, Ховари Миёна ва шимоли Африқо ҳарф мезананд. Ҷараёни воридшавии вомвожаҳои арабӣ ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ аз садаҳои VII-VIII, яъне аз замони забт намудани Осиёи Миёна аз ҷониби арабҳо маншаъ гирифтааст. Агар аз як тараф, сабаби зиёд гаштани миқдори вожағони арабӣ дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ – омӯзишу таълифи асарҳои илмиву таърихӣ ба забони арабӣ

бошад, аз тарафи дигар, тарҷумаи асарҳои ба забони араби таълифу тадвингардида ба шумор меравад.

Ҳамин тавр, луғоту истилоҳоти бофандагии арабие, ки имрӯз дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ маҳфузанд, воҳидҳои луғавии зерин ба шумор мераванд: *кайтон*, *матоъ* (*порча*, *газвор*, *қумош*), *алвон* (*матои якранги сурх*), *малбас* (*пӯшок*, *либос*), *махмал* (*порчаи нафиси нахӣ ё абрешимӣ*, *ки пати нарм дорад*, *бахмал*: **махмали гулдор**, **махмали мавҷдор**, **куртаи махмал**; **махмали духоба** махмале, *ки паташ ду-тарафа хобидааст*); *меҳвар*, *наддоф* (*тит ва гоз-гозкунандаи паши*, *пахта ва ғ.* (*барои нарм шудани он*), *ҳаллоҷ*, *пайанда*); *таноб*.

Истилоҳи *меҳвар* сермаъно буда, дар сарчашмаҳо чунин тавзеҳ ёфтааст: «1. тире, ки чарх дар атрофи он давр меҳӯрад; **меҳвари чархи ароба**, **меҳвари чархҳои пеши мошин**, **меҳвари чархи ресмонресӣ**. 2. хати рости фаразӣ, ки як сари он ба қутби шимол ва сари дигараш ба қутби ҷануб пайваस्ताаст ва Замин дар гирди он давр мезанад. 3. *маҷ.* марказ, асос; **меҳвари сӯхбат** мавзеи асосии сӯхбат» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 793]. Аз се маънии овардашуда, танҳои маънои якумаш, яъне «тире, ки чарх дар атрофи он давр меҳӯрад» ба соҳаи бофандагӣ хос буда, дар таркиби истилоҳ-ибора хусусияту аломати истилоҳии он зоҳир мешавад: *меҳвари чархи ресмонресӣ*.

Илова бар ин, дар соҳаи бофандагӣ дӯзандагӣ истилоҳи *меҳвар* як ҷузъи дастгоҳи ресандагӣ буда, оҳане лӯлашаклест, ки барои давр занондан, доштани қисмҳои ба он часпондашуда ва ба ҳаракат даровардани онҳо пешбинӣ шудааст. Муодили истилоҳи *меҳвар* дар забони англисӣ вожаи *spindle* буда, аз лиҳози маънӣ аз муодили тоҷикиаш тафовуте надорад.

Вожаи *таноб* низ дар соҳаи бофандагӣ яке аз истилоҳҳои меҳварӣ буда, ба маънии «ресмоне, ки ба чархи ресмонресӣ барои гардондани дук меандозанд», истеъмол мешавад. Муодили вожаи *таноб* дар забони англисӣ, истилоҳи *gore* буда, баромади олмонӣ дорад.

Вомвожаҳои русӣ. Забони русӣ – яке аз забонҳои славянии шарқӣ, забони миллии халқи рус ва яке аз маъмултарин забонҳои олам ба шумор

меравад. Воридшавии вожағони русӣ ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ, асосан, пас аз ба Россия ҳамроҳ гардидани Осиёи Миёна шурӯъ мешавад. Ҳамин тавр, дар раванди пажӯҳиш маълум гардид, ки истилоҳоти зерини бофандагӣ аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ иқтибос шудаанд, ба монанди: *втулка, кривошип, шатун, пружина, винт, вилка, шайба, гайка, шуруп, корпус, шарнир, педал*. Истилоҳи *втулка* дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «қисме, ки шакли силиндрӣ дошта, барои кашидани тирҳо хизмат мекунад» истифода мешавад. Муодили истилоҳи *втулка* дар забони англисӣ вожаи *hub* буда, маънои зеринро соҳиб аст: «the central part of a wheel, rotating on or with the axle, and from which the spokes radiate» [ODE: electronic resource]. Истилоҳи *кривошип* як чузъи асбоби бофандагӣ буда, барои табдил додани ҳаракати даврзанӣ ба ҳаракати ба қафо гаштан дар мошинаҳои бофандагиву дӯзандагӣ механизми кривошипу шатун истифода мебаранд. Истилоҳи *шатун* барои табдил додани ҳаракати даврзанӣ ба лаппанда дар мошинаҳои бофандагиву дӯзандагӣ баҳаракатдарорандаи эктсентрикӣ корбурд мегардад. Муодили истилоҳҳои *кривошип* ва *шатун* дар забони англисӣ воҳидҳои луғавии *rod* ва *crank* ба шумор мераванд.

Таъкидаш бамаврид аст, ки то ба имрӯз дар соҳаи бофандагӣ вожаву истилоҳоте мавҷуданд, ки чузъҳои кории дастгоҳи бофандагиро ифода мекунанд, ба монанди: «*маштут* (чузъест, ки дар он миқдори муйяни ресмонҳои тор печида шудааст); *скало* (барои ивази самти ҳаракати ресмонҳои тор ва эҳсос намудани тарангии он хизмат мекунад); *ламелҳо* (чузъи ҳасоси механизми назорати ресмонҳои тор мебошанд); шпарутка (барои матоъ пас аз бофта шудани он хизмат мекунад» [Ишматов, 10-13].

Вомвожаҳои ҳиндӣ. Дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ як миқдори маҳдуди воҳидҳои луғавии мансуби соҳаи бофандагӣ мавҷуданд, ки аз забони ҳиндӣ ворид шудаанд, ба монанди: *карбос*: *Ман ҳайронам, ки мардум суф ва сатинҳон бадошти суфтаре нахарида, аз пушти ҳамон карбос ва қаламин дағали каррукӣ чаро инқадар медавида бошанд?—суфт мудирӣ хочагии колхоз ва эзоҳ дод* [Айнӣ, Ғуломон: 513]. Истилоҳи *карбос* исми сода

буда, чунин маъниро ифода мекунад: «матои сафеди дурушти аз нах дар дӯкони дастӣ бофташуда» [ФТЗТ, Ҷ.1., 2008: 596].

Вомвожаҳои туркӣ. Дар низоми истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки аз забони трукӣ ворид шудаанд, ба монанди: *йиртиш, йӯрма, қурок, қолин*: **Қолинҳое**, ки ҳоло бофта мебароранд, ба загорачаи хӯроквории худӣ занони **бофанда** ҳам намерасанд. Ман дар замони пеш паишҳои аз ҳайвонҳои худӣ рӯидаро ба 8 нафар занам, ки чор нафари онҳо сӯфӣ ва чор нафарашон никоҳӣ буданд, **қолин, хӯрчин** ва дигар чизҳо бофонда рӯзгори худро ба ҳубӣ мегузaronидам. Ин духтарон бағоят ҳунарманд буданд, **қолинҳон** инҳо бофта дар бозорҳои Бухоро ҷои якумро мегурифтанд [Айнӣ, Гуломон: 13]. Истилоҳи *қолин* маънои «гилеми пашмини патдор»-ро ифода намуда, ба воситаи ин вожа истилоҳ-ибораҳои зерин сохта шудааст: *қолин бофтан, қолин густурдан, қолин паҳн кардан*. Муодили истилоҳи *қолин* дар забони англисӣ вожаи *carpet* буда, фарҳангшиносон баромади онро ба забонҳои франсавӣ ва лотинӣ нисбат медиҳанд.

Вожаи *қурок* дар соҳаи бофандагӣ камистеъмол буда, ба чунин маънӣ корбурд мегардад: «порчаҳои матоъҳои гуногунранг бо тартиби махсусе дӯхта шудааст» [ФТЗТ, Ҷ.1., 2008: 697]. Истилоҳи *қурок* дар таркиби истилоҳ-ибора омада, ба воситаи он истилоҳ-ибораи исмии изофӣ сохта шудааст: *дастархони қурок, кӯрпаи қурок*.

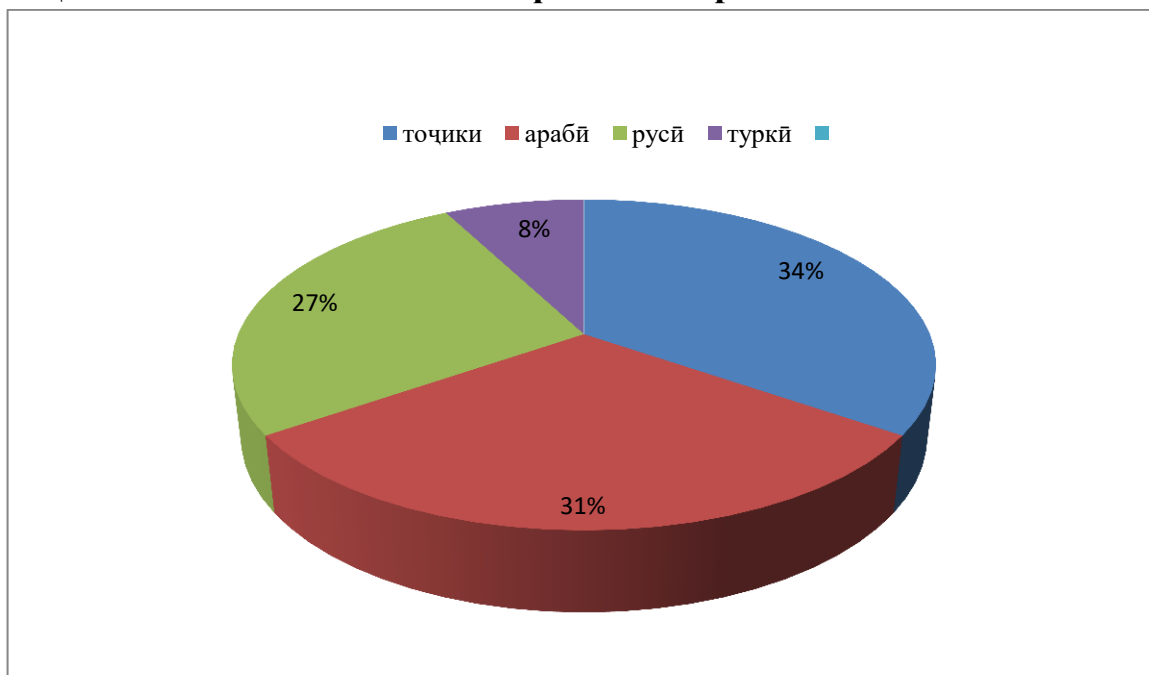
Вожаи *йиртиш* дар соҳаи бофандагӣ ба маънои зерин истифода мешавад: «порчаи суф ё чит, ки ҳангоми дафнии мурда ба одамони сари қабромада ё ба чанозаомада дода мешавад, ертиш» [ФТЗТ, Ҷ.1. 2008: 573]. Истилоҳи *йиртиш* аз истеъмол баромада, ба қатори архаизмҳо дохил шудааст: *Аммо агар бемор мурда, инро аз Худо медонанд ва аз расидани аҷали ӯ мешуморанд, дар ин сурат на танҳо аз эшон ихлосашон намегардад, балки ӯро аз дигар имомон ва муллоён муҳтарамтар шумурда, дар йиртиш, агар ба онҳо як оршин суф ё чит диҳанд, ба эшон як тӯб доқа медиҳанд* [Айнӣ, 2013: 154]. Бар ивази истилоҳи *йиртиш* имрӯзҳо вомвожаи арабии

хайрот истеъмол мешавад, ки чунин маъниро соҳиб аст: «1. эҳсон, садақа, худой. 2. пул, йиртиш *ва ғ.*, ки вақти чаноза тақсим карда мешавад» [ФТЗТ, Ҷ.2. 2008: 490].

Истилоҳи *йӯрма* низ имрӯз аз истеъмол баромада, ба қатори архаизмҳо ворид шудааст. Дар соҳаи бофандагӣ истилоҳи *йӯрма* ба маънии зерин истеъмол мешавад: «услуби гулдузӣ ва кашидадӯзии гиреҳ андар гиреҳ (ҳалқа андар ҳалқа)» [ФТЗТ, Ҷ.1. 2008: 573].

Дар зер он вожаву истилоҳоти бофандагӣ, ки аз дигар забонҳо ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ ворид гардидаанд, дар шакли диаграмма оварда мешавад.

Ҷадвали № 1. Вомвожаҳои бофандагӣ дар забони тоҷикӣ

Дар таркиби луғавии забони англисӣ низ вожаву истилоҳоти зиёде мавҷуданд, ки аз дигар забонҳо ворид шудаанд. Ба вожагони иқтибосшуда истилоҳоти ифодакунандаи номгуйи матоъ мансубанд. Ҳамин тариқ, мо дар зер ба ҳамон истилоҳоте бофандагӣ, ки аз забонҳои дигар ба забони англисӣ ворид шудаанд, рӯ хоҳем овард:

Вомвожаҳои франсавӣ: Дар таркиби луғавии забони англисӣ як миқдор истилоҳоти бофандагӣ мавҷуданд, ки аз забон франсавӣ ворид гардида, номҳои мавзеҳои ҷуғрофиро ифода мекунад. Ин номҳои мавзеҳои ҷуғрофӣ

бар мабнои объектҳои мухталифи чуғрофӣ ва мавзеҳои аҳолинишин, ки дар онҳо ин ё он анвои матоъҳо истеҳсол ва ё оварда мешуданд, иртиботдоранд, ба монанди: *barege* – матоъи сабуки тунуки шохӣ, ки аз пашм тайёр карда мешавад, аз номи деҳаи *Barèges* (Баречес), ки дар қисмати ҷанубу ғарбии кишвари Франция ҷойгир аст, гирифта шудааст. *Valence* – матоъи тунуки махсуси турии бофташуда, ки аз номи шаҳри *Valence (Веленс)*, ки дар ҷанубу шарқи Франция воқеъ аст, гирифта шудааст. Дар забони англисии гунаи Иёлооти Муттаҳидаи Амрико истилоҳи *valence* дар шакли *valency* истеъмол мешавад. *Dining* – матоъи бадшти пахтагини ласӣ ва ё карбоси бофташуда барои маснуоти чинсӣ, ки аз номи шаҳри Ним, ки дар ҷануби Фаронса воқеъ аст, ба вуҷуд омадааст. Матоъи мазкур бори аввал дар охири асри XIX, дар шаҳри Ним истеҳсол гардиад, барои либоси корӣ муқаррар шудааст. *Vischy* – матоъи пахтагини дурранга буда, дар шаҳри Вишии Франция тайёр карда мешуд ва он барои чилди болиш ва ҷойпӯши деҳқонон ва либоси мардуми деҳот истифода мегардид. Дар ҳоли ҳозир матоъи виши барои дӯхтани либос, парда, дастархон, ва тастпоққунак истифода мешавад.

Гузашта аз ин, дар таркиби луғавии забони англисӣ вомвожаҳои бофандагии ифодакунандаи ашёҳои гуногун низ мавҷуданд, ки аз забони франсавӣ ворид шудаанд, ба монанди: *carpet* (қолин), *battant* (батант), *gauze* (дока).

Истилоҳи *battant* дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «яке аз механизмҳои дастгоҳи бофандагӣ буда, барои равона кардани моку, фиристодани пуд ба тори матоъ ва ресмони пуди матоъ ба духтан» истифода мешавад.

Истилоҳи *gauze* дар нимаи садаи XVI аз забони фаронсавӣ дар шакли *gaze* иқтибос шуда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои зерин истифода мешавад: «thin transparent fabric of silk, linen, or cotton (матои тунуки шаффоф аз абрешим, катон ё пахта)» [ODE: electronic resource].

Муодили вожаи *gauze* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии *дока* буда, дар «Фарҳанги Доро» ба чунин маънӣ омадааст: «матое сапед ва тунуку нафис, ки аз пахта бофанд» [Фарҳанги Доро, Ҷ.1. 2021: 279-280]. Роҷеъ ба

решашинохтии вожаи «дока» дар фарҳанги мазкур чунин қайд шудааст: «...гӯянд аввалин докаро аз шаҳри Дока (*Дакка*) пойтахти Банглодеш овардаанд ва ин матоъ номи ҳамон шаҳро ба худ шрифтааст» [Фарҳанги Доро, Ҷ.1. 2021: 279-280].

Вомвожаҳои олмонӣ. Забони олмонӣ ба гурӯҳи ғарбии забонҳои олмонӣ (германӣ) мансуб буда, ҳомилони он бештар дар Аврупои Марказӣ (Руминия, Маҷористон, Чехия ва ғ.) умр ба сар мебаранд. Дар раванди таҳқиқ маълум гардид, ки истилоҳоти зерини бофандагӣ аз ин забон ба забони англисӣ ворид гардидаанд: *rope*

Вожаи *rope* аз лиҳози решашинохтӣ олмонӣ буда, ба вожаҳои даниягии *reep* ва олмонии *Reif* мансуб аст ва он ба забони англисии давраи қадим ворид шудааст. Истилоҳи мазкур дар соҳаи бофандагӣ ба чунин маънӣ истеъмол мегардад: «a length of strong cord made by twisting together strands of natural fibers such as hemp or artificial fibers such as polypropylene (дарозии ресмони қавӣ, ки тавассути печонидани риштаҳои нахҳои табиӣ ба мисли бангдона ё нахҳои сунӣ ба монанди полипропилен сохта шудааст)» [ODE: electronic resource].

Вомвожаҳои италиявӣ. Дар таркиби луғавии забони англисӣ як миқдори муайяни вомвожаҳои ифодакунандаи ин ё он анвои матоъ мавҷуданд, ки аз забони италиявӣ ворид шудаанд. Ин истилоҳот, асосан, номи шаҳру деҳоте, ки дар он ҷо матоъ истеҳсол карда мешавад ва матоъ номи шаҳро ба худ мегирад, ба монанди: *bolobno* – матои боронибоби капронии рӯйпӯши якрӯяи обнагузар дошта, аз номи шаҳри Болония, ки дар шимоли Италия ҷойгир буда, гирифта шудааст. Матоҳои мазкур бори аввал дар шаҳри Болония тайёр шуда буд.

Дар баробари ин, дар таркиби луғавии забони англисӣ як миқдор истилоҳоте мавҷуданд, ки ба номи ин ё он шаҳр мансубанд, ба монанди: *Boston*- матоҳои пашмини дурушти аз риштаи наддофӣ тайёр карда шуда, фарсуданашаванда аст ва он номи шаҳри Бостон пайдо шудааст.

Вомвожаҳои ҳиндӣ. Дар таркиби луғавии забони англисӣ миқдори

зиёди истилоҳоти бофандагӣ мавҷуданд, ки аз забони ҳиндӣ ворид шудаанд. Агар, аз як тараф, ин истилоҳот дар низоми истилоҳоти бофандагӣ бо маънои истилоҳии худ истеъмом шаванд, аз тарафи дигар, истилоҳоти мазкур ин ё он мавзеи ҷуғрофӣ, ки дар он анвои мухталифи матоъ истеҳсол мегардад, ифода мекунад, ба монанди: *Madapollan* - матоъи пахтагини бофти карбосӣ буда, ба зергурӯҳи интиқолии либосҳо мансуб аст, анвои интиқолии сифаташ баланд буда, аз номи шаҳри Мадҳавалапан, ки дар кишвари Ҳиндустон воқеъ аст, ба вучуд омадааст. *Madras* – матоъи пахтагини куртагӣ буда, расмҳои катакноки рангин дорад, ки ба рангҳои табиӣ Ҳинду хос аст ва ин истилоҳ аз номи шаҳри Мадрас, ки дар кишвари Ҳиндустон ҷойгир аст, ба вучуд омадааст. *Kashmir* – матои сабуки тозаи пашмӣ ва ё нимпашм буда, нахуст аз кишари Ҳиндустон ба дигар кишварҳо оварда мешуд, яъне макони истеҳсоли ин матоъ вилояти таърихӣ Кашмир ба шумор меравад. Дар забони тоҷикӣ, ба вожаи *кашмир* пасванди сифатсози *-ӣ* ҳамроҳ гардида, сифати *кашмирӣ* сохта шудааст, ба монанди *шоли кашмирӣ*, яъне шоли мулоим, ки дар Кашмир бофта мешавад.

Вомвожаҳои чинӣ. Дар таркиби луғавии забони англисӣ миқдори маҳдуди истилоҳоти бофандагии иқтибосии чинӣ мавҷуданд, ки номи ин ё он анвои матоъро ифода карда, асли баромадашон ба номи шаҳре, ки дар он матои бофандагӣ истеҳсол мешавад, алоқаманд аст, ба монанди: *sateen* - матоъи дурушти пахтагӣ ё абрешимӣ, ки рӯйи ҷилдор дорад. Номи матоъи мазкур аз шаҳри Сатин, ки дар кишвари Чин ҷойгир аст, гирифта шудааст.

Муодили истилоҳи *sateen* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии *сатин* буда, луғатнигорон баромади истилоҳи мазкурро аз забонҳои фаронсавӣ ва арабӣ медонанд, аммо дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» вожаи *сатин* ба чунин маънӣ омадааст: «навъе аз гавори гулдор ё бегули ҷилдор» [ФТЗТ, Ҷ. 2, 2008: 221].

Nankeen- матоъи пахтагини бадошту тобовар буда, одатан рангаш зард аст. Матоъи мазкур, асосан, барои маснуоти муина ва кулоҳҳо истифода мешавад. Истилоҳи *nankeen* аз номи шаҳри Нанкин, ки дар шарқи Чин

чойгир аст, гирифта шуда, дар миёнаи асри XVIII аз забони чинӣ ба забони англисӣ ворид гардидааст.

Вомвожаҳои узбекӣ. Дар таркиби луғавии забони англисӣ миқдори маҳдуди истилоҳоти узбекии мавҷуданд, ки номи ин ё он матоъро ифода намуда, бо номи ҳайвоне, ки аз пашми он матоъ истеҳсол карда мешавад, алоқамандӣ доранд. Яке аз ин истилоҳҳо воҳиди луғавии *karakul* буда, нахуст, исми моддӣ ва дуҷум, исми маънӣ бо маъниҳои зерин қорбурд мегардад: «a sheep of an Asian breed with a dark curled fleece when young (Гӯсфанди зоти Осиёӣ, ки дар ҷавониаш пашми тираи чангалӣ дорад); loth or fur made from or resembling the fleece of the karakul (матоъ ё мӯйинае, ки аз пашми Карокул истеҳсол шудааст ва ё ба он шабоҳат дорад)» [ODE: electronic resource]. Истилоҳи *karakul* дар миёнаҳои асри XIX тавассути забони русӣ аз номи воҳае дар Узбекистон ва ду қӯл дар Тоҷикистон ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид шудааст. Дар забони узбекӣ истилоҳи *карокул* баромади туркӣ дорад.

Бояд таъзақур дод, ки ибора-истилоҳи *Persian lamb* муродифи вожаи *карокул* буда, чунин маънӣ дорад: «a silky tightly curled fur made from or resembling the fleece of a young Karakul used to make clothing (Матоеи абрешимии дурушти печида, ки аз пашми карокули ҷавон (гӯсфанд) истеҳсол шуда ё ба он шабоҳат дошта, барои либоспӯшӣ ё тайёр кардани матоъ истифода мешавад)» [ODE: electronic resource].

Дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки баромади онҳо бо номгӯии анвои растаниҳо алоқаманд аст, ба монанди *катон*. Дар забони тоҷикӣ истилоҳи *катон* ба воситаи забони русӣ аз забони акадӣ ворид шуда, дорои маънои зерин аст: «гиёҳҳест, ки аз тугмачагулҳо, ки аз танаи онҳо нах ҳосил мекунанд ва рағани тухми онро дар техника истифода мекунанд» [ФТЗТ, Ҷ. 1, 2008: 600]. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ бошад, вожаи «катон» ҳамчун матоъи аз нахи ин гиёҳ ё зағирпоя бофта шуда, истеъмол мегардад. Истилоҳи *abaka* ба воситаи забони испанӣ аз забони тағалогӣ дар шакли *abaka* дар миёни садаи

XVIII ба забони англисӣ ворид шуда, соҳиби маънои зерин аст: «Perennial tropical plant of the banana family (растани бисёрсолаи тропикии оилаи банан)». Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ вожаи *abaka* ба чунин маънӣ истеъмоли мегардад: «fiber made of plant (наҳе, ки аз растанӣ гирифта мешавад)».

Атлас – нави матоъ, ки аз абрешими табиӣ ё нахҳои сунӣ истеҳсол шуда, рӯйи ҳамвору тобнок дорад. Истилоҳи *atlas* (*атлас*) охири садаи XVI ба воситаи забони латинӣ аз забони юнонӣ ворид шудааст. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ бар ивази истилоҳи *atlas* (*атлас*) гунаи дигари он воҳиди луғавии *satin* истифода мешавад, ки дар сарчашмаҳои луғатнигорӣ ба маънои зерин омадааст: «A smooth, glossy fabric, typically of silk produced by weave in which the thread of the warp are caught and loup by the weft only at certain interval (Матоъи ҳамвор ва чиллодор, ки маъмулан абрешимӣ буда, тавассути бофтани ҳосил мешавад, ки дар он риштаҳои матоъи бофташуда, дар фосилаҳои муайян ҳалқа карда мешавад)» [ODE: electronic resource]. Ин матоъ, асосан, аз пиллаи кирмак гирифта шуда, аз забони латинӣ дар шакли *Atacus* яъне **атлас** ба забони ҳиндуи ворид шудааст, аммо асли баромади он забони латинӣ аст.

Jute (*ҷут*). Истилоҳи *ҷут* як чинси растаниҳои тропикии оилаи зерфунҳо буда, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ба чунин маънӣ корбурди мегардад: «rough fibremade from the stems of a tropical Old World plant, used for making twine and rope or woven into sacking or matting (Наҳи ноҳамвор, ки аз пояи растании тропикии қадим сохта шудааст, ки барои тайёр кардани ресмон ё бофтани халта истифода мешавад)» [ODE: electronic resource].

Kenaf (канаб). Истилоҳи *kenaf* охири асри XIX аз забони форсӣ дар шакли *canab* –канаб, *hanp* ворид шудааст. Истилоҳи *hanp* дар забони англисии қадим шаклҳои «*hanab*, *hanap*»-ро дошта, баромади он германӣ аст ва ба вожаи данягии *Henner* ва германи *Hanf* ва юнонии *kanabis* марбут буда, маънои зеринро соҳиб аст: «The Cannabis plant a specially when grown for fibre. The fibre of the Cannabis plant, a extracted from the stem and used to

make rope strong fabrics fibreboard, and paper (растани каннабис, махсусан хангоми рӯёнидани нах нахи растани Каннабис, ки аз поя гирифта мешавад ва барои сохтани ресмон, матоъҳои мустаҳкам, тахта ва коғаз истифода мешавад)» [ODE: electronic resource].

Муодили истилоҳи *kenaf* дар забони тоҷикӣ вожаи *канаб* буда, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба чунин маънӣ омадааст: «1. *бот.* гиёҳи бангдона, ки аз торҳои танаи он ресмон мебофанд ва коғаз месозанд. 2. таноби аз тори канаб бофташуда» [ФТЗТ, Ҷ.1., 2008: 591].

Ҳамин тариқ, аз таҳлилу баррасии вожаву истилоҳоти бофандагии иқтибосии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ маълум гардид, ки бештари истилоҳоти тоҷикӣ аз забонҳои арабиву русӣ ва бештари истилоҳоти англисӣ аз забонҳои франсавиву лотинӣ ворид шудаанд.

Аз таҳлилу баррасии вижагиҳои луғавию дастурии луғоту истилоҳоти бофандагии забонҳои таҳқиқшаванда, мо ба хулосаҳои зерин омадем:

1. Полисемия ё сермаъноӣ яке аз қабатҳои луғавии забон маҳсуб ёфта, дар зери ин мафҳум, пеш аз ҳама, аз чанд маъно иборат будани калима дарк карда мешавад. Гарчанде ки падидаи сермаъношавӣ ба истилоҳот хос нест, зеро истилоҳ бояд ҳамеша як маъно дошта бошад, аммо сарфи назар аз ин, дар раванди пажӯҳиш бо воҳидҳои луғавии мансуби соҳаи бофандагии рӯ ба рӯ шудем, ки ба ғайр аз маънои аслий, боз маъноҳои соҳавӣ ва ё маҷозиро соҳибанд ва маҳз, ҳамон маънои соҳавӣ ба истилоҳ хос буда, ба сермаъно будани вожаи умумистеъмол далолат мекунад.

2. Дар низоми истилоҳоти бофандагии ҳар ду забон ҳам воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки ҳамгун буда, бо хусусияти маъноии худ аз якдигар тафовут доранд, яъне ин анвои вожагон шаклан якранганду дар соҳаҳои мухталиф аз лиҳози маънӣ фарқ мекунанд. Аксарияти омонимҳое, ки дар раванди таҳқиқ гирдоварӣ шуданд, омонимҳои байниҳавӣ буда, ба соҳаҳои гуногун мансубан ва дар баробари ин, дар низоми истилоҳоти бофандагии омонимҳое мавҷуданд, ки дар дохили як соҳаи илм амал мекунанд, ки онҳо ҳамчун омонимҳои байниилмӣ маъмуланд.

3. Яке аз қабатҳои муҳимми луғавии ҳар ду забон - муродифот буда, дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашванда ҳам ин падида ҷой дорад. Яке аз омилҳои ҷой доштани муродифот дар низоми истилоҳот - ин кам будани вожаи муносиб ба шумор меравад ва ин ҳолат мутахассисро водор месозад, ки аз муродиф вожа ва ё воҳиди луғавие, ки ба он иртиботи маъноии наздик дорад, истифода барад. Дар низоми истилоҳоти ҳар ду забон миқдори зиёди истилоҳ-муродифоте мавҷуданд, ки ба ҳиссаҳои нутқи мустақил марбутанд ва бештари онҳо ҳамчун исм истеъмол мегарданд. Илова бар ин, дар низоми истилоҳоти бофандагии забони англисӣ истилоҳ-мурдифҳое мавҷуданд, ки аз лиҳози имло тафовут доранд ва ин фарқият, пеш

аз ҳама дар истилоҳоте дида мешавад, ки яке ба гунаи забони англисии Британияи Кабир ва дигаре ба гунаи забони англисии Иёлооти Муттаҳидаи Амрико мансубанд.

4. Дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои таҳқиқшаванда воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки шакли мутаозоди худро соҳибанд, аммо хусусияти тазодии истилоҳоти соҳаи мазкур, асосан, дар таркиби истилоҳ-ибора муайян мегардад, яъне яке аз ҷузҳои истилоҳ-ибораҳо мутаозод мебошад.

5. Таркиби луғавии ҳама забонро ба ғайр аз калимаҳои дохили забонӣ, боз воҳидҳои луғавие ташкил медиҳанд, ки дар натиҷаи иртиботи сиёсиву иқтисодӣ ва фарҳангиву сиёсӣ аз дигар забонҳо ворид шуда, бархе аз онҳо бо мурури замон ба таҳаввули шакливу маъноӣ дучор ҳам гардидаанд. Маълум аст, ки дар таркиби луғавии забонҳои таҳқиқшаванда истилоҳоти сершуморе мавҷуданд, аввал ба як забон ва пасон аз он забон ба таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисӣ иқтибос шудаанд. Агар дар забони тоҷикӣ бештари истилоҳоти бофандагӣ ба воситаи забони русӣ ба таркиби луғавӣ ворид шуда бошанд, пас, забони англисӣ, рисолати забони миёнҷиро забонҳои фаронсавиву юнонӣ иҷро мекунанд.

БОБИ Ш.
ТАҲЛИЛИ СОХТОРИИ ИСТИЛОҲОТИ БОФАНДАГӢ ДАР ЗАБОНҲОИ
ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ

3.1. Ташаккули истилоҳоти
бофандагӢ бар пояи роҳу усулҳои калимасозӣ

Дар ин қисмати рисола вожаву истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашаванда бар пояи роҳу усулҳои калимасозиву истилоҳозӣ таҳлилу баррасӣ гардида, хусусиятҳои умумӣ, монандӣ ва тафовути онҳо муайян карда мешаванд.

Дар қатори луғоти соҳаҳои дигар, вожаву истилоҳоти бофандагӣ як қузӣ муҳимми таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисӣ ба шумор мераванд ва таҳлилу баррасии ин анвои истилоҳот аз нигоҳи шаклу сохтор барои мутахассисони соҳаи бофандагӣ муфид аст. Аксарияти вожаву истилоҳоти соҳаи бофандагии забонҳои муқоисашаванда аз лиҳози мансубияташон ба ин ё он ҳиссаи нутқ, пеш аз ҳама, исм буда, истемолҳои онҳо ба сифати дигар ҳиссаҳои нутқи мустакил он қадар назаррас нест.

Ҳамин тавр, аз лиҳози таркиби сарфӣ вожаву истилоҳоти соҳаи бофандагии забонҳои тоҷикиву англисиро метавон ба исмҳои сода, сохта, мураккаб ва таркибӣ ё истилоҳ-ибора тасниф намуд. Дар баробари ин, дар таркиби луғавии ҳар ду забон миқдори сершумори истилоҳоти бофандагӣ мавҷуданд, ки бидуни қолабҳои калимасозиву истилоҳозӣ сохта мешаванд. Ба ин гурӯҳи исмҳо дар ҳар ду забон, пеш аз ҳама, исмҳои сода мансубанд, зеро онҳо танҳо аз як решаву асос иборат буда, бе ҳамроҳ гардидани унсурҳои калимасоз дар низоми истилоҳоти соҳаи бофандагӣ истемол мегарданд, ба монанди: *адрас, ришта, атлас, бахмал, без, гоз, нах, бофт, доқа, лас, латта, карбос, остар, суф, чит; fabric, top, wool, calico, chintz*: Танҳо ба акаам, ки ӯ Бухоро мерафт, як ҷуфт курта-лозимии **суф** ва як яктаҳи **чит** аз моли фабрика харида дӯзонида дод [Айнӣ, 2013: 83]. Истилоҳи *суф* аз забони арабӣ иқтибос шуда, маънии «порчаи нахии сафед барои либосвории тағ ва ғайра»-ро дорад.

Муодили вожаи *суф* дар забони англисӣ исми таркибии *coarse calico* буда, аз нигоҳи сохтори сарфӣ исми таркибӣ ё истилоҳ-ибора аст. Истилоҳ-исми *coarse calico* аз ду ҷузъ, яъне яке сифату дигаре исм буда, бар мабнои алоқаи тобеъ сохта шудааст. Агар ба маъниҳои ҷузъҳои истилоҳ-ибораи исми *coarse calico* рӯ орем, ҷузъи якуми он, ҳамчун сифати асли мабнои «rough or harsh in texture (таркиб/сохтори ноҳамвор ё сахт)» ва ҷузъи дуюмашн исми мушаххас буда, мабнои «a type of cotton cloth, typically plain white or unbleached (як навъи матои пахтагин, маъмулан сафед ё сафеднашуда)»-ро соҳиб аст.

Роҷеъ ба этимологияи ҷузъи дуюми истилоҳ-ибораи *coarse calico*, яъне вожаи *calico* ҳаминро метавон қайд намуд, ки воҳиди мазкур аз гунаи таҳаввулӯфтаи *Calicut* (бандари баҳриест, ки дар иёлооти Кералаи Ҷанубу Ғарбии кишвари Ҳиндустон воқеъ буда, матои мазкур нахуст дар он ҷо истеҳсол гардидааст) ба вучуд омада, дар нимаи садаи XVI ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид шудааст.

Исми содаи *чит* сирф тоҷикӣ буда, бо маънии «газворе, аз нахи пахта бофта мешавад» истеъмол мегардад [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 556]: ... агар ба онҳо як оришин суф ё чит диҳанд, ба эшон як тӯб дока медиҳанд [Айнӣ, 2013: 154]. Муодили вожаи *чит* дар забони англисӣ исми содаи *chintz* ба шумор рафта, дар соҳаи бофандагӣ ба чунин маънӣ истифода мешавад: «multicoloured cotton fabric with a glazed finish, used for curtains and upholstery (матои пахтагини гуногунранги сирдор, ки барои парда ва рӯйкаш, абра, чилд истифода мешавад» [ODE: electronic resource]. Аз лиҳози хусусияти решашинохтӣ, истилоҳи *chintz* дар шакли ҷамъи *chints* бо маънии «матои нақшбасташуда ё рангкардашудаи матои суф, ки аз кишвари Ҳиндустон ворид карда мешавад)» аз калимаи забони ҳиндугии *chīmtī* ‘spattering, stain (нақшбарорӣ, гулбарорӣ)’ аввали садаи XVII ба забони англисӣ иқтибос гардидааст.

Истилоҳи *карбос* дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» бо маънии зерин омадааст: «матоеи сафеди дурушти аз нах дар дӯкони дастӣ

бофташуда» [ФТЗТ, Ҷ.1.2008: 598]. Ин истилоҳ аз забони ҳиндӣ ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ ворид шудааст: *Аз ҳама бештар карбос бофт, ӯ як қисми вайро ба шустагар дода, шитта кунонда ба худ курта-лозимӣ дузонид, дигараширо абра ва остари кӯрпаву кӯрпача, болишт, дастархон ва дигар чизҳои даркори хона дӯзонид ба ҷитгар дода рангкунонда гирифт* [Айнӣ, 2013: 82-83].

Исми англисии *wool*, ки дар забони тоҷикӣ муодили он воҳиди луғавии *пашм* ба ҳисоб меравад, дорои маънии зерин аст: «the fine, soft curly or wavy hair forming the coat of a sheep, goat, or similar animal, especially when shorn and prepared for use in making cloth or yarn» [ODE: electronic resource] (мӯйи нозук, нарми чингила ё фатила, ки пашми гӯсфанд, буз ё ҳайвони ба ин монандро ташкил медиҳад, махсусан ҳангоми тарошидан ба даст меояд ва барои тайёр кардани матоъ ё ришта истеъмол мешавад). Аз лиҳози хусусиёти решашинохтиаш, вожаи *wool* баромади германӣ дошта, ба калимаи даниягии *wol* ва олмони *Wolle* аз решаи ҳиндуаврупоии латинии *lana* ‘wool (пашм)’, *vellus* ‘fleese (пашми гусфанд)’-и бавучудомда, алоқамандӣ дорад.

Истилоҳи *fabric* ҳамчун исми маънӣ буда, дар соҳаи бофандагӣ бо маъниҳои зерин корбурд мегардад: «1) cloth produced by weaving or knitting textile fibres; 2) the walls, floor, and roof of a building [ODE: electronic resource] (1) либосе, ки тавассути бофтан ё дӯхтани нахҳои бофандагӣ истеҳсол мешавад; 2) девор, фарш ва боми бино). Истилоҳи «fabric» охири садаи XV аз калимаҳои франсавии *fabrique*, латинии *fabrica* ‘something skilfully produced (ашёе, ки моҳирона истеҳсол мешавад)’, аз *faber* ‘worker in metal, stone, etc. (шахсе, ки бо металл, санг ва ғ. кор мекунад)’ ба вучуд омадааст. Вожаи *fabric* (матоъ), нахуст, маънои «building (бино), пасон, «machine (мошин)» ва дар маҷмӯъ, маънои ‘something made (ашёе ё чизе истеҳсолшуда)’-ро ифода менамуд. Илова бар ин, бояд зикр намуд, ки корбурди истилоҳи «fabric» бо маънои «any manufactured material» (яке аз материалҳои истеҳсолшуда) ба миёнаи садаи XVIII ва бо маънои «walls, floor,

and roof of a building» (девор, фарш ва боми бино) ба нимаи садаи XVII рост меояд.

Ҳамин тариқ, аз таҳлилу баррасии вожаву истилоҳ-исмҳои содаи мансуби соҳаи бофандагӣ маълум гардид, ки ин анвои истилоҳот дар муқоиса бо исмҳои сохтаву мураккаб ва таркибӣ сермахсуланд, зеро аксарияти дигар исмҳои бар пояи исмҳои сода сохта мешаванд.

Таъкидаш бамаврид аст, ки дар ҳар ду забони муқоисашаванда, исмҳои сохта, мураккаб ва таркибӣ бар пояи роҳу усулҳои калимасозӣ сохта мешаванд. Калимасозӣ ё истилоҳсозӣ яке аз роҳҳои ғани гардидани таркиби луғавии забонҳои таҳқиқшаванда буда, усулу қолабҳои мушахаси худро дорад. Агар дар баҳши грамматика калимасозӣ ҳамчун як қисми мустақили он дар доираи ҳиссаҳои нутқи чудоғона таҳқиқ гардад, пас, дар баҳши луғатшиносӣ ба маъноофаринии он бештар эътибор дода мешавад. Роҷеъ ба алоқаи грамматика бо дигар қисматҳои забоншиносӣ Ш. Рустамов чунин қайд мекунад: «Калимасозӣ бо лексикология, семасиология ва грамматика алоқаи зич дорад ва таҳлили дурусти он вақте имконпазир мегардад, ки маънои луғавӣ ва грамматикӣ калима ба ҳисоб гирифта шавад» [Рустамов: 1972: 14; Низомова, 2021: 78]. Забоншинос М. Қосимова дар таълифоти хеш аз панҷ усули калимасозӣ ёдовар мешавад: «Морфологӣ, структури семантикӣ (сохтори маъноӣ), синтаксисӣ, ономасиологӣ ва функционалӣ, семантикӣ» [Қосимова, :123].

Лозим ба ёдоварист, ки роҳу усулҳои воҷасозиву истилоҳсозии забонҳои тоҷикиву англисӣ дар сарчашмаҳои илмӣ ба таври мухталиф қайд гардидаанд. Агар забоншинос В.С. Расторгуева дар таълифоти хеш аз усули калимасозии таркибсозӣ тавассути вандҳо ёдовар шавад [Расторгуева: 539-543], пас, суҳаншинос Л. С. Пейсиков мавҷудияти усулҳои зерини калимасозиро қайд мекунад: «1. бо ёрии вандҳо; васлшавии калимаҳо; пешвандгунаҳо, ҷотабдилдихӣ, воҷашуди ибораҳо, яъне аз ибора ба миён омадани калимаҳо» [Пейсиков, : 68-105].

Забоншинос Ю.А Рубинчик дар таълифоти хеш аз чор усули калимасозӣ дар забони тоҷикӣ-форсӣ ёдовар мешавад: «1. калимасозӣ ба ёрии аффиксҳо; 2. аз асосҳои феълӣ исм сохта шудани калимаҳо; 3. аз ибора сохта шудани калимаҳо; 4. субстантиватсия, ба исму сифат гузаштани дигар ҳиссаҳои нутқ» [Рубинчик: 818-822].

Дар мақолаи худ забоншинос М. Муҳаммадиев чор усули калимасозиро қайд кардааст: «морфологӣ, луғавӣ-маъноӣ, морфологию синтаксисӣ ва луғавию синтаксисӣ. Мавсуф бо усули морфологӣ сохта шудани калимаҳоро маъмултарин ва серистеъмолтарини усулҳои калимасозӣ таъкид намудааст» [Муҳаммадиев, 1967: 37-45].

Муаллифони китоби «Забони адабии ҳозираи тоҷик» усулҳои зерини калимасозиро қайд мекунад: «морфологӣ, синтаксисӣ-морфологӣ, морфологӣ-синтаксисӣ, луғавӣ-синтаксисӣ, лексикӣ-семантикӣ, калимасозӣ» [ЗАҲТ, 1973: 128-131] бо усули ихтисора нишон дода шудааст.

Забоншинос А. Байзоев дар таълифоташ аз чунин усулҳои калимасозӣ ёдовар мешавад: «1. аффиксатсия; 2. мураккабшавӣ; 3. транспозитсия; 4. Нимааффиксатсия» [Байзоев, с.82].

Суханшинос С. Низомова дар таҳқиқоти хеш ҳафт намуди калимасозиро номбар мекунад: «1) калимасозии морфологӣ 2) Калимасозии синтаксисиву морфологӣ 3) Калимасозиву синтаксисии морфологӣ. (Ба исм гузаштани дигар ҳиссаҳои нутқ) 4) Калимасозии луғавии синтаксисӣ морфологӣ (Табдили ибора ба калима) 5) Луғавию маъноӣ- сермаъноӣ 6). Ихтисора 7) Таркибсозии феъл низ як усули махсуси калимасозист, ки ҳилофӣ усулу қолабҳои мавҷуда сохта мешавад» [Низомова, 2021: 181].

Ҳамин тавр, дар асоси андешаҳои суҳаншиносонӣ зикршуда, мо истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисиро бар маънои усулҳои зерини калимасозӣ истилоҳсозӣ таҳлилу баррасӣ намудем: 1) калимасозии морфологӣ ё сарфӣ; 2) калимасозии наҳвию морфологӣ; 3) калимасозии синтаксисӣ; 4) ихтисора.

3.2. Ташаккули истилоҳоти сохта бар пояи калимасозии сарфӣ

Истилоҳсозӣ ба воситаи вандҳо, яъне пешванду пасванд яке аз усулҳои сермахсули калимасозӣ дар забонҳои муқоисашаванда ба шумор рафта, ҳамаи ҳиссаҳои нутқи мустақил чунин қобилиятро соҳибанд. Миқдори вандҳои истилоҳсоз дар ҳар ду забон ҳам мухталиф буда, роҷеъ ба нақши онҳо дар ташаккули истилоҳоти бофандагӣ таваққуф хоҳем намуд.

Чи тавре дар боло зикраш рафт, истилоҳоти сохтаи ин забонҳо, пеш аз ҳама тавассути пешвандҳо ва пасвандҳои исмсоз сохта мешаванд, ки дар зер мо аз онҳо бо унвони «Сохтани истилоҳ ба воситаи пешванд» ва «Сохтани истилоҳ ба воситаи пасванд» ёдовар мешавем.

Сохтани истилоҳот ба воситаи пешванд. Нақши пешвандҳо дар ташаккули истилоҳоти сохта хеле калон аст, зеро онҳо ба решаи калима ҳамроҳ шуда, маънои навро ифода мекунад. Аз ин рӯ, мо дар зер аз он пешвандҳое ёдовар мешавем, ки дар созмони истилоҳоти бофандагӣ иштирокдоранд, ба монанди:

пешванди бе. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ба воситаи пешванди мазкур исмҳои сохта мешавад, ки номи ин ё он нави матоъро ифода мекунад: *беқасаб: ӯ рӯзҳои бозори марғелон бозор рафта, аз он ҷо шоҳӣ, атлас, ва беқасабҳои боби Бухороро харид мекард ва дигар вақтҳо ҳамеша бо мо буд* [Айнӣ, 2013: 446]. Истилоҳи *беқасаб* дар сарчашмаҳои луғатнигорӣ бо маънои зерин истеъмол мешаванд: «матои нимабрешимии рах-рах, ки аз он асосан чома медӯзанд» [ФТЗТ, 2008: 175]. Пешванди мазкур дар соҳаи бофандагӣ он қадар сермахсул набуда, онро метавон пешванди каммахсул номид.

пешванди di- Ин пешванд дар ташаккули истилоҳоти соҳаи бофандагӣ каммахсул буда, миқдори истилоҳҳои, ки тавассути он сохта шудаанд, хеле маҳдуданд. Дар низоми истилоҳоти соҳаи бофандагӣ пешванди *de-* пеш аз исмҳои маънӣ омада, исмҳои модие месозад, ки ин ё он анвои асбобу таҷҳизотро ифода мекунад: *distaff – чархи ресмонрезӣ*. Агар ба этимологияи

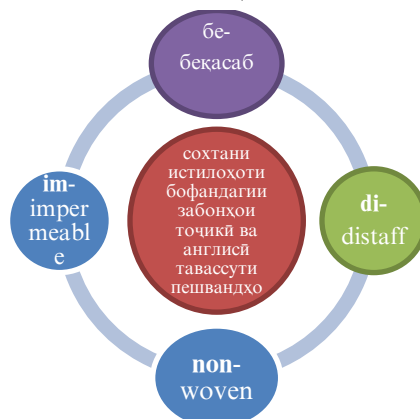
истилоҳи *distaff* рӯ орем, дар забони англисии давраи қадим он шакли *distæf-* ро соҳиб буда, чузъи аввали он *dise, disene* ‘*distaff, bunch of flax* (як даста поға) ба забони олмони то давраи миёна мансуб буда ва чузъи дуюмаш *staff* «*of or concerning women (мансуб ба зан)*» аст ва ин аз он шаҳодат медиҳад, касби мазкур, яъне ресмонресӣ ё ресандагӣ бештар хоси занон мебошад. Мураттибони «Фарҳанги Оксфорди забони англисӣ» ба истилоҳи *distaff* маънии зеринро муносиб медонан: «*a stick or spindle on to which wool or flax is wound for spinning* (чуб, меҳвар ё тире, ки барои ресандагӣ ба он пашм ё поға печонида мешавад» [ODE: electronic resource].

пешванди non-. Ин пешванд, асосан, пеш аз сифатҳо, исмҳо ва феълҳо омада, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ сифатҳое месозад, ки хусусияти хоси матоъро тавсиф мекунад: *non+woven* = *nonwoven* (бетору пуд, нобофта) < *nonwoven fabric* (матои бетору пуд); *nonwoven belt* (масмаи нобофта); *nonwoven web* (катони пахтагин, катони лифдор, тордор, нахдор).

пешванди im-. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ пешванди *im-* пеш аз сифатҳо омада, сифати дигаре месозад, ки хосият ва аломати матоъро ифода мекунад, ба монанди: *im-permeable* = *impermeable* (ҳавоногузар, обногузар, дурушт (-и аргамчин, матоъ)) < *impermeable cover* (рӯйпӯши ҳавоногузар); *impermeable finish* (чилди/рӯйпӯши ҳавоногузар).

Дар зер сохташавии истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ тавассути пешвандҳо дар шакли диаграмма пешниҳод мешавад.

Диаграммаи № 2 Сохтани истилоҳот ба воситаи пешванд.

Сохтани истилоҳ ба воситаи пасванд. Дар асоси вожаҳои сода тавассути пасвандҳо сохтани истилоҳот яке аз роҳҳои асосӣ ва меъёрии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор меравад ва ин хусусияти суннати истилоҳсозӣ дар давоми солҳои зиёде инкишоф ёфта, дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёти мардум қорбаст мегардад. Аз таҳлилу баррасии маводи ҷамъовардаи мо маълум гардид, ки дар ташаккули калимаҳои сохтаи истилоҳоти бофандагӣ нақши пасвандҳо муҳиманд. Маводи дар дасти мо буда баёнгари он аст, ки воҳидҳои луғавӣ, ки дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо воситаи пасвандҳо сохта мешаванд, барои ифодаи номи таҷҳизоти бофандагӣ, анвои мухталифи матоъу риштаҳо, номгӯии қисмҳои таҷҳизоти бофандагӣ, номгӯии касбу ҳунар дар соҳаи бофандагӣ, номгӯии маводи хом барои истеҳсоли матоъ ва ғайра истифода мешаванд.

Ҳамин тариқ, дар зер мо аз он пасвандҳое ёдовар мешавем, ки дар созмони истилоҳоти бофандагӣ иштирок доранд, ба монанди:

пасванди -гин. Ин гунаи грамматикӣ пасванди *-ин* буда, нисбатан, қаммаҳсул аст. Пасванди мазкур дар соҳаи бофандагӣ, асосан, аз исмиҳои мушахас сифатҳои нисбие месозад, ки аз ҷи сохтани шудани онҳоро ифода мекунад: *либосҳои пахтадори барфин, матоъҳои пахтагин, газворҳои муштараки пахтагин < Баъзе газворҳои абрешимии Қалъаи Муғ бо усули бофти матоъҳои пахтагин бофта шудаанд ва илова бар ин намуди газворҳои муштараки пахтагину абрешимӣ, ки дар боло зикр намудем, ишора мекунад, ки бофандаҳо тадриҷан аз усулҳои бофти матоъҳои пахтагин бо усулҳои бофти газворҳои абрешимӣ мегузаштанд* [Ғафуров, 2008: 292].

пасванди -анда Ба воситаи пасванди *-анда* дар соҳаи бофандагӣ истилоҳоте сохта мешаванд, ки пас аз феълҳои фармоиш омада ин ё он шугӯли қасбро ифода мекунад: *боф+анда= бофанда: Наширияи бисёртиражаи Бофанда ҳамчун наширияи Асоциатсияи корхонаҳои Тоҷиктекстил соли 41-ум аст, ки ҳамчун оинаи ҳаёти меҳнатии бофандагон дарҷ мегардад* [Бофандагӣ, 1989: 25]. *дӯз+анда= дӯзанда, рес+анда=ресанда.* Муодили

пасванди *-анда* дар забони англисӣ унсури калимсози *-er* буда, мисли забони тоҷикӣ исмсоз аст. Дар муқоиса бо дигар унсурҳои калимасоз, пасванди *-er* дар забони англисӣ сермахсул аст: *binder, knitter, weaver: At the other end of the cane, near the mouth, he bored a hole and stuck a weaver's reed into it* [Айну, 1989: 37]. Дар ҷумлаи англисӣ, ки зикраш рафт, истилоҳи *weaver* (*бофанда*) дар таркиби истилоҳ-ибораи исми *weaver's reed* (*найчаи бофандагӣ*) омада, мутарҷим зимни тарҷумаи ҷумла дар зери мафҳуми вожаи *weaver* на ба касбу ҳунари бофандагӣ, балки ба танай борики кӯтоҳбуридашудаи най (қамиш) ё чизи ба ин монанди дигар, ки бофандагон пудро ба он печонда дар моку мегузaronанд ишора кардааст, ки ин маъно дар гунаи тоҷикии ҷумлаи зерин равшантар зоҳир мегардад: *Аз тарафи дигари най, наздик ба даҳонаш, аз шикамаш як сӯроҳ кушода дар вай як найчаи бофандагиро банд кард* [Айнӣ, 2013: 73].

пасванди -ӣ. Пасванди мазкур дар калимасозии исму сифат, зарф, сифати феълӣ сермахсул буда, аз муштарақвазифа будани худ шаҳодат медиҳад. Ин пасванд бо ҳиссаҳои нутқи мухталиф омада, истилоҳи нав месозад:

а) аз исм, яъне аз исмҳои ифодакунандаи касбу кори гуногун исмҳои месозад, ки амал ва соҳаи фаъолияти шахсро мефаҳмонад: *наддоф+ӣ = наддофӣ, читгар+ӣ = читгарӣ, дӯконбоф+ӣ = дӯконбофӣ, гилембоф+ӣ, гилембоф+ӣ = гилембофӣ, қолинбоф+ӣ = қолинбофӣ* ва ғ. Истилоҳҳои, ки зикрашон рафт ду пояи калимасозиро паси сар кардаанд, яъне аввал исми шахс, баъдан, исми амал, касбу кор сохтаанд: *Назар ба нақли падарам – Саид Муродхоҷа, падари ӯ – Саид Умархоҷа одами хату саводнок буда, ҳунарҳои дастӣ, дӯконбофӣ ва дурудгариро хуб медонистааст* [Айнӣ, 2013: 11]. Дар мисоли овардашуда истилоҳи *дӯконбофӣ* ба маънии «бофтани матоҳҳои гуногун дар дӯкон» корбаст гардидааст.

б) аз исмҳои ифодакунандаи ашёҳои мухталиф сифатҳои месозад, ки аз кадом мавод сохта шудани ашёро ифода мекунад: *абрешимӣ <газворҳои абрешимӣ: Дар маъхазҳои хитой ва дар маъхазҳои, ки воқеаҳои истилоҳи*

арабҳоро тасвир менамоянд, дар бораи газворҳои абрешимӣ бисёр сухан меравад [Ғафуров, 2008: 293]. Дар бештари ҳолатҳо, пасванди -гин муродифи пасванди -ӣ ба шумор меравад: пахтагин <матӯҳои пахтагин: Газворҳои абрешимӣ нисбат ба матӯҳои пахтагин зичтар аст. Дар як см мураббаъ то 39-40 пуд ва 39-40 тор дорад [Ғафуров, 2008: 292].

в) аз як исм дигар исме месозад, ки номи матӯ, таъинот ва нисбату мансубиятро ифода мекунад: *шоҳӣ, сӯзанӣ, қаламӣ: Онҳо гапзанон ба хонаи калон даромаданд, ки аз бисёри асбобу ускунаю пардаю сӯзанию кӯрпаю кӯрпачаю рахту фалону қазо ба тими Абдуллоҳон монанд буд [Икромӣ, Духтари оташ]. Карбос, қаламӣ, алча, чомаҳои тайёр барои молҳояшонро той баста, тайёр карданд [Айнӣ, Ғуломон].*

Дар низоми истилоҳоти соҳаи бофандагӣ пасванди -гӣ муродифи пасванди -ӣ буда, ба исмҳо ҳамроҳ шуда, сифатҳои нисбие сохтааст, ки имрӯз дар истеъмол нестанд: *пилтагӣ<Баъзешон бо милтиқҳои шохдори пилтагӣ, ё бо милтиқҳои болопури потуқсагӣ мусаллаҳ буда... [Ғул, 304].* Решаи сифати *пилтагӣ* исми *пилта* буда, чунин маънӣ дорад: «1. ресмони ғафс ё тасмаи аз пахта тофташуда, ки дар чароғи пилсӯз гузошта мешавад, фатила. 2. ресмони ғафси аз пахта тофта ё қоғази борик бурида, ки бо пилтапеч (пилтакаш) ба лагандаи каллапӯш гузаронида мешавад» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 99].

Пасванди -вор. Пасванди мазкур, асосан, аз исм сифат ва зарф месозад, аммо дар соҳаи бофандагӣ аз исм исми моддӣ сохтани он бештар маъмул аст. Масалан, вожаи *либосвор* аз исми *либос* ва пасванди *-вор* таркиб ёфта, маънии зеринро ифода мекунад: «Матӯи муносиби либосдӯзӣ; як либосвор миқдори матӯ, ки аз он ягон либос (мас; куртаву лозимӣ) дӯхтан мумкин аст» [ФТЗТ, 2008: 720; Низомова, 2019:45]. Дар чумлаҳои, ки дар зер оварда мешаванд, вожаи *либосвор* чун нумератив истеъмол шудааст: *...Як туб сатин, як тӯб чит, як тӯб суф, ду рӯймоли фарангӣ, як либосвор шоҳӣ ва як ҷуфт кафшу маҳсиरो пеш-пеш харида дар хӯрчин ҷой карда монда буд [Айнӣ. Одина: 61].* Одина модаркалони меҳрубони худро низ аз ёд набароварда буд: барои ӯ савғоти гӯён як либосвор чит, як *либосивор* суф ва

як карсвор дока харид [Айнӣ, Одина: 61]. Вожаи *либосвор* дар забони англисӣ дар шакли истилоҳ-ибораи *dress length* ба кор рафта, аз лиҳози маънӣ дар ҳар ду забон ҳам, маънои якранг доранд.

Пасванди –ворӣ. Пасванди мазкур каммаҳсул буда, аз исм, исму сифат месозад: *абрешишворӣ, ӣиртишворӣ: Асбоби такфин ва ӣиртишворӣ аз хонаи Яъқуббой оварда шуд...*[Айнӣ. Дохунда: 45]: Дар бештари ҳолатҳо пасванди **-ворӣ** бо пасванди **-ӣ** муродиф шуда меояд: *ӣиртишворӣ – ӣиртишӣ: зеро аз таомули вилоят асбоби такфин ва газворҳои ӣиртишӣ бо гандум ҳисоб карда шуда буд* [Айнӣ. Дохунда: 45]. *Ятим ба ҳамин мулоҳиза дар вақте ки ҳама ба тӯйфурорӣ ва ба дидани либосвориҳои арӯсу домод машҳур буданд, ӯ ба ҳавлии дарун даромада, духтарро дида, ӯро имо карда, ба гушае бурдааст* [Айнӣ, 2013: 53].

Пасванди -гар. Пасванди мазкур, асосан, аз исмҳои моддӣ ва маънӣ исм ва сифати феълӣ месозад. Доираи корбурди пасванди мазкур дар соҳаи бофандагӣ маҳдуд буда, миқдори истилоҳоте, ки тавассути он сохта шудаанд, бениҳоят кам аст ва онҳо низ аз истеъмол баромадаанд. Дар соҳаи бофандагӣ, пасванди *-гар* аз исм дигар исме месозад, ки он шахсро аз рӯи касбу ҳунар ифода менамояд: *чит+гар= читгар: Ӯ барои косагар ё читгар дар қозаг нақшҳои муносиб мекашид ва атрофи ҳар гул ва нақширо сӯзан мезад* [Айнӣ, 2013: 111]. *Усто амак гайр аз кандакории худ, ба устохонаҳои дигар ҳам нақшҳои шинам кашида меод, аз ин ҷумла косагарон, читгарон ва гилкорон барои кори худ нақшҳо фармуда мегирифтанд* [Айнӣ, 2013: 111]. Агар истилоҳи *читгар* дар забони тоҷикӣ ҳамчун исми сохта бошад, пас, муодили он дар забони англисӣ дар шакли ибораистилоҳ исмии *cloth printer* истеъмол мешавад.

Гузашта аз ин, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ истилоҳҳои мавҷуданд, ки аз сифати феъли замони гузашта бо пасванди *-гар* сохта шуда, ба ин ё он касбу ҳунар далолат мекунанд: *рехта+гар = рехтагар, шуста+гар = шустагар:*

Шустгарамрад, ки бошад зердасташ баҳру бар,

Ҳукми ӯ чорист чун оби равон дар хушку тар [Насафӣ, 2018: 519].

Пасванди -гоҳ. Пасванди мазкур дар созмони истилолҳоти соҳаи бофандагӣ серистеъмол буда, аслан, исми макон месозад. Дар соҳаи бофандагӣ бошад, ба исми *даст* ҳамроҳ шуда исми модии *дастгоҳ* (асбоби, таҷҳизоти бофандагӣ, ресандагӣ) сохтааст: *Занҳо дар хона пахтаро ҳаллоҷӣ мекарданд, мересиданд ва дар дастгоҳҳои бофандагӣ карбос мебофтанд, ки он ҳам барои эҳтиёҷи рӯзгор ва ҳам барои фурӯш мерафт* [Ғафуров, 2008: 737]. *Падарам дастгаҳи бофандагӣ ва мокуро ба ҳолашон гузошта ду кафи дастонаширо бо ангуштонаш чанголмонанд ҳам карда ва ҳар дуи онҳоро ба ҳам часпонда ба ман нишон дода ...* [Айнӣ, 2013: 29]. Муодили исми сохтаи тоҷикии *дастгоҳ* дар забони англисӣ исми содаи *loom* буда, дар сарчашмаҳо ба маънои «an apparatus for making fabric by weaving yarn or thread (таҷҳизот барои истеҳсоли матоъ тавассути бофтани нах ё ришта)» омада, вожаи аслии англисӣ буда, дар забони англисии қадим шакли *gelōma* ‘tool (таҷҳизот)’ дошт ва дар забони англисии миёна ба таҳаввули шакли дучор гардида, шакли ихтисораи «*loom*»-ро гирифт. Дар забони англисии муосир дар шакли *loom* роиҷ аст.

Пасванди -ак. Пасванди **-ак** яке аз морфемаҳои вандии сермаҳсул ба шумор рафта, тавассути он истилоҳоти зиёде сохта шудааст ва ин раванд то ба имрӯз ҳам давом дорад. Асарҳои таълифнамудаи муҳаққиқони соҳа аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки пасванди **-ак** таърихи тӯлонӣ дошта, аз замони қадим то ба даврони мо омада расидааст. Ба воситаи пасванди мазкур, асосан, аз исм, феъл ва сифат исмҳое бунёд мегарданд, ки дар соҳаи бофандагӣ номи ин ё он анвои асбобу анҷом ва таҷҳизоти бофандагӣ, ки тавассути онҳо матоъ бофта ва ё тайёр карда мешавад, ифода мекунанд. Доираи истеъмоли пасванди мазкур дар соҳаи бофандагӣ хеле маҳдуд буда, дар раванди таҳлили мавод, мо бо истилоҳҳои *галтак*, *чангак*, *нӯмолак*, *сӯзанак*, *гӯшак*, *забонак* рӯ ба рӯ шудем. Истилоҳи *галтак* аз асоси замони гузаштаи феъли *галтидан* ва пасванди **-ак** бунёд гардида, ба чунин маънӣ ба қор меравад: «бастаи риштаҳои печида ба рӯйи чӯбаи миёнтиҳӣ, ки дар дӯзандагӣ» [Доро, 2021:

218]. Муодили истилоҳи *галтак* дар забони англисӣ исмҳои содаи *reel, spool* ва исми мураккаби *bobbin* ба шумор мераванд. Истилоҳи *чангак* бошад, аз исми маънии *чанг* бо ҳамроҳ кардани пасванди *-ак* сохта шуда, дар соҳаи бофандагӣ бо маънои «яке аз асбоби олоти асосии гӯлдӯзӣ» истеъмол мешавад. Муодили исми сохтаи *чангак* дар забони англисӣ исми содаи *claw* буда, маънои «a mechanical device resembling a claw, used for gripping or lifting (асбоби механикӣ, ки ба чангча шабоҳат дошта, барои кашидан ё бардоштан истифода мешавад)»-ро ифода мекунад.

Вожаи *нумолак* аз исми модии *нумол* (*рӯймол, рӯмол*) ва пасванди *-ак* таркиб ёфта, маъниҳои «1. Рӯймолча, дастрӯймол 2. Як порча матоъ, ки дар он чизе бипечонанд»-ро дорад. Муродифи вожаи *нумолак* исми *нумолча* буда, дар матн метавонанд ҷойгузини ҳамдигар бошанд.

Истилоҳи *сӯзанак* аз исми *сӯзан* (олати фулодини борики нӯттези думсӯроҳ, ки ресмон гузаронда либос ва ғ. медӯзанд) ва пасванди *-ак* сохта шуда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои зерин истифода мешавад: «сарсӯзан, ки барои ду лаби гиребонро (*ё ду сари чизеро*) ба ҳам наздик овардан (пайвастан) ё чизеро (*мас., тӯмор, тугма ва ғ.*) дар либоси тан овехтанки истифода мешавад» [ФТЗТ, Ҷ. 2., 2008: 279]. Аз таҳлили мисолҳо маълум гардид, ки пасванди *-ак* дар соҳаи истилоҳоти низоми бофандагии забони тоҷикӣ каммаҳсул будааст.

Пасванди **-иш**. Пасванди мазкур дар соҳаи бофандагӣ каммаҳсул буда, он, асосан, аз асоси замони ҳозираи феъл исми амал месозад. Тавассути пасванди *-иш* дар низоми истилоҳоти бофандагӣ аз феълҳои *ресидан* ва *бофтан* ҳамагӣ ду исми амал - *ресиш*, *бофиш* сохта шудааст, ки доираи истеъмолашон хеле маҳдуд буда, мутахассисони соҳа бар ивази онҳо масдарҳои *ресидан*, *бофтан* ва исмҳои амали *бофандагӣ* ва *ресандагиро* истеъмол мекунанд. Муодили пасванди *-иш* дар забони англисӣ унсуре калимасозии *-ing* буда, дар муқоиса бо забони тоҷикӣ доираи истеъмолаш хеле фарроҳ аст: *weaving* – *бофандагӣ*, *spinning* - *ресандагӣ*, *colouring* – *рангкунӣ*, *varnishing* – *пардоздиҳӣ*, *wetting* – *тракунӣ*, *dying* – *хушкунӣ* ва ғ.

Пасванди -а. Ин пасванд дар сохтани истилоҳоти соҳаи бофандагӣ каммаҳсул буд, миқдори истилоҳоте, ки тавассути он сохта шудаанд, хеле маҳдуданд. Пасванди *-а* пас ба асоси замони гузаштаи феъли бофт ҳамроҳ шуда, исми сохтаи *бофта* сохтааст, ки маънои «чизе, ки маҳсули бо ҳам бофтани тору пӯд аст; матоъ, газвор»-ро ифода мекунад [Доро, Ҷ. 2., 2021: 112]: *бофта* < *Тарзи бофт, ранг ва нақшу нигори занданечии асрҳои VII- VIII назз тадқиқ карда шудааст* [Ғафуров, 2008: 398]. Илова бар ин, пасванди *-а* ба исми *абр* ҳамроҳ шуда, истилоҳи *абра* сохтааст, ки маънои «тарафи рӯи либосҳои дуқабата дӯхташуда»-ро дорад.

Як нуктаро бояд тазакурр дод, ки пасванди *-а* дар сохтани исмҳое, ки ашӯро ифода мекунад, сермаҳсул аст. Ин пасванд аз як исм исми наведе месозад, ки он ба ашӯи дар асос номбаршуда зоҳиран ва ё мазмунан монанд бударо ифода мекунад: *гӯша, дандона, шоха* ва ғ.

Истилоҳоти *дандона* дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «Механизми беҳаракатдарорандаи матоъ ба дарозии кӯк аст, он дар зери платформа чойгир буда, банамуди камон ба самти дӯзанда ҳаракат мекунад. Аз самти дӯзанда ба қафо ҳаракат карда, поён мефурояд» корбурд мегардад [Суворова, 2010: 10].

Пасванди -ча. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ба воситаи пасванди *-ча* аз як исм дигаре исме сохта мешавад, ки номи ин ё анвои матоъ ё маҷмуи либосу газворро ифода мекунад: *ало+ча= алоча*: *Дар поёни зиёфат бо талқини арбоб як чӯра алочаи ҳисорӣ ба Мулло Маҳмуд ва як парча карбос ба имоми қишлоқ «Ҳаққи қадам» гӯён ҳада карда шуд* [Айни, Куллиёт]. Решаи истилоҳи *алоча* вожаи *ало* буда, маънии «ҳарранга, дуранга ва сиёҳу сафед»-ро дорад ва бо ҳамроҳ гардидани пасванди *-а* ба он, маънои «матое, ки аз нахи пахта ё шоҳии рах-рахи рангоранг бофта мешавад»-ро гирифт [ҒТЗТ, Ҷ. 1., 2008: 57].

Илова бар ин, пасванди *-ча* аз ҳиссаҳои нутқи гуногун исм месозад. Масалан, аз исми *бӯғ* исми *бӯғча* сохтааст, ки муносибати таъиниро ифода мекунад: *Ҳоло ман мешунавам, ки ӯ сандуқҳои пуртангаву тилло, бӯғчаҳои*

пурлибос, анборҳои пургалла ғундоштааст [Айни, Куллиёт, 1973: 89]. Вожаи *бӯғча* дорои маънои луғавии зерин аст: «чизҳои ба чодар басташуда (*хусусан либосҳо*), банд, баста, тугунча» [ФТЗТ, Ҷ. 1., 2008: 251].

Пасванди **-гӣ**. Ин пасванд муродиф ва гунаи пасванди *-ӣ* буда, аз исмҳои, ки шахсро аз рӯи касбу кор, ихтисос ва маҳғулияташон мефаҳмонанд, ба воситаи пасванди *-гӣ* исмҳои маънӣ сохта мешавад, ки онҳо касбу кор, ихтисос ва маҳғулиятро ба таври умумӣ, ҷудо аз шахс ифода мекунанд. Асоси ин анвои исмҳо дар шаклҳои сода, сохта ва мураккаб омада метавонанд: *бофандагӣ, дӯзандагӣ, зардӯзӣ, наққошӣ: Маиғулияти асосии оммаи мардуми Хурсон, Мовароуннаҳр ва Хоразм дар деҳот кишту кор, боздорӣ, кирмакпарварӣ буда, дар шаҳрҳо ва дар марказҳои аҳолинишин майдаҳунармандӣ (пешаварӣ), бофандагӣ, дӯзандагӣ, меъморӣ, наққошӣ, заргарӣ, зардӯзӣ, оҳангарӣ ва монанди инҳо буд* [Айни, Куллиёт, 1973: 123].

Илова бар ин, ба воситаи пасванди *-гӣ* исмҳои маънӣ, ки аз сифатҳои феълий ва сифатҳои феълии исмшуда сохта шудаанд, ҳолат ва маҳғулияро ифода мекунанд: *ресанда+гӣ =ресандагӣ: Ҳамаи усулҳои ғайрианъанавии ресандагӣ камбудихо доранд ва ба ин нави нави ресандагӣ хангоми тайёр кардани ресмонҳо бояд муносибат кард. Дар технологияи ресандагии ҳавоӣ, бар хилофи риштаҳои воқеии печдор дар ришта нахҳои рост ва печанда каманд.*

Таъкид намудан бамаврид аст, ки дар низоми истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ истилоҳоте мавҷуданд, ки тавассути ду пасванд сохта шудаанд ё ду пояи калимасозиро гузаштаанд. Ба ин гурӯҳи истилоҳот метавон вожаҳои «*боф+анда+гӣ =бофандагӣ, рес+анда+гӣ =ресандагӣ, дӯз+анда+гӣ = дӯзандагӣ*»-ро мисол овард, зеро ин анвои истилоҳ ду пояи калимасозиро аз сар гузаронидаанд. Истилоҳи *бофандагӣ*, яқум, аз асоси замони ҳозираи феълии *бофтан* ва пасванди *-анда* сифати феълии замони ҳозираи истилоҳи *бофанда* сохта шуда, маънои «коргар ё устод, ки дар дастгоҳҳо аз ресмон матоъ мебофад; бофандагӣ – тайёр кардани матоъ аз ресмон, нассочӣ: дастгоҳи бофандагӣ, корхонаи бофандагӣ, саноати бофандагӣ ва дуюм,

маънои «касб ва шуғли бофанда [ФТЗТ. Ҷ.1, 2008: 236]»-ро ифода мекунад: *Дар пойгаҳи меҳмонхона як дӯкони **бофандагӣ** шинондагӣ буда, дар тарафи ҷануби меҳмонхона ва пайваста ба вай як айвонча ва дар зери айвонча як дӯкончаи чархи осӣтарошӣ буд* [Айнӣ, 2013:15]. *Падарам дар Соктарӣ баъд аз фориз шудани аз кори деҳқони ҳамеша ба **бофандагӣ** машғул шуд* [Айнӣ, 2013:15]. *Дар ин ҷо бошад, гайр аз харротони чархи **ресандагӣ** ва ҳаллоҷисоз дигар дурудгаре нест* [Айнӣ, 2013:11]. *Чит+гар+ӣ =читгарӣ: Усто Мирамин мегӯяд, ҳарчанд **читгарӣ** пешаи душвор ва заҳматталаб аст, аммо ба хотири аз байн нарафтани ба он машғул ва шогирдонро тарбия мекунад* [Азизӣ, 2016: 246].

Дар забони англисӣ истилоҳоти бофандагӣ ба воситаи пасвандҳои зерин сохта мешаванд, ба монанди:

Диаграммаи №3 Сохтани истилоҳоти соҳаи бофандагии забони тоҷикӣ тавассути пасвандҳо

пасванди -er. Ин пасванд яке аз сермахсултарин унсурҳои истилоҳсоз дар забони англисӣ ба шумор рафта, асосан аз феъл исме месозад, ки ин ё он фаъолиятро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунад, масалан аз феъли *weave* (*бофтан*) ҳамроҳ шуда исми моддии *weaver* сохтааст, ки маънои зеринро ифода мекунад: «A person who weaves cloth, Fabric, carpet or baskets – шахсе, ки матоъ, либос, қолин ва сабад мебофад»- ро ифода мекунад: *When he moved the plunger up and down, water entered the cane, rose, and started to pour out of the weaver's reed at the top* [Ainy, 1989: 37]. Истилоҳи *spinner* низ аз феъли *to spin* (*ресидан, риштан*) ва пасванди *-er* сохта шуда, ҳамчун исми моддӣ, яъне *ресанда* дар соҳаи бофандагӣ истеъмол мешавад. Аз шарҳу тавзеҳи пасванди *-er* маълум гардид, ки он дар забони англисӣ сермахсул будааст.

пасванди -ing. Дар муқоиса бо дигар унсурҳои калимасоз пасванди *-ing* дар забони англисӣ сермахсул аст. Ин пасванд ба асосҳои феъл ҳамроҳ шуда, исмҳои моддӣ месозад, ки ин ё он амалу фаъолиятро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунад. Масалан, ба асоси феълҳои *brade* (*бофтан печондан*), *spin* (*ресидан*), *weave* (*бофтан*), *warping* (*печондан*), *dye* (*ранг кардан*), *imbroaden* (*кашидадӯзӣ, гӯлдӯзӣ*), *embellish* (*оро додан*) ҳамроҳ шуда, исмҳои амали зеринро месозад: *brading* (*бофиш, печиш*), *spinning* (*ресиш*), *weaving* (*бофиш*), *warping* (*печониш*), *dyeing* (*хушкунӣ, рануборкунӣ*), *imbroadening* (*кашидадӯзӣ, гӯлдӯзӣ*), *embellishing* (*ороиш*). Муодили пасванди мазкур дар забони тоҷикӣ унсурҳои калимасозӣ *-иш* ва *-ӣ* ба шумор мераванд: *ресиш, бофиш, рангкунӣ, гӯлдӯзӣ, кашидадӯзӣ* ва ғ. Аз шарҳи пасванди мазкур маълум гардид, ки он дар ҳар ду забон ҳам дар соҳаи истилоҳи бофандагӣ сермахсул мебошад.

пасванди -or. Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ тавассути пасванди *-or* аз феълҳои исмҳои сохта мешаванд, ки амалу фаъолиятро ифода мекунад, ба монанди: *separate+or = separator* (*ҷудокунанда*) < *separator unit* (*дастгоҳи ҷудокунанда (-и нах, матоъ)*); *separator roll* – *гилдриракчаи ҷудокунанда*.

пасванди -le. Ин пасванд дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ба асоси феълҳои ҳамроҳ шуда, исмҳои месозад, ки номи ин ё он дастгоҳу таҷҳизотро дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунад: *spindle, shuttle*. Истилоҳи *spindle* аз

нигоҳи таркиби морфологӣ исми сохта буда, чунин маънои луғавӣ дорад: «A slender rounded rod with tapered ends used hand spinning to twist and with thread from a math of wool or flax held on distaff (Мехвар ё тири тунуки гирд бо нӯгҳои тез дар ресиши дастӣ барои тофтани ва печонидани ришта аз пашм ё катон, ки дар чархи ресандагӣ истифода мешавад)».

Истилоҳи *shuttle* аз решаи *shut* ва пасванди исмсози *-le* бунёд ёфта, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ҳамчун исми модии *моку* маънои «a bobbin with two pointed ends used for carrying the weft thread across between the warp threads in weaving (ғалтаке, ки ду нуги тез дошта, барои гузарондани пуди риштаи аз байни тори риштаҳо дар бофтани матоъ истифода мешавад)»-ро ифода мекунад.

Гузашта аз ин, истилоҳи *shuttle* дар таркиби истилоҳ-ибораҳои исмӣ омада, як ҷузъи муҳимми онҳоро ташкил медиҳад, ба монанди: *shuttle action* амали дар моку фаъолияти кардан; *shuttle body* – баданаи моку; *shuttle box* қутии моку *shuttle car* – вагончаи худрав, вагончаи мокубар; *shuttle carrier* – вагончаи мокунигоҳдоранда; *shuttle carriage* – навради моку; *shuttle cart* равонак-моку; *shuttle compartment* – шинаки қутти моку; *shuttle eye* – дидгоҳ, равзана, сӯроҳи моку; *shuttle flight* – кодоки моку, *shuttle loom* – дастгоҳи бофандагии навъи моку; *shuttle peg* – турмехи моку; *shuttle stitch* – кӯкм моку; *shuttle tray* - чаҳорҷӯбаи металлӣ бо катони таранг кашидашуда барои ба исканча додани қисмҳои майдаи моку.

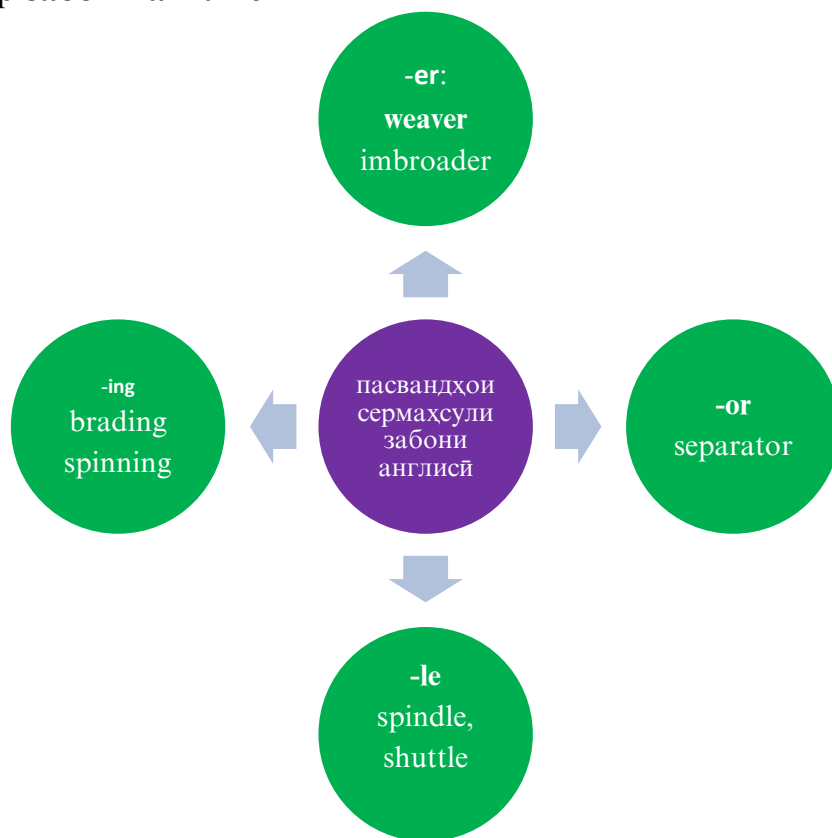
Дар забони англисӣ низ, истилоҳҳои мавҷуданд, ки амсоли вожаҳои тоҷикӣ ду пояи калимасозиро аз сари худ гузаронидаанд, ба монанди: *soft+en+ing = softening*; *shut+le+less = shuttleless*.

Истилоҳи *softening* аз сифати содаи *soft* бо маънии *нарм*, *мулоим* ва пасвандҳои *-en*, *-ing* сохта шуда, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ҳамчун исми амал истеъмол мешавад ва хусусияти истилоҳии он дар таркиби ибора-истилоҳи дида мешавад: *softening of the fabric* – нармкунии матоъ.

Истилоҳи *shuttleless* аз феъли содаи *shut* бо маънии «пӯшидан, маҳкам кардан» ва пасвандҳои *le+less* сохта шуда, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ

маънои «бемоку»-ро дорад ва аломатии истилоҳии он дар таркиби ибораистилоҳҳо мушоҳида мегардад: *shuttleless loom; shuttleless weaving machine* – дастгоҳи бофандагии бемоку.

Диаграммаи №4 Сохтани истилоҳоти бофандагӣ ба воситаи пасвандҳо дар забони англисӣ

Ташаккули истилоҳот ба воситаи пешванду пасванд. Дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ вожа-истилоҳоте мавҷуданд, ки ба воситаи ду унсурӣ калимасоз, яъне пасванду пешванд сохта шудаанд, ба монанди: *inter+face+ing = interfacing* (равғанбанд (прокладочный материал) < *interfacing of the loom* (равғанбанди дастгоҳи бофандагӣ): *Today the spinner couldn't work as an interfacing of her loom was spoiled* (Имрӯз ресандазан кор карда натавонист, зеро равғанбандӣ (лояи муҳофизӣ) дастгоҳи ӯ аз кор баромада буд)). *inter+lock+ing = interlocking*; *inter+lace+ing = interlacing*; *anti+ballon+ing = antiballooning* (халтаи газногузари аэростати маҳдудкунанда < *ring antiballooning* – маҳдудкуннадаи баллони доирашакл).

3.3. Ташаккули истилоҳоти

бофандагӣ тавассути усули калимсозии нахвию сарфӣ

Ташаккули истилоҳоти бофандагӣ дар асоси усули калимсозии нахвию сарфӣ яке аз сермахсултарин роҳу усули калимасозиву истилоҳсозӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба ҳисоб меравад. Роҷеъ ба ин усули калимасозӣ забоншиносон Д. Саймуддинов, Ш. Рустамов, М. Қосимова, М. Султонов, О. Қосимов, М. Олимҷонов, С. Ғаниева, С. Низомова ва дигарон таҳқиқот анҷом додаанд. Муаллифони «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» калимаҳои мураккабро аз рӯи воситаи алоқа чунин дастабандӣ намуданд: «1. Калимаҳои мураккаби пайваст; 2. Калимаҳои мураккаби тобеъ; 3. Калимаҳои мураккаби омехта» [ГЗАТ, 1985: 145].

Ҳамин тавр дар асоси гуфтаҳои боло мо луғоту истилоҳоти мураккаби соҳаи бофандагиро чунин гурӯҳбандӣ намудем: истилоҳоти мураккаби пайваст; истилоҳоти мураккаби тобеъ; истилоҳоти мураккаби омехта.

Истилоҳоти мураккаби пайваст. Ин усули истилоҳсозӣ, асосан, хоси исм, сифат ва зарф буда, дар созмони он инчунин дигар ҳиссаҳои нутқ иштирок мекунанд. Бо ёрии миёнвандҳо сохта шудани истилоҳоти мураккаби пайваст дар забони тоҷикӣ мавқеъи назаррас дорад, яъне ба воситаи миёнвандҳо ҳиссаҳои гуногуни нутқ ба ҳам пайваст мешаванд ва аксари истилоҳоти мураккаби пайваст решаҳои гуногун доранд: $абр + а + астар = абрастар$. Вожаи мураккаби пайвасти *абрастар* маънои «ҷомаи сабук, ки оғандаи пахта нест ва танҳо аз абраву остар иборат аст [Доро, 2021: 7]»-ро ифода намуда, доираи истеъмолаш хеле маҳдуд аст, яъне танҳо дар соҳаи бофандагӣ қорбурд мегардад: *Дар ҳавоҳои гармтар бо як қабат курта-лозимӣ ва дар зимистон аз болои курта як қабат ҷомаи абрастари бепахта пӯшида мегашт* [Айнӣ, 2013: 51].

Истилоҳи $даст + и + боф = дастибоф$ низ исми мураккаби пайваст буда, решаҳои он ба воситаи миёнванди *-и* ба якдигар пайваст шудаанд.

Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ вожаҳои мураккаби пайвасте мавҷуданд, ки ба воситаи якҷо омадани ду сифати нисбӣ бо суффикси *-и* сохта шудаанд, ки ҷузъҳояшон барои пурра кардан ва эзоҳ додани ҳамдигар меоянд: *дар тани ӯ як курта-лозимии ҳазорямоқ, аз асбоби хона танҳо як пуштаки кӯҳнаи паишаи рехта, як намадчаи дарида ва чанд лӯлаболишти чағбуштаи намоёndoшта дошт* [Айнӣ, 2013: 46]. *Бинобар ин, бо сангзаниҳои он бачаи мағрур хурсандии маро, аз он кӯрта-лозимӣ пайдо шуда буда, кам нагардид,.....* [Айнӣ, 2013: 18].

Истилоҳоти мураккаби тобеъ. Ин анвои истилоҳот, аслан, аз ду реша иборат аст. Онҳоро аз лиҳози алоқаи ҷузъҳояшон метавон ба ду гурӯҳ ҷудо намуд: 1. Истилоҳоте, ки ҷузъи якумашон асосӣ буда, ҷузъи дуюм ба он тобеъ аст. 2. Истилоҳоте, ки ҷузъи якумашон тобеъ буда, ҷузъи дуюмашон асосӣ аст. Дар низоми истилоҳоти соҳаи бофандагӣ, вожаҳои мураккабе мавҷуданд, ки аз исму асоси замони ҳозираи феъл таркиб ёфтаанд, асоси феъл калимаи асосӣ буда, исм атрибути (ҷузъи эзоҳдиҳандаи) он мебошад ва дар байни ҷузъҳо муносибати объектӣ дида мешавад. Асосҳои феъли замони ҳозира чун сифати феълии кӯтоҳшуда ба назар мерасад. Илова бар ин, исмҳои, ки аз асоси замони ҳозираи феъл ва исм таркиб меёбанд, шахсро аз рӯйи ихтисос, касбу кор ва машғулият ифода менамоянд. Ба қадом ихтисос ва касбу кор машғул будани шахсро ҷузъи номии калимаи мураккаб далолат мекунад: *қолинбоф (бофандаи қолин), намадбоф (бофандаи намад), бандбоф (бофандаи банд), гилембоф (бофандаи гилем), алочабоф (бофандаи алоча), ямоқдӯз (дӯзандаи ямоқ), адрасбоф (бофандаи адрас): Тамоми бофандагони сумикорхӯр (коргарони муздӣ) ва рӯмолбоф, шоҳибоф, махмалбоф, атласбоф, саллабоф (саллаи пишовурӣ) ва дигар абрешимбофон, адрасбофон, беқасаббоф ва олчинбарбоф, ки торашон абрешимин ва пудашон ресмони пахтагӣ буд, фақат аз мардон иборат буда, корҳои ёрирасони каммузд, аз қабилӣ найчаандозӣ ва бофзаниро занон анҷом медоданд* [Ирфон, Дар кулбаи косибон].

Аз лиҳози маънӣ ин анвои исмҳо хеле мухталифанд, яъне онҳо шахсро ифода мекунанд: *алочабоф, атласбоф, адрасбоф, ҷуроббоф, карбосбоф, ғирболбоф, парфандбоф, намадмол, лачакдӯз, ҷомадӯз (он ки ҷома медӯзад, он ки ба дӯхтани ҷома машғул аст)*:

Панҷаи он **бандбофмард** ба бозу тофтам,

Банди дасташро гирифтаам, хона бурдам, бофтаам! [Насафӣ, 2018: 529].

Дилбари **парфандбофамро** рағи чонҳост кор,

Рӯзу шаб бошад ба ушҳокони худ дар айни кор! [Насафӣ, 2018: 543]

Дилбари **ғирболбоф** имшаб маро хушҳол кард,

Ҳамраҳи ман рафту рӯйи хонаро ғирбол кард [Насафӣ, 2018: 542].

То *лачакдӯзе* шуда занҷири мӯро дилписанд,

Шуд сари пастӣ *лачакдӯзон* зи савдояш баланд! [Насафӣ, 2018: 542].

Ба намадмоламираде дӣ ман сухан гуфтаам ба чашм,

Гуфт: -Рав-рав аз дуконам, дар бисотам нест пашм! [Насафӣ, 2018: 521].

Чунон ки аз мисолҳои овардашуда маълум гардид, исмҳои мазкур аз ҷиҳати маъно хеле гуногун буда, калимаи асосӣ (асоси феъл) онҳоро муттаҳид месозад.

Дар раванди таҳлили маводи ғирдовардашуда мо бо исмҳои мурққаби тобеи рӯ ба рӯ шудем, ҷузъи якумашон исми шахс, ифодакунанда ин ё он пеша дар соҳаи бофандагӣ буда, ҷузъи дуюмашон ба чинс ишорат мекунад: бофанда+духтар= бофандадухтар:

Бофандадухтар, парешон кокулонат дар ҳаво,

Бар сухан ояд бубинад рӯи ту боди сабо [Бофанда, 32].

Гузашта аз ин, дар таркиби низоми истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ исмҳои мураккаби тобеи мавҷуданд, ки номи ашӯҳои мухталиф ё ки ин ё он ҷузъи асбобҳои бофандагӣ ва ресандагиро ифода мекунанд, ба монанди *борҷома, ҷӯбдаст*. Илова бар ин, исмҳои мураккабе тобеи истифода мешаванд, ки ҷузъи якумашон асосӣ буда, ҷузъи дуюм ба он тобеъ аст, ба монанди *гулбаст*. Истилоҳи *гулбаст* аз решаи исми *гул* ва асоси замони гузаштаи феъли *бастан*, яъне *баст* сохта шуда, маънои «матоъи дасти

сифати пахтагин ва сернақшӣ»-ро мефаҳмонад: *Аммо аз асри XX сар карда ҳунармандон барои диққати мардумро ҷалб кардан дар омода намудани гулбаст аз рангҳои зард ва сабз истифода мекардагӣ шуданд* [Азизӣ, 2016: 58].

Дар баробари ин, дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ исмҳои мураккаби тобеи серчузъае мавҷуданд, ки аз нигоҳи сохтор онҳоро метавон ба ду гурӯҳ дастабандӣ намуд: 1) исмҳои мураккаби сечузъае, ки чузъи якумашон мураккаб аст; 2) исмҳои мураккаби серчузъае, ки чузъи дуумашон мураккаб аст. Исмҳои мураккаби серчузъаи гурӯҳи якум истилоҳоте мебошанд, ки нахуст чузъи якуми онҳо ҳамчун калимаи мураккаб ташкил ёфта ба таври чудоғона истеъмол мешавад ва баъд ба он чузъи дуум пайваст гардида, исми мураккаби серчузъа ба вучуд меояд: *яктаҳ+курта = яктаҳкурта*. Гурӯҳи дигари исмҳои серчузъаро вожағоне ташкил мекунанд, ки чузъи дуумашон мураккаб буда, пасон ба он чузъи якум пайваст шудааст: *даст+румол = даструмол*

Истилоҳоти мураккаби омехта. Ин анвои истилоҳоти мураккаб аз ду ва ё зиёда асос ё реша ва унсурҳои калимасоз таркиб ёфтаанд: *алоча+боф+ӣ = алочабофӣ*. Истилоҳи *алочабофӣ* аз исми модии *алоча* ва феъли *бофтан* ба воситаи пасванди *-ӣ* таркиб ёфта, маънии зеринро ифода мекунад: «1. Амали алочабоф. 2. Пешаи алочабофон» [Доро, 2021: 21]: *Ноҳияҳои гарбии ин маҳал дар алочабофӣ, карсонтарошӣ, сабадбофӣ, хурчиндӯзӣ, ҷуроббофӣ ном бароварда буд* [Ғафуров, 2020: 737]. *Калобарангкунӣ < Корҳои калобарангкуниро ҳам бо нишондоди падарам ӯ мекард* [Айнӣ, 2013: 83]. *Намад+мол+ӣ=намадмолӣ < Намадмолӣ аз қадимтарин ҳунарҳои дастии мардуми тоҷик ба шумор меравад. Гӯл+дӯз+ӣ= гӯлдӯзӣ < Гӯлдӯзӣ аслан шугли хонагӣ буда, барои орошии сару либос истиқоматгоҳ, ҷиҳози хона, ашӯи шахсӣ (дастмол, чувздон, тамокудон) ва гайра истифода мешавад* [Азизӣ, 2016: 63]. *Кӯрна+дӯз+ӣ= кӯрнадӯзӣ < Маросими кӯрнаву кӯрначадӯзӣ – анъанаи пеш аз тӯйи арусӣ низ маҳсуб меёбад* [Азизӣ, 2016: 131]. Истилоҳи *чакандӯзӣ* аз исми *чакан* ва феъли *дӯхтан* бо ҳамроҳ

гардидани пасванди *-ӣ* сохта шуда, дар сарчашмаҳо бо маъниҳои: «яке аз намудҳои санъати бадеӣ-амалӣ, ҳамчун шакли ҳунари бадеӣ яке аз навъи гӯлдӯзист»; «навъе аз кашидадӯзӣ, ки бо абрешими ранга дар матоъ *ва ғ.* нақш» [ФТЗТ, Ҷ.1., 2008: 522] омадааст. Калимаи *чаканро* бо калимаҳои *чеканит*, *чеканкаи* русӣ ва *чакомаву чакомаки* авестой алоқаманд мекунад. Дар ин маврид вобастагӣ ба нақшро дар назар доранд, яъне чакан – ин нақш аст [Азизӣ, 2016: 233]. *Чит-боф-ӣ=читбофӣ*: **Читбофӣ** дар мамлакатҳои аз шарқ аз қадим маъмул аст [Азизӣ, 2016: 243].

Дар соҳаи бофандагӣ исмҳои мураккаби омехтае мавҷуданд, чузъу қисмҳои мухталифи дастгоҳи бофандагиро ифода намдӯа, дар раванди истиҳсоли маснуоти нассоҷиву бофандагӣ ин ё он вазифаи мушаххасро иҷро мекунад. Ин анвои истилоҳот аз исмҳои мухталифу асоси замони ҳозираи феълҳои *кардану доштан* ва пасванди *-анда* сохта мешаванд: *танзим+кун+анда = танзимкунанда*, *калоба+кун+анда = калобакунанда*, *маҳдуд+кун+анда = маҳдудкунанда*, *ҳаракат+кун+анда = ҳаракаткунанда*, *найча+дор+анда = найчадоранда*, *моку+дор+анда = мокудоранда*.

Бояд ишора намуд, ки аломати ин анвои истилоҳот маҳзо дар таркиби истилоҳ-ибора маълум мегардад, ба монанди: *пояи калобакунандаи ришта*, *пояи маҳдудкунанда барои калобакунандаи ришта*, *танзимкунандаи ришта* [Суворова, 2010: 87].

Дар баробари ин, истилоҳоти мураккаби омехтае мавҷуданд, ки яке аз чузъашон калимаи иқтибосӣ ва дигаре вожаи аслии тоҷикӣ ба меравад: кӯроқдӯзӣ. Решаи якуми истилоҳи *қуроқдӯзӣ* вожаи *қуроқ* аз забони туркӣ иқтибос шуда, маъноӣ: «Чизе, ки аз порчаҳои матоъҳои гуногунранг бо тартиби махсусе дӯхта шудааст [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008:135]»-ро ифода мекунад. *Карбос+боф+ӣ= карбосбофӣ*. Чузъи якуми истилоҳи *карбосбофӣ*, яъне вожаи *карбос* аз забони ҳинди иқтибос шуда, чузъи дуюмашро феъли *бофтан* ташкил медиҳад: *«Дар Сугди қадим дар асрҳои VI ибтидои асри 8 тараққиёти карбосбофӣ ба авҷи худ мерасад* [Азизӣ, 2016: 117].

Бо вучуди ин, дар забони тоҷикӣ исмҳои мураккаби омехтае мавҷуданд, аз исм, замони ҳозираи феъл ва пасван -ак сохта шудаанд: *чарх+рес+ак = чархресак, риштакашак*. Исми мураккаби омехтаи *риштакашак* аз исми модии *ришта* бо маънои «ресмон, нах» ва аз асоси замони ҳозираи феъли кашидан ва пасванди исмсози -ак таркиб ёфта, дар соҳаи бофандагӣ вазифаҳои риштаро аз ғалтак ё калоба кашидан, риштаро ба моку додан, кӯкро кашидан, ҳаракати даврзананда ё лаппанда анҷом доданро иҷро мекунад ва ин олот дар дастаи мошина ҷойгир шудааст.

Бояд тазаққур дод, ки пасванди -ӣ аз сермахсултарин унсурҳои истилоҳсоз буда дар ташаккули исмҳои мураккаби омехта нақши калон дорад. Он аз исмҳои мураккабе, ки аз исму асоси феъл иборатанд, исми маъни (амал) месозад: *либосдӯзӣ; сӯзандӯзӣ; чакандӯзӣ, кашидадӯзӣ, нақшидӯзӣ, челакдӯзӣ*. Истилоҳи *челакдӯзӣ* аз исми *челак* ва феъли *дӯхтан* ба воситаи пасванди -ӣ сохта шуда, як навъи либоси сабуки суннатии мардона мебошад. Вожаи *челак*, ки ҷузъи асосии истилоҳи *челакдӯзӣ* аст, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба чунин маънӣ омадааст: «либоси сабуки бе остари болопӯш» [ФТЗТ, Ҷ. 2, 2008: 590]. *Шероз+дӯз+ӣ = шероздӯзӣ*. Ҷузъи якуми истилоҳи мазкур калимаи *шероз* ба худ хусусияти ҳамгунӣ (омонимӣ) гирифта, аз маъниҳои зерин иборат аст: «1. шероз мансуб ба шаҳри Шероз [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008:636]; 2. Шероз – тасмача, зеҳи гулдӯзӣ, ки ба нуғи остин, бари чома гирди девориҳову дигар чизҳои суннатӣ ҳамчун унсури ороишӣ дӯхта мешавад» [Азизӣ, 2016: 255]. Вожаи *шероз* гунаи дигари вожаи *шероза* буда, маънои зеринро ифода мекунад: «ҳошия, зеҳе, ки ба даври тоқӣ, бари чома, гирди остин ва ғ.медӯзанд» [ФТЗТ, Ҷ. 2, 2008: 636].

Таъкид намудан ба маврид аст, ки дар низоми истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ исмҳои мураккаби омехтаи серҷузъаи мавҷуданд, ки нахуст ҷузъи якуми онҳо ҳамчун калимаи мураккаб ташкил ёфта ба таври ҷудоғона истеъмол мешавад ва баъд ба он ҷузъи дуюм пайваст гардида, исми мураккаби омехтаи серҷузъа ба вучуд меояд: *либоспора+кун+ӣ*

=либопоракунӣ: мошинаи барқии либоспоракунии дорои корди вертикали ЭЗМ.

Гурӯҳи дигари исмҳои мураккаби омехтаи серчӯзъаро воҳидҳои луғавие ташкил мекунад, ки ҷузъи дуҷумлашон мураккаб буда, пасон ба он ҷузъи якум пайваст шудааст: *матӯ* + *теладиҳ*+*анда* = *матӯтеладиҳанда*: *пластинаи болопӯши асбоби матӯтеладиҳанда*; *пат* + *тозакун*+*анда* = *паттозакунанда*: *чуткаи паттозакунанда*, *ришта* + *тарангкун* + *анда* = *риштатарангкунанда*: *гӯшаи риштатарангкунанда*; *пружинаи риштатарангкунанда*, *сӯзан* + *равонкун* + *анда* = *сӯзанравонкунанда*, *матӯ* + *поракун* + *ӣ* = *матӯпоракунӣ* = *мизи матӯпоракунӣ* [Суворова, 2010: 87].

Илова бар ин, дар соҳаи бофандагӣ исмҳои мураккаби омехтае мавҷуданд, ки тавассути пешванду пасванда сохта шуда, як қисму ҷузъи мошинҳои бофандагӣ ва фаъолияти онҳоро иҷро мекунад ва аломати истилоҳии ин истилоҳҳо дар таркиби истилоҳ-ибораҳо зоҳир мегардад, ба монанди: *ба*+*ҳаракат* + *дарор* + *анда* = *баҳаракатдароранда*: *баҳаракатдарорандаи корд*; *баҳаракатдарорандаи баландӣ*

Яке аз вижагиҳои фарқкунандаи истилоҳоти мураккаби бофандагии забонҳои муқоисашванда он аст, ки бархе аз воҳидҳои луғавӣ дар забони англисӣ аз лиҳози сохтори сарфӣ исми мураккаб буда, муодили онҳо дар забони тоҷикӣ ҳамчун исми таркибӣ ё истилоҳ-ибора истеъмол мешаванд, ба монанди: *bookbinding* – *матои пайиамкашидашуда*; *multiphase* – *дастгоҳи бисерсамта*; *shrinkage* – *нишастан* < *shrinkage of fabric* – *нишастани матӯ*); *yardgood* – *матои (газвори) канабӣ (пахтагӣ)* < *yardgood fabric* *матои пахтагии трикотажӣ*; *openwork* – *матои турӣ* < *openwork fabric* – *матои турии трикотажӣ*; *interlock* – *матои дуқабата*.

3.4. Ташаккули истилоҳоти

бофандагӣ тавассути усули калимсозии сарфию наҳвӣ

Дар ин усули калимасозӣ аз як ҳиссаи нутқ ба дигар ҳиссаи нутқ гузаштани калимаҳо дида мешавад. Дар ҳар ду забон ҳам, падидаи ба дигар ҳиссаи нутқ гузаштани истилоҳот бештар дар доираи исму сифат, феълӣ сифати феълӣ ва зарф сурат мегирад.

Дар раванди таърихи баъзе истилоҳҳо пурра ба ҳиссаи нутқи дигар гузаштаанд, ба монанди: бофанда, ресанда. Ин ду истилоҳ аз сифати феъли ба исм гузаштаанд.

Бояд тазакур дод, ки усули сарфию наҳвӣ дар забони тоҷикӣ он қадар маъмул набуда, дар забони англисӣ хеле сермаҳсул аст. Ин усул дар забони англисӣ бо номи *conversion* дар истеъмом буда, чунин маънӣ дорад: «the process of changing or causing something to change from one form to another (раванди таҳаввул ё сабаби аз як шакл ба шакли дигар шудани чизе)» [ODE: electronic resource].

Ҳамин тавр, он истилоҳоти бофандагӣ, ки дар раванди пажӯҳиш ҷамъоварӣ гардиданд, дар доираи усули сарфию наҳвӣ чунин дастабандӣ намудем:

Истилоҳҳо ҳамчун исм: *reel* – калоба, найча; *knit* – бофт; *produce* – маҳсулот; *weave* – тарзи ба ҳамдигар печидани тору пуди матоъ.

Истилоҳҳо ҳамчун феъл: *to reel* – печондан < *Reel out more line, the fish is getting away and may break it!* – Ресмони шаштро зиёдтар печон, то ки моҳӣ аз он раҳои ёфта онро надаронад!); *to knit* – бофтан; *to produce* – истеҳсол кардан; *to weave* – бофтан.

Аз истилоҳоти овардашуда маълум гардид, ки ин воҳидҳои луғавӣ дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ҳам исм ва ҳам феъл истеъмом шуда, хусусияти луғавии онҳо танҳо дар таркиби ҷумла намудор мешавад.

Дар баробари ин, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ як миқдор истилоҳоте мавҷуданд, аввал исм буда, пасон, сифат шудаанд: а) ҳамчун исм:

soft as silk –ҳамчун шоҳӣ нарм/мулоим; *fine silk* – шоҳии маҳин; *raw silk* – абрешими хом; *acetate silk* –шоҳии ацетат; *artificial / fibre / synthetic silk* – шоҳии зайритабиӣ; *China silk* – крепдешин (анвои матои нафиси абрешимӣ); *transparent silk* – шоҳии ҳарир; *chatoyant / shot silk* – шоҳии ҷилодор/мавҷдор, шанжан *plain silk* – шоҳии якранга/бенақшу нигор; б) ҳамчун сифат: *silk thread* – риштаи абрешимӣ; *silk filament* – зози абрешим; *silk sewing* – нахи/ресмони абрешимӣ; *silk tiers* – тасмаҳои абрешимӣ; *silk stockings* – ҷуроби абреимӣ; *silk cloth* – матоъи абрешимӣ, *silk dresses* – куртаи абрешимӣ

3.5. Ташаккули истилоҳоти бофандагӣ бар пояи усули наҳвӣ

Дар қолаби ибора сохта шудани истилоҳ ин падидаи нав набуда, бештари истилоҳоти бофандагӣ маҳз дар асоси ин усул сохта мешаванд. Ҷузъҳои ибораистилоҳот ба якдигар тавассути алоқаҳои мухталифи наҳвӣ пайваст гардида, дар забони тоҷикӣ аз ҳама сермаҳсултарин алоқаи наҳвӣ дар созмони ибораистилоҳ – ин алоқаи изофӣ буда, ҷузъи асосӣ ба ҷузъи тобеъ тавассути бандҳои изофии «и» алоқаманд мешаванд ва бештари ҷузъҳои ибораистилоҳоти соҳаи бофандагӣ маҳз тавассути алоқаи изофӣ пайваст шуда, дар низоми истилоҳоти бофандагӣ ҳамчун истилоҳ-ибораҳои исмии изофӣ маъмуланд.

Ҳамин тавр, он ибораистилоҳоти бофандагӣ, ки мо ҷамъовари намудем аз рӯи қолабҳои зерин дастабандӣ гардидаанд.

ибораистилоҳоти забони тоҷикӣ. Дар забони тоҷикӣ вожаҳои таркибӣ ё истилоҳибораҳои соҳаи бофандагӣ дар асоси қолабҳои зерин сохта мешаванд:

Noun+Adjective. Ибораистилоҳоте, ки дар асоси қолаби мазкур сохта мешаванд, аз ду ҷузъ иборат буда, ҷузъи асосӣ исм ва ҷузъи тобеъ сифат буда, ҷузъҳои тавассути бандҳои изофии «и» ба ҳамдигар пайваст мешаванд: *атласи абрешиммӣ* <Аз *атласи абрешиммӣ* асосан либоси занона, аз **атласи нимабрешиммӣ** бошад, *кӯрпаву кӯрпача ва ғайра меҳӯзанд* [Азизӣ, 2016: 14]; *матӯҳҳои шӯҳӣ* <*Тарзи тайёр ва истеҳсоли матӯҳҳои шӯҳӣ* ва *нимшӯҳӣ, пахтагии тоҷик басо кӯҳан аст ва пайдоиши ин тарзи истеҳсоли матӯҳҳо аз анъанаҳои бофандагии тоҷик сарчашма мегирад* [Азизӣ, 2016: 17]; *матӯҳҳои абра/авра* <*Бофандаҳои тоҷик дар санъати тайёр намудани матӯҳҳои абра / авра* ба *дараҷаи олӣ расида буданд* [Азизӣ, 2016: 17].

Noun+Noun. Ибораистилоҳоте, ки ба воситаи қолаби мазкур сохта шудаанд, дучузъа буда, ҳарду ҷузъҳои иборат исм мебошад. Ҷузъҳои тавассути алоқаи изофӣ ба ҳам пайваст мешаванд. Илова бар ин ҷузъи дуюми ин анвои ибораистилоҳот ба мақоми истеҳсоли ин ё он матӯҳ мансуб аст: *атласи*

Хуҷанд < Дар гузашта **атласи Хуҷанд**, Самарқанд, Конибодом, Андиҷон хеле машҳур буд [Азизӣ, 2016: 18]. Дастгоҳи бофандагӣ < Дукон – **дастгоҳи бофандағиест**, ки дар он матоъҳои пахтагин, абрешимӣ ё нашмин мебофанд [Азизӣ, 2016: 47]; ҷиҳози бофандагӣ < **Ҷиҳози бофандагӣ** – асосан ҳаллоҷӣ, чарх, дӯкон ва ғайра буд [Азизӣ, 2016: 48].

Noun + Adjective+ Adjective. Ибораистилоҳоте, ки тавассути қолаби мазкур сохта мешаванд, аз се ҷузъ иборат буда, ҷузъҳои сеюму дуюм ҳамчун ҷузъи тобеъ ба ҷузъи якум яъне ҷузъи асосӣ ба воситаи алоқаи изофӣ пайваст мешавад: *матоъҳои ҳамвори ҷилодор* < *Гуруҳи матоъҳои бофти атласӣ - матоъҳои ҳамвори ҷилодор*, асосан матоъҳои абрешимиро дар бар мегиранд [Азизӣ, 2016: 19].

Noun+ Noun + Adjective. Ибораистилоҳоте, ки ба воситаи қолаби мазкур сохта мешаванд, аз се ҷузъ – исм, исм ва сифат иборат буда, ҷузъҳои дуюму сеюм ба ҷузъи якум ба воситаи алоқаи изофӣ пайваст мешаванд: *тори беқасаби раҳдор* < *Тори беқасаби раҳдорро* одаман, ба панҷ, шаш қисм тақсим карда, ҳар якеро алоҳида ранг мекунанд [Ҷаҷӣк Азизӣ, 2016: 46].

Noun+Adjective+Noun+Adjective. Ибораистилоҳоте, ки тавассути ин қолаб сохта шудаанд, аз чаҳор ҷузъ иборат буда, ҳам ду ҷузъи аввал ва ҳам ду ҷузъи охириро исму сифат ташкил дода, ҷузъҳо ба якдигар тавассути алоқаи изофӣ пайваст мешавад: *матои дастии сифати пахтагин* < *Гулбаст – матои дастии сифати пахтагин ва сернақшӣ аст.*

Ибораистилоҳоти забони англисӣ. Ибораистилоҳоти забони англисӣ бар пояи қолабҳои зерин сохта мешаванд.

Adjective+Noun. Ибораистилоҳое, ки ба воситаи қолаби мазкур сохта мешавад аз ду ҷузъ иборат буда, ҷузъҳо ба якдигар тавассути алоқаи тобеъ, яъне тартиби калима пайваст мегарданд: *spinning wheel* – чархи ресандагӣ; *cotton-spinning factory* – корхонаи пахтаресӣ; *Silk weaving factory* – фабрикаи шохӣбофӣ, *woolen stockings* – ҷӯробҳои нашмӣ, *stocking mill* – фабрикаи ҷуроббофӣ.

Adjective+Adjective+Noun. Ибораистилоҳҳое, ки ба воситаи қолаби мазкур сохта шудаанд, аз се чузъ иборат буда, ду чузъи аввал сифат ва чузъи сеюм исм буда, чузъҳо ба якдигар таввссути алоқаи тобеъ пайваст шудаанд: *double knitted factory* – матоъи катони дутарафаи кулулабофташуда.

Adjective +Noun+Noun. Ибораистилоҳҳое, ки воситаи қолаби мазкур сохта шудаанд, аз се чузъ иборат буда, чузъи якум сифат ва чузъҳои дуюму сеюм исм буда, чузъҳо ба воситаи алоқаи тобеъ ба ҳам пайваст шудаанд: *knitted fabric mill* – матоъи катонбофӣ; *knitted outdoor mill* – корхонаи либосҳои болонӯш истеҳсолкунанда.

Ҳамин тавр аз таҳлилу баррасии ибораистилоҳоти бофандагӣ маълум гардид, ки қисми зиёди ин навъи истилоҳотро дар ҳар ду забони муқоисашаванда ибораистилоҳоти дучузъа ташкил медиҳад. Агар дар сохтани ибораистилоҳҳои забони тоҷикӣ қолаби *Noun+Adjective* сермаҳсул бошад, пас, дар забони англисӣ ибораистилоҳот бештар ба воситаи қолаби *Adjective +Noun* сохта мешаванд. Агар дар забони тоҷикӣ чузъҳои ибораистилоҳот ба воситаи алоқаи изофӣ пайваст шаванд, пас, дар забони англисӣ чузъҳои ибораистилоҳот бештар ба воситаи алоқаи тобеъ ба ҳамдигар алоқаманд мегарданд.

3.6. Ташаккули истилоҳоти

бофандагӣ дар пояи усули луғавӣ-маъноӣ

Дар байни роҳу усулҳои сохтани ҳам вожагони умумидабӣ ва воҳидҳои истилоҳӣ, усули луғавӣ маъноии калимасозӣ вижагии хоси худро дорад. Ба андешаи Шанский: «Усули луғавӣ-маъноии калимасозӣ аз он усулҳост, ки дар он маъноҳои гуногуни ҳамон як калима ба калимаҳои гуногун табдил ёфта, аз лиҳози решашинохтӣ мустақил ва худихтиёр мегарданд ва ё ба он калимае дар забон мавҷуд аст, маъно вобаста мешавад, ки қаблан ба он ҳамчун маъноӣ маҷозӣ ва асли иртибот надошт» [Шанский, 1963: 259]. Аммо бархе аз суҳаншиносон бар он ақидаанд, ки «вожагоне, ки ба воситаи ин усул (луғавӣ-маъноӣ - С.Ҳ.) сохта шудаанд, маҳсули рушди дуру дарози таърихӣ ба шумор мераванд» [Земская, 1973: 6].

Забоншинос Д.С.Лотте ба бартарияти усули луғавӣ-маъноӣ тавачҷӯх намуда, чунин менависад: «муъҷазу кутоҳӣ ва равшану возеҳӣ, яъне он хусусиятҳое ба шумор мераванд, ки истилоҳоти илмӣ ё китобӣ ба он ниёз дорад. Аммо чунин тарзи ташаккули вожаву истилоҳот иртиботи таснифотино, ки дар байни мафҳумҳои мувофиқ вучуд доранд, инъикос намекунад» [Лотте, 1961: 84].

Ба ин гурӯҳ воҳидҳои луғавие мансубанд, ки дар заминаи кӯчониш ба вучуд меоянд, ба монанди: *суроха (eyelid)*, *дастак (holder)*, *дандона (cat)*; *padding/padtmangle* (*қолибзанӣ, гулдор кардан (u)*), *cat* (*дандона*), *barring device* (*таҷҳизот барои маҳкам кардани часпак*).

Дар зери мафҳуми маҷозшавии воҳидҳои истилоҳӣ, пеш аз ҳама, муқоисаи мафҳуми махсус ва мафҳуми маъмул ва сонӣ, ифодаи мафҳуми махсус тавассути вожа, ки он мафҳуми маълумро номбар мекунад, дарк карда мешавад. Муқоиса метавонад дар як ё якчанд хусусияту аломат бар маъноӣ шабоҳати мафҳумҳо сурат гирад.

Дар низоми истилоҳоти бофандагӣ якчанд усули кӯчиши воҳидҳои луғавӣ мавҷуд аст, ба монанди:

кӯчиши ном аз рӯйи шабоҳати шакл ва вазифа: *устувона, барабан (ашёи цилиндрии чархзананда дар дастгоҳҳои наддофӣ, калобакунӣ, пилтаресӣ) – drum, cylinder (rotating cylindrical object in combing, reeling, doubling machines); сӯроҳ (сӯроҳ калони даврашакл дар риштадон) – eyehole (large round hole in the thread feeder), сӯроҳ (сӯроҳи хурд дар маснуоти аз матоъ бофташуда) – cat eye / pinhole (a very small hole in hosiery or fabric), диагонал (навъи матои зафси рах-рах) – diagonal (type of thick striped fabric), ҳалқа (қисми майдаи дастгоҳ дар шакли доира, ки ришта аз он мегузарад) – hoop (part in the form of a circle through which the yarn is passed), тасма (наҳ ё катоне, ки дар самти муайян гузошта шудааст) – band, ribbon (fiber or canvas laid in a specific direction), патрон – chuck (устувонаи ковок барои печонидани ришта/ресмон/наҳ) – hollow (cylinder for winding yarn), тағора (зарф барои нигоҳдошти тасма) – basin (tape storage container), нова (ашёе, ки барои ҷаббиши матоъ истифода мешавад) – flute (object used for fabric retting);*

кӯчиши ном аз рӯйи шабоҳати шакл ва корбурд: *funnel (a cone-shaped object through which the strand passes) – даҳана (ашёи конусшакл, ки аз он хомришта/клова мегузарад); card (a device in the form of a plate with a row of teeth for combing yarn) – шона (асбобе дар шакли тахта дорои қатори дандонҳо барои наддофӣи ришта); дандона (барҷаста тез дар шона) – cog (sharp ledge on the card), сӯзандон/сӯзанмонад (дастгоҳе, ки аз узвҳои ҳалқасоз дар мошини бофандагӣ иборат аст) – needle-case (device consisting of loop-forming organs in a knitting machine);*

кӯчиши ном аз рӯйи хосият ва сифат: *карбос/катон (матои сахт, дурушт ва оддӣ бофташуда) – canvas / duck (a firm, heavy, plain-weave fabric), ҳарир (матои маҳини ҳарир) – veil (fine silk fabric); sailcloth / duck / canvas (coarse linen or hemp fabric, originally used for sails) – матои катонӣ, карбос*

(катони дурушит ё матои канабӣ, ки аслан барои бодбон истифода мешавад);

кӯчиши ном аз рӯйи шабоҳати макони ҷойгиршавии асбобу таҷҳизот: сар, нӯг (гиреҳи ҳалқа дар сари таҷҳизот) - *head /cap* - (*protruding device in a loop catcher*), охир/интиҳо (навъи партовҳои истеҳсоли нахи налим) - *end* (*type of waste in the production of wool fibers*); *face* (*the upper side of the fabric produced by a special weave*) - рӯй, тарафи рост (тарафи болоии матоъ, ки бо бофтани махсус истеҳсол карда мешавад); *trimming, edging* (*edge of the fabric*) - лабаки, фаровези, канори (-и матоъ), *tail* (*back of the needle* - дум (қисми охири сӯзан));

кӯчиши номе, ки ба ҳолати ҷисмониву руҳӣ ва ҳаёти иҷтимоии шахс вобаста аст: *age* (мӯҳлати истеъмоли матоъ), *mature fiber* (устувориш/тобовариш матоъ). *hollowfiber*— пустотелое волокно, -нахи холӣ *fiber migration*- миграция волокна, - кӯчиши матоъ, *feed*— питание (паковки), -лифофа *flagged points*— порочные места куска ткани. ҷойҳои нуқтаҳои нуқсондори порчаи матоъ.

Бояд ишора намуд, ки маънои маҷозӣ гирифтани вожаву истилоҳот дар асоси ҳамҷавор ё наздик будани ҳаммаъноҳо ба амал меояд. Аз ин рӯ, зарур мешуморем, ки дар зер қолабҳои сермаҳсули кӯчиши маҷозии номҳоро нишон диҳем:

1. Номи амал, раванд>номи натиҷаи амал (малофа, унсурҳои технологӣ): интиҳоб (*ашёҳое, ки дар натиҷаи интиҳоб аз ягон чизе аст*) - *selection* (*objects resulting from a choice from something*); барориш (як қисми таҷҳизоти тасма баровардашуда) - *output, production* (*part of the tape released from the device*); буриш (-и як қисми ашёи хом) - *cutting* (*part of raw material*); пайканӣ, аломатгузорӣ (*нишонагузорӣ, қисми нақш дар металл барои кашидани тарҳ*) - *notching, denting* (*notch, part of a pattern on metal for drawing a design*); печиш, тарзи ба ҳам печидани тору пуди матоъ (*навъи ба*

тартиб даровардани риштаҳо дар матоъ ҳангоми бофандагӣ) - weaving (type of arrangement of threads in fabric and knitwear);

2. Номи амал, раванд >номи бузургие, ки бо амал алоқаманд аст: *output/ yield* - маҳсулот масолеҳ ашӯи хом (таносуби анбӯҳи масолеҳи ҳосилишуда ба анбӯҳи ашӯи хоми аввалия); *wear/ wearandtear/ deterioration, ageing* - кӯҳнашӯӣ, фарсудашавӣ (андозаи зарар ба тобоварии ашӯ); *stress/ strain/ tension / stretch* - шиддатнокӣ (қувваи миёнаи соши, ки ба 1 мм дарозии нах баробар аст); *twist/ twisting* - тофтан ресиш, (раавнди печонидани ришта; хосияти шиддатнокии гардиши ришта, печониши ришта).

3. Номи амал, раванд>номи нуқси маҳсуле, ки дар натиҷаи ин амал ба даст меояд. *thickplace/ setting-onplace / heavy streaks across the fabric* — нуқсони матоъ; *trailing-in/ trailer/ pulled-infilling* — мтоъи кӯҳна, обшӯста. *plucks/ overtensioning* — сахт, таранг бастанӣ ришта. *shrinkage/ shrinking/ contraction/ crimp* — нишастани матоъ. (ккам шудани ҳаҷми матоъ дар натиҷаи фишурдашавии он. *stripe/ streak/ bar*—хат, рах (Нуқсон дар шакли қисме аз матоъ, ки аз ба дарози ва бари матоъ ҷойгир аст. *spot/ stain/ blur/ mark/ soil* — доғ (нуқсони ҷузъӣ дар шакли чирк, ва ё ранги дигари, ки дар қисмҳои матоъ ҷой дорад).

4. Номи амал. Номи ашӯву асбобе, ки барои иҷрои амал истифода мешавад: *thickener / paste / thickening paste/ printing gum/ size/ stockcolourpaste* — моддаи зафскунанда (Таркиби химиявие, ки дар раванди ранг кардани матоъ истифода мешавад). *printing/ print*— тамға, қолаб. (Асбоб барои нақшу нигор, гулдӯзӣ). *seating/ puttingon/ capping/ head-* мулҳақа (картриҷи қоғазӣ, ки дар дук гузошта шудааст). *padding* — ҷаббониш (ванна барои ҷаббиш истифода мешавад).

5. Номгӯйи растанӣ>номи нахи бофандагӣ: *jute* - ҷут (ғиёҳи лифдори ҷануб, ки аз торҳояш аргамчин ва матои дурушит мебофанд).

6. Номи зоти чорво> номи нахи бофандагӣ, ресмон, риштаи пашмин:

alраса - алпака (матоъи сабук, ки аз пусти алпака, яъне ҳайвон аз оилаи лама гирифта мешавад), angora - ангора (матоъ аз пашми бузи ангора) The first passels of angora wool were shipped from Constantinople for England in 1820-Бори аввал пашми ангора соли 1820 ба воситаи баҳр аз Константинопол ба Англия кашонида шуда буд.). merino- меринос.(1.навъи гуспанди маҳинпашм, 2.пашми гусфанд).

Ҳамин тавр, аз таҳлилу баррасии истилоҳоте, ки бар пояи луғавӣ-маъноӣ сохта шудаанд, маълум гардид, ки воҳидҳои луғавӣ соҳаи бофандагӣ бештар ба падидаи маҷозшавӣ дучор мешаванд.

3.7. Таснифоти истилоҳоти

бофандагӣ аз лиҳози мансубияташон ба ҳиссаҳои нутқ

Таркиби луғавии забонро маҷмуи луғоту истилоҳоте ташкил медиҳанд, ки ба ин ё он ҳиссаҳои нутқ мансубанд. Он луғоту истилоҳоте, ки мо чамъ овардем ба ҳиссаҳои нутқи зерин мансубанд: исм, сифат, феъл.

Истилоҳ-исмҳои бофандагӣ. Исм дар ҳар ду забон дар ташаккули истилоҳоти бофандагӣ хеле ғаёло буда, миқдори зиёди луғоту истилоҳоти ин соҳа маҳз дар симои исм муаррифӣ мегарданд. Аз лиҳози маъно исм-истилоҳҳои соҳаи бофандагиро метавон ба якчанд гурӯҳҳои маъноӣ дастабандӣ намуд:

1) исм-истилоҳҳои ифодакунандаи касбу пешаи мухталиф ки дар соҳаи бофандагӣ анвои ғаёлоияти мухталифро ифода мекунад: *адрасбоф, алочабоф, калобарес, атласбоф, бофанда, зардӯз, нақшдӯз, гилембоф, равғанмол, торбанд, боркаш, қолинбоф; weaver, spinner, knitter, binder, embroiderer, carpet-maker, wool-maker*: Дар пешаи тори ҳар қолин ва қолинча як зани куҳансол бар рӯи хоки нарм нақшҳои гуногун мекашид ва занони ҷавони **қолинбоф** аз рӯи он нақшҳо бо пуд ва пати ба казни бофтаи стодашон дар вақти бофт гул меандохтанд [Айнӣ, 1976: 8].

Истилоҳи *гилембоф* аз рӯи калимаи *гилем* бо маънои «навъе аз палоси пашмин ё нимпашмин, ки ба фарши хона, кат, суфа ва ғ. густурда, бар рӯи менишинанд, қолинибепат; қолин» ва аз асоси замони ҳозираи феъли бофтан таркиб ёфта, маънои «он ки гилем мебофад, бофандаи гилем; қолинбоф»-ро ифода мекунад.

2) исм-истилоҳҳои марбути номгӯи таҷҳизоту асбоби бофандагӣ: *ғозкунак, чиллик, асбоби наддофӣ, мошини қубанда, таҷҳизоти ресандагӣ БД-200, АТПР -120-2-У, дастгоҳҳои бемокуи СТБ, наддофӣи ЧМД, таҷҳизоти матоъхушкунӣ «Элитекс», таҷҳизотҳои пневматикӣ*

чехославакии ПН-110-5, дастгоҳи бофандагӣ, дастгоҳи бисёрбоди ТММ-180Ж; *combine machine, flax comb, hackle kneader, silk weaving loom*: Дар ҳамин ҳолати тангии ман буд, ки падарам аз сари **дӯкони бофандагии** худ хеста пеши модарам омада аз вай нойча талаб кард ва рангу рӯйи беморонаи маро дида аз ман ҳолтурсӣ намуд [Айнӣ, 2013: 130]. **Таҷҳизоти ресандагии БД-200, АТПР -120-2-У, дастгоҳҳои бемокуи СТБ, наддофии ЧМД, таҷҳизоти матоъхушкунии «Элитекс»** пурра таҷҳизонида шуда, технология тақмил ёфт [Бофанда, 10]. Дар фабрика **таҷҳизотҳои пневматикии чехославакии ПН-110-5** хеле тез ба анҷом расид ва ин кори бофандагонро осон гардонд [Бофанда, 13]. Матоъҳои боҳампечиашон мураккабро дар **дастгоҳи бисёрбоди ТММ-180Ж** истеҳсол кардан мумкин аст. Ҳосилнокии **дастгоҳи ТММ-180Ж** нисбати дастгоҳҳои классикӣ 2,5-3 маротиба бештар буда, харҷи барқ дар он 2,5 маротиба камтар аст [Ишматов, Иброҳимов, 2021: 60]. Имрӯз **дастгоҳҳои бофандагии** аз тарафи ширкатҳои машҳури хориҷи дуру наздик истеҳсолишуда дар саноати нассочии давлати мо низ мавриди истифода қарор меёбанд [Ишматов, Иброҳимов, 2021: 60].

Истилоҳи *чиллик* дар соҳаи бофандагӣ маънои «ду чӯби аз болои ҳам салибмонанд гузаронидашудаи тирдор, ки бо вай панба ва ресмон мересанд»-ро ифода намуда, доираи истеъмолшаванда имрӯзҳо хеле маҳдуд буда, ба қатори вожагони архаистӣ гузаштааст, чунки фаъолияти асбоби мазкур дар шароити ҳозира тавассути дастгоҳҳои бофандагиву ресандагӣ иҷро карда мешавад. Муодили истилоҳи *чиллик* дар забони англисӣ исми сохтаи *spindle* буда, дар муқоиса бо забони тоҷикӣ сермаъно аст: «1) a slender rounded rod with tapered ends used in hand spinning to twist and wind thread from a mass of wool or flax held on a distaff; 2) a rod or pin serving as an axis that revolves or on which something revolves; 3) a slender mass of microtubules formed when a cell divides; a Eurasian shrub or small tree with slender toothed leaves and pink capsules

containing bright orange seeds. Its hard timber was formerly used for making spindles» [ODE: electronic resource].

3) исм-истилоҳҳои ифодакунандаи номи матоъ: *атлас, бахмал, абрешим, шоҳӣ, сатин, адрас; fabric, silk, cotton, satin, velvet: Абраи кӯрпаро одатан аз матоъҳои ҳархела, ба монандисатину махмал, атласу шоҳӣ ва гайра, астарашро бошад, аз чит ба андозаи мухталиф меӯзанд ва ба он мувофиқи табъпахта андохта, лаганда мекунад* [Азизӣ, 2021: 130]. *A different bright color cloth (sateen, velvet, atlas, silk, etc.) is usually chosen for abr and chit (chintz) is used for astar(internal side)* [Азизӣ, 2021: 133]. *Зардеворӣ – рунуши деворие, ки дар гирди шиғти хона бо ҳаҷми 1м30см матоъ (бахмал, фаранг, суф, вилюр ва гайра) гулдӯзи ва нақшдӯзи карда мешавад* [Азизӣ, 2021: 133]. *Дар Тоҷикистони таърихӣ (Бухоро, Самарқанд, Марғелон) ва имрӯза (Хучанд, Ҳисор, Конибодом, Курғонтеппа) дар нимаи дуввуми асри XIX, бештар аз 25 навъи матоъҳои назаррабою хушранг, аз ҷумла, атлас, хонатлас, адрас, рӯйҷойҳои абрешимӣ истеҳсол мешуданд* [Азизӣ, 2021: 133]. *Дар ним соат фармон иҷро ёфт, ба соҳиби ариза аз зер ҷомаи адрас, аз болои он ҷомаи шоҳӣ ва аз рӯй ҷомаи кимхоб пӯшонда шуд. Ба пеши ӯ як тӯб дока, як дона кӯлоҳи кимхоб ва як дона рӯймоли фарангӣ гузоштанд* [Айнӣ, Ғуломон, 1976: 60]. *Ман ҳайронам, ки мардум суф ва сатинҳои бадошти суфтаре нахарида, аз пушти ҳамом карбос ва қаламин дағали каррукӣ чаро ин қадар медавида бошанд?—гуфт мудирӣ хоҷагии колхоз ва эзоҳ дод* [Айнӣ, Ғуломон, 1976: 513]. *Матои теппа ва кизаки тоқии ноҳияҳои ҷануби Тоҷикистон аз карбос, алоча, чити ранга ё якранг, лас, шоҳӣ, махмал, парча аст* [Азизӣ, 2021: 219].

Истилоҳи *бахмал* исми моддӣ буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои зерин корбаст мешавад: «навъи матои патдори ғафс, махмал» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 153]. Муодили истилоҳи *бахмал* дар забони англисӣ исми маънии *velvet* буда, маънои «a closely woven fabric of silk, cotton, or nylon, that has a thick short pile on one side»-ро ифода мекунад [OED: electronic resource]. Истилоҳи

velvet ба забони англисии давраи миёна аз вожагони заюони фаронсавии кадими *veluotte, from velu 'velvety'*, забони лотинии давраи миёнаи *villutus* ва забони лотинии муосири *villus 'tuft, down'* ба вучуд омадааст.

Истилоҳи **адрас** исми моддӣ ва аз лиҳози таркиби морфологӣ исми буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои зерин ба кор меравад: «як навъ матои дастибофи тораи абрешими пудаш аз ресмон, ки мисли бекасаб алобуло ва ё якранг мешавад» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 39]. Аз рӯи истилоҳи *адрас* як қатор истилоҳоти мураккабе сохта шудаанд, ки дар соҳаи бофандагӣ ба сифати истилоҳоти меҳварӣ истеъмол мешаванд: *адрасбоф* (*он ки ба адрасбофӣ машғул аст; касе, ки адрасбофӣ пешаи асосии ӯст, бофандаи адрас*), *адрасбофӣ* (*шӯғли адрас бофтан*) ва ғ. Муодили исми содаи *адрас* дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи *figured silk* ба шумор рафта, чӯзҳои ибора тавассути алоқаи тобеъ ба якдигар пайваст шудаанд.

Истилоҳи *хонатлас* исми мураккаб буда, аз ду реша, яъне сифати *хон/хом* ва исми *атлас* иборат аст ва дар соҳаи бофандагӣ маънои «навъе аз атласи куртаворӣ»-ро ифода мекунад. Муодили вожаи *хонатлас/хоматлас* дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи *high quality satin* буда, чӯзҳои он ба воситаи алоқаи тартиби калима ба якдигар пайваст шудаанд.

Истилоҳи *кимхоб* исми мураккаби тобеъ буда, маънои «навъи матои абрешимии нафиси рангоранг»-ро ифода мекунад. Муодили вожаи *кимхоб* дар забони англисӣ исми мураккаби *brocade* буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои зерин ба кор меравад: «a rich fabric woven with a raised pattern, typically with gold or silver thread» [ODE: electronic resource]. Истилоҳи *brocade* охири садаи XVI аз калимаи забонҳои испанӣ ва португалиягии *brocado*, фаронсавии *brocart*, италиягии *broccato*, аз вожаи *brocco 'twisted thread* (риштаи дуқабатаи песонида)' пайдо шуда, ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид гардидааст.

4) исм-истилоҳҳои мансуби наху ришта: *ришта, калоба, ресмон, тор; yarn, thread.*

Истилоҳи *ришта* маънои «ресида, тобидашуда; ресмон, нах»-ро ифода намуда, ба ғайр аз маъноии истилоҳии худ дар соҳаи бофандагӣ, боз дар таркиби воҳидҳои фразеологӣ омада, ба маъноии маҷозӣ истифода мешавад: «**сари риштаи худро гум кардан** чӣ кор кардани худро надониста мондан; **риштаи дӯстиро буридан** бо касе тарки робита кардан, алоқаи улфат ва рафоқатро кандан; **ба риштаи назм кашидан** ба назм даровардан, мавзӯро дар шакли манзум баён кардан; **риштаи фикри (хаёли) касеро буридан (кандан)** ба фикрронии касе халал расонидан; **риштаи дӯстӣ** пайванди рафоқат» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 166].

Илова бар ин, вожаи *ришта* хусусияти омонимӣ пайдо карда, дар соҳаи тиб ба маъноии «пайдо шудани чизи кирм монанди сафеди сард дар зери пӯсти бадан дар натиҷаи нӯшидани обҳои истодаи гандида ва табоҳшуда: **бемории ришта**» истифода мешавад ва онро метавон омонимии байнисоҳавӣ номид.

Муодили вожаи *ришта* дар забони англисӣ истилоҳи *thread* буда, дар муқоиса бо забони тоҷикӣ ба худ хусусияти сермаъноиро мегирад: «1) a long, thin strand of cotton, nylon, or other fibres used in sewing or weaving; 2) a theme or characteristic running throughout a situation or piece of writing; a helical ridge on the outside of a screw, bolt, etc. or on the inside of a cylindrical hole, to allow two parts to be screwed together» [ODE:electronic resource].

Истилоҳи *ресмон* дар соҳаи бофандагӣ ба маъноии «риштаи тобидашуда аз пашм, пахта *ва ғ.*» ба кор рафта, дар асоси ин калима исми мурккаби тобеи *ресмонбоф* ва исми мураккаби омехтаи *ресмонбофӣ* сохта шудааст: *Инсоф кунед, охир, - гуфт, - ман як чандрӯэ хорзорҳои биёбонро гардиши карда, аз он ҷо пашиҳои бузу гӯсфандонро, ки дар вақти чаро аз онҳо ба сари хорҳо андармон шуда монда будааст, якчанд рӯзи дигар меҳнат карда, он паширо*

бо чиллик ришта, чанд рӯзи дигар кор карда, аз он **ресмонҳо** арғамчин тофта ва айил бофта ба бозор овардам [Айнӣ, Гуломон, 1976: 277].

Муодили вожаи *ресмон* дар забони англисӣ исми моддии *thread* буда, роҷеъ ба маънои луғавии он мо дар боло андешаҳоямонро баён намудем.

Вожаи *тор* омоними байнисоҳавӣ буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «риштаи дарози борик аз мӯй, абрешим, пахта ва нах» истифода мешавад. Истилоҳи *тор* ба ғайр аз маънои истилоҳии худ, боз хусусияти омоними соҳиб буда, дар соҳаи мусиқӣ ба маънои «олати мусиқии торӣ, ки панҷ сим дорад ва бо мизроб навохта мешавад» ва бо дигар маъниҳо «тира, торик, зулмонӣ; **шаби тор** шаби торик; **тор шудани чашм** коста шудани қувваи биниши касе, тираву тор, сиёҳ; фарқ, боло, тепа; **тори сар** фарқи сар, торақ» ба кор меравад. Муодили вожаи *тор* дар забони англисӣ воҳиди луғавии *warp* буда, дар «Фарҳанги Оксфорди англисӣ» ба чунин маънӣ омадааст «a rope attached at one end to a fixed point and used for moving or mooring a ship» [ODE:electronic resource].

5) исм-истилоҳҳои мансуби корхонаҳои соҳаи бофандагӣ ва дастгоҳҳои бофандагӣ: *фабрикаи нашрресӣ, фабрикаи ресандагӣ, сеҳи бофандагӣ, фабрикаи кешбофӣ, фабрикаи рангунардоздиҳӣ, комбинати бофандагӣ, дастгоҳҳои моқудор, дастгоҳҳои дорои пудгузаронакҳо, дастгоҳҳои пневматикӣ, дастгоҳҳои гидравликӣ, дастгоҳҳои дорои рапираҳои қашш, дастгоҳҳои дорои рапираҳои сахт, дастгоҳҳои дорои пневморрапираҳо, дастгоҳҳои бисёрбод, дастгоҳҳои ресандагӣ, фабрикаи чӯроббофӣ; weaving factory wool weaving factory wool – spinning mill: Соли 1951 **фабрикаи рангунардоздиҳӣ** ба кор даромаду акнун комбинат матоҳои рангоранг истеҳсол мекардакӣ шуд [Бофандагӣ, 1989: 2]. Комбинати бофандагии имрӯза аз бисёр ҷиҳат дигаргун шуда, масоҳати он қариб 70 гектарро дар бар мегирад [Бофандагӣ, 1989:8]. Азнавсозии техникӣ аз истеҳсолоти сеюми ресандагӣ оғоз ёфта аввал **дастгоҳҳои ресандагӣ** баъд бофандагӣ бо*

техникаи нав таҷҳизонида шуданд [Бофандагӣ, 1989:10]. Солҳои охир омӯзишгоҳи бофандагон барои дигар корхонаҳо монанди: **фабрикаи ҷӯроббофию трикотажӣ** ва шоҳибофони шаҳри Душанбе низ мутахассис тайёр мекунад [Бофанда, 21]. Дартар сеҳ симои худро тамоман дигаргун сохта дар назди он боз як **сеҳи нави бофандагӣ**, калобаресию торунуд тайёркунӣ қомат афрохт [Бофанда, 22].

б) исм-истилоҳҳои мансуби раванди истеҳсолоти бофандагӣ: *тортанӣ, паширесӣ, гулдӯзӣ, кашидадӯзӣ, тоқидӯзӣ/тӯппидӯзи, шоназанӣ, хомдӯзӣ, паширесӣ, ҷӯроббофӣ, адрасбофӣ, пилтаресӣ, саббогӣ, чакандӯзӣ, ресандагӣ; wool spinning, combing warping, knitting: Вай касби пилтаресиро интиҳоб намуда, бо майлу рағбати том ба омӯхтани касби пешакардани шурӯъ менамояд [Бофанда, 4]. *Adrasbofi is a handy-woven cloth that consists of silk and cotton threads. Гулдӯзӣ* аслан шугли хонагӣ буда, барои ороиши сару либос, истиқоматгоҳ, ҷиҳози хона, ашӯи шахсӣ (дастмол, ҷузвдон, тамокудон ва ғайра) истифода мешавад. Шаклҳои (технология) *гулдӯзӣ: юрма, илма ё пешсӯзанӣ, илмоқ, ироқӣ, ироқии чида, санама, нақшин, босма, кандахаёл, чиндахаёл, хомдӯзӣ, чамак (ҳунари ё гӯши бузак), бахия, куппа ва ғайра. Яке аз намудҳои муҳими кашидадӯзӣ – зардӯзист, ки бо зарресмон духта мешавад. Тоқидӯзӣ / тӯппидӯзӣ – яке аз шакли санъатиорози амалӣ, ҳунари дӯхтани яке аз навъҳои маъмули каллапӯши тоҷикон аст [Азизӣ, 2021: 219]. Агар ба тақриби морфологии исми тоқидӯзӣ рӯ орем, он аз решаи тоқӣ бо маънои «кулоҳ, каллапӯш» ва асоси замони ҳозираи феъли дӯхтан таркиб ёфтааст. Вожаи тоқӣ, аслан вомвожаи арабӣ буда, дар нутқи гуфтугӯи муродифи он - тӯппӣ истеъмол мешавад. Муодили исми содаи тоқӣ/тӯппӣ дар забони англисӣ исми мураккаби *skullcap* ба шумор рафта, маъниҳои зеринро ифода мекунад: « 1) a small close-fitting peakless cap ■ a protective helmet, in particular one worn by jockeys or horse riders 2) the top part of the skull 3) a widely distributed plant of the mint family, whose tubular flowers have a helmet-shaped cup at the base» [ODE: electronic resource].**

Истилоҳи *саббоғӣ* исми сохта буда, аз решаи калимаҳои *саббоғ* (рангрез, кабудгар) ва пасванди исмсозии *-ӣ* таркиб ёфта дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «рангрезӣ, кабудгарӣ» истифода мешавад. Муодили истилоҳи *саббоғӣ* дар забони англисӣ воҳиди луғавии *dying* буда аз исми маънии *dye* бо маънии «a natural or synthetic substance used to add a colour to or change the colour of something a natural or synthetic substance used to add a colour to or change the colour of something» ва пасванди исмсозии *-ing* таркиб ёфтааст: *Sabboghi is dyeing work, the craft of dyeing cloths. In order to choose paint correctly, it is necessary previously to determine the structure of cloth's threads: plant (cotton, linen, and viscose), acetated silk, kapron, nylon, or the threads produced from animals (wool, natural, and silk).*

Истилоҳи *чакандӯзӣ* аз исми маънии *чакан* ва аз асоси замони ҳозираи феъли дӯхтан бо ҳамроҳ гардидани пасванди исмсозии *-ӣ* бунёд ёфта, маънои «яке аз намудҳои санъати бадеӣ-амалӣ, ҳамчун шакли ҳунари бадеӣ яке аз навъи гулдӯзист»-ро ифода мекунад. Истилоҳи *чакан* дар сарчашмаҳои фаҳангшиносӣ бо маънии «навъе аз кашададӯзӣ, ки бо абрешими ранга дар матоъ ва ғ. нақш медӯзанд» омадааст: *Воқеан нақши чакан дар дар сӯзаниҳои Самарқанду Бухоро, Истаравшан, Дарвозу Ванҷу Ваҳёву Фарм, дар нақшҳои лаби остину лаби домони тоҷикони Шугнону Рӯшон низ акс ёфтаанд* [Азизӣ, 2021: 232].

Дар гурӯҳи мазкур исм-истилоҳҳои мавҷуданд, ки ҷузъи якумашон вожаи иқтибосӣ буда, ҷузъи дуюмашон асоси замони ҳозираи феъл ба шумор меравад, ба монанди: *қуроқдӯзи*. Решаи истилоҳи мазкур вомвожаи туркии *қуроқ* буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънии зерин истеъмол мешавад: «чизе, ки аз порчаҳои матоъҳои гуногунранг бо тартиби махсусе дӯхташудааст» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 697]. Аломати истилоҳии вожаи *қуроқдӯзӣ* дар таркиби ибораи чумла маълум мегардад: *Санъати қуроқдӯзӣ ин тавлиди (дӯхтани) маснуоти мухталифи хонагӣ бо тариқи дӯхтани порчаҳо ё резгиҳои матоъ мебошад* [Азизӣ, 2021: 133]. Муодили исми мураккаби омехтаи *қуроқдӯзи*

дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи *rag sewing* буда, аз ду ҷузъ иборатанд, ки ба воситаи алокаи тартиби калима ба якдигар пайваст шудаанд [Азизӣ, 2021: 219]..

7) исм-истилоҳҳои мансуби ашёву асбобҳои дастгоҳи бофандагӣ: *пурбин, галтак, устувона, сӯзан, тӯбча, чорҷӯба, пуд, гулбанд, навард, пога, парра, кӯлоҳак, шона, моку, гаргара; reel, spool, sylender, needle, sceine, clew, tember, loupe, weft, woof, beam, tow, blade, attachment, reed, comb.*

Истилоҳи *пуд* исми сода буда, маънои «нахҳое, ки дар бофтани матоъба пахноии он ба кор бурда мешавад» ифода мекунад [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 119]. Тафовути истилоҳи *пуд* аз дигар вожаҳои гурӯҳи мазкур он аст, ки ин вожа ба ғайр аз истилоҳ будан, боз омоними байнисоҳавӣ низ ба шумор меравад, яъне дар соҳаи физика ба маънои «ченаки вазн, ки ба 16 кг баробар буд» истеъмол мешавад: *Азбаски парвози озоди ресмони пуд дар зерӣ таъсири ҳавои дар ҳаракат буда ҷой дорад, дар дастгоҳи муқаррариш дорои пневморанҷиро ресмонҳоро, ки дараҷаи тофтагиашон баланд аст, ба сифати пуд истифода намебаранд.*

Муодили вожаи *пуд* дар забони англисӣ истилоҳҳои *weft* ва *woof* буда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «the crosswise threads on a loom that are passed over and under the warp threads to make cloth» ба кор меравад.

Истилоҳи *гаргара* вомвожаи арабӣ буда, аз нигоҳи таркиби морфологӣ исми мураккаби омехта аст ва дар соҳаи бофандагӣ ба маънои «асбоби ғалтакмонанди ҷӯбин ё оҳанин, ки ба вай арғамчин, симтаноб ё занҷир гузаронида чизҳои вазнинро мебардоранд» истифода мегардад. Муодили вожаи *гаргара* дар забони англисӣ истилоҳҳои *reel; bobbin; spool* ба шумор мераванд. Хусусияти фарқкунандаи ин истилоҳҳо дар он аст, ки истилоҳи *гаргара* дар забони тоҷикӣ ба ғайр аз маъное, ки дар соҳаи бофандагӣ ифода мекунад, боз бо маъноҳои «1. гардонидани об дар гулӯ, тоза кардани ҳалқ ва гулӯ. 2. калимаи тақлиди овози даҳоншӯй; **ғарғара кардан** ба даҳон об

гирифта, чайқонида партофтан (*барои пок шудани гулӯ ва даҳону дандон*)» истифода шуда, аломати омонимӣ пайдо мекунад. Дар забони англисӣ бошад, баръакс, истилоҳи *зарагара* дар се шакл, яъне *reel; bobbin; spool* истифода шуда, хусусияти муродифӣ пайдо намудааст.

Истилоҳи *пога* дар шакли мураккаби *погачуб* истеъмол шуда, дар соҳаи бофандагӣ ба маънии «чӯби борики махсус, ки ба он пахтаи ҳаллочишударо чудо-чудо печонида барои ресидан тайёр мекунанд» қорбаст мегардад [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 106]. Муодили истилоҳи *погачуб* дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи *stick for cotton winding* ба шумор рафта, ҷузъҳои ибора тавассути алоқаи пешояндӣ ба якдигар пайваст шудаанд.

Истилоҳи *устувона* аз лиҳози сохтор исми сохта буда, маъниҳои зеринро ифода мекунанд: «1. *kit.* ҳар чизе, ки сутунмонанд аст; сутун. 2. *ҳанд.* қисмҳои, ки ду сари онҳо аз ду доираи ба ҳам мувозӣ иборат буда, онҳоро ду ҳамвори мувозӣ ба ҳам мепайвандад, цилиндр. 3. *tex.* яке аз қисмҳои асосии муҳаррики поршендори мошинҳо, ки шакли устувонаӣ дорад» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 373]. Аз се маъние, ки зикрашон рафт, танҳо маънии сеюм хосси истилоҳи бофандагӣ (яке аз қисмҳои асосии муҳаррики поршендори мошинҳоро дастгоҳҳои бофандагиву ресандагӣ, ки шакли устувонаӣ дорад) буда, маънои дуюми он хосси баҳши ҳандаса аст. Муодили истилоҳи *устувона* дар забони англисӣ воҳиди луғавии *cylinder* буда, аз калимаи латинии *cylindrus*, аз калимаи юнонии *kulindros 'roller'*, аз феъли *kulindein 'to roll'* пайдо шуда, охири садаи XVI ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид гардидааст.

Як нуктаро бояд тазаққур дод, ҳар як истилоҳи бофандагӣ ба ғайр аз маънои луғавию грамматикӣ, боз хусусияти қорбурдиро низ соҳибанд, яъне барои иҷро намудани амалиётҳои технологияи бофти матоъ зарур мебошанд. Масалан, истилоҳи *шона* исми моддӣ буда, дар дастгоҳи бофандагӣ барои ба сарҳади матоъ оварда часпонидани ресмони пуди аз байни ресмонҳои тор

гузаронидашуда ва дар тамоми бари матоъ ба таври мунтазам чойгир кардани ресмонҳои тор истифода мешавад.

Истилоҳи *гулабанд* аз исми *гула* бо маънои «афзори кори бофандагист, ки вақти кор торхоро боло-поин бурда, дар байнионҳо барои пуд роҳ мекушояд» ва аз асоси замони ҳозираи феъли *бастан* таркиб ёфта, дар дастгоҳҳои бофандагӣ барои бодкушӣ зарур аст. *Гулабанд* чаҳорчӯбаеро мемонад, ки дар он миқдори муайяни гулаҳо чамъ оварда шудаанд.

Истилоҳи *шонадастгир* аз се чӯзъ, яъне исмҳои *шона*, *даст* ва асоси замони ҳозираи феъли *гирифтан* таркиб ёфта дар дастгоҳи бофандагӣ вазифаи асосии он ба сарҳади матоъ оварда часпонидани ресмони пуди аз дохили бод гузаронидашуда мебошад.

Истилоҳ-сифатҳо. Дар ҳар ду забон ҳам истилоҳ-сифатҳо аломату хусусияту сифати ашӯро ифода мекунанд. Истилоҳ-сифатҳои мансуби соҳаи бофандагиро метавон ба ду гурӯҳ ҷудо намуд: истилоҳ-сифатҳои аслий ва истилоҳ-сифатҳои нисбӣ. Истилоҳ-сифатҳои аслий аломатро ифода намуда, метавонанд бе ҳеҷ вачҳ бо зарфҳо пайваस्त гарданд. Илова бар ин аз сифатистилоҳҳои аслий исмҳои сохта мешаванд, ки аломати маҷҳул мавҷумро ифода мекунад, ба монанди: *пашминӣ* < *ресмонҳои пашминӣ*, *пахтагин* < *ресмонҳои пахтагин*, *чандир* < *матоеи чандир*; *патдор* < *матоеҳои патдор*, *stretch* < *stretch socks*, *дурушт* < *абрешими дурушт*; *dance/ cloth / thick* < *dance / cloth / thick silk*; *тӯрӣ*, *тӯрдор* < *пардаҳои тӯрӣ*; *ласу*, *ласу*, *pattern*. Истилоҳ-сифатҳои нисбӣ бошанд аломати ашӯро аз нигоҳи алоқаҳои мухталифшон ба дигар ашӯҳо ифода мекунанд: *трикотажӣ* < *маснуоти трикотажӣ*, *камволӣ* < *матоеҳои камволӣ*, *ресмонҳои камволӣ*, *фабрикаи камволӣ*; *патдор*, *пашмдор* < *матоеи пашмдор*, *чойпӯши патдор*; *шоҳӣ* < *матоеи шоҳӣ*; *тӯрӣ* < *либоси тӯрӣ*; *knitted* < *knitted cloth fabric*; *knitted glove*: *knitted goods*; *terrycloth*; *silk threat*, *silk stockings*, *silk cloth*.

Истилоҳ-феълҳо. Дар ҳар ду забон ҳам истилоҳфеълҳо чараёни амалро ифода карда, ба маънии истилоҳ вазифаҳои наҳвии он дар ҷумла таъсир мерасонад. Он истилоҳфеълҳое, ки дар раванди таҳқиқ ҷамъоварӣ намудем вобаста ба дараҷаи қорбурдашон ба таври зайл дастабандӣ кардем: Истилоҳфеълҳое, ки амалро ифода намуда, иҷроиши он аз тарафи шахс ба воситаи таҷҳизоти асбоби бофандагӣ сурат мегирад: *бофтан, тор танидан, печонидан, буридан, дӯхтан, рӯкаш кардан; to weave to warp, to reel, to cut, to drade, to wear, to knock, to repire, to run: Косибони Ҳисор, асосан, намаду моҳут момолиданд, шолу арғамчин мебофтанд нӯстак тайёр мекарданд*

Истилоҳ-зарфҳо. Дар ҳарду забон ҳам истилоҳзарфҳо аломати амал, сифат, хусусияти ашро ифода намуда, дар ҷумла ба вазифаи вожаҳои олий ва муайянқунандаҳо мутобиқ меоянд. Агар истилоҳсифатҳо хусусиятҳо исмиро инъикос кунанд, пас истилоҳзарфҳо хусусияти феълро бозгӯ мекунанд, ба монанди: *моҳирона буридан (-матӯ), тез қор кардан, бодикқат бофтан; to cut masterly to weave carefully to clean fastly (-cloth).*

Ҳамин тавр, аз таҳлилу баррасии мансубияти истилоҳоти бофандагӣ ба ин ё он ҳиссаҳои нутқ маълум гардид, ки дар ҳарду забони муқоисашаванда, исмистилоҳот мавқеи меҳварӣ дошта ба сифати исмҳои моддӣ ва маънӣ истеъмол мешавад.

Хулосаи боби сеюм

Аз таҳлилу баррасии вижагиҳои сохтори истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашаванда, мо ба натиҷаву хулосаҳои зерин омадем.

1. Дар ҳар ду забон ҳам, истилоҳоти бофандагӣ аз нигоҳи шаклу сохтор ба содаву сохта ва мураккабу таркибӣ ё истилоҳ-ибора дастабандӣ шуда, истилоҳоти сохтаву мураккаб ва таркибӣ бар пояи усулҳои калимасозиву истилоҳсозие, ки дар забонҳои тоҷикиву англисӣ мавҷуданд, бунёд мегарданд.

2. Дар муқоиса бо дигар анвои исмҳо, дар таркиби луғавии ҳар ду забон ҳам, исмҳои сода мавқеи калон дошта, дигар анвои исмҳо, яъне сохтаву мураккаб ва таркибӣ бар мабной исмҳои сода сохта мешаванд.

3. Диду назари суҳаншиносон роҷеъ ба роҳу усулҳои калимасозиву истилоҳсозӣ якранг набуда, бештари забоншиносон дар таълифоти хеш аз сермаҳсул будани усулҳои калимасозии сарфӣ, наҳвию сарфӣ ва наҳвӣ ёдовар мешаванд, ки мо низ ба андешаҳои эшон мувофиқем. Аммо дар бобати ташаккули истилоҳоти бофандагии забонҳои таҳқиқшаванда бошад, дар раванди пажӯҳиш ба мо маълум гардид, ки бештари истилоҳоти соҳаи бофандагӣ бар пояи усули сарфӣ ва наҳвӣ сохта шудаанд.

4. Дар ҳар ду забон ҳам, унсурҳои калимасозе, ки дар ташаккули истилоҳоти бофандагӣ иштирок мекунанд, метавон ба вандҳои сермаҳсул ва каммаҳсул дастабандӣ намуд, аммо дар раванди таҳқиқ маълум гардид, ки пасвандҳо назар ба пешвандҳо сермаҳсултаранд.

5. Дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашаванда истилоҳоте мавҷуданд, ки ду пояи калимасозиро аз сар гузаронидаанд, яъне ба воситаи ду унсури калимасоз сохта шудаанд.

6. Аз ҷиҳати мансубияти истилоҳот ба ин ё он ҳиссаи нутқ маълум гардид, ки бештари истилоҳоти бофандагии забонҳои муқоисашаванда исм ба шумор мераванд.

ХУЛОСА

Аз натиҷаи таҳлилу баррасии истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ ба хулосаҳои зерин омадем:

1. Истилоҳоти бофандагӣ дар баробари вожаву луғот як ҷузъи муҳимми таркиби луғавии забони тоҷикӣ маҳсуб ёфта, аз он мафҳумҳои иборат аст, ки хунари қадимаи мардуми тоҷику англисро инъикос мекунад.

2. Дар низоми истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикиву англисӣ аз унсурҳои иқтибосӣ аз забонҳои бегона, воҳидҳои сермаъноӣ ҳамгунҳо, муродифоту мутақобил ва мувозаҳои мухталифи калимаҳо, таъбиру таркибҳои фразеологӣ, унсурҳои бозмонда аз забони адабиёти классикӣ мушоҳида мешавад.

3. Аз лиҳози таркиби сарфӣ, истилоҳоти соҳаи бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба содаву сохта ва мураккабу таркибӣ ё истилоҳ-ибора дастабандӣ гардида, вижагиҳои фарқкунандаи онҳо дар раванди таҳқиқ муайян гардиданд.

4. Пажӯҳиши воҳидҳои истилоҳии бофандагӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ на танҳо яке аз масъалаҳои мубрами забоншиносии муқоисавӣ ба шумор рафта, вожаву истилоҳоти ин соҳаи матолиби зиёди гузаштаи ин хунари мардумро фаро мегирад. Илова бар ин, вожаву истилоҳоти соҳаи бофандагии забонҳои муқоисашаванда урфу одат ва анъанаҳои хосси таърихиву суннатӣ мардумро бозгӯ менамояд.

5. Бе пажӯҳиши осори қадимаи тоҷикӣ-форсӣ ва англисӣ таҳқиқу баррасии хусусиятҳои истилоҳнигориву истилоҳгузинии забонҳои ҷаҳонӣ имконнопазир аст, зеро дар асоси омӯзиши муфассали истилоҳоти соҳаи маъноӣ маълумоти зарурӣ гирдоварӣ намуд.

6. Дар раванди таҳқиқ маълум гардид, ки нақши усулҳои калимасозиву истилоҳсозӣ дар ташаккули истилоҳоти бофандагӣ ниҳоят калон будааст. Агар дар забони тоҷикӣ бештари истилоҳоти бофандагӣ бар пояи усули

сарфӣ сохта шуда бошанд, пас, дар забони англисӣ ин анвои истилоҳот бештар бар пояи усули наҳви бунёд гардидаанд.

7. Дар раванди таҳқиқ маълум гардид, ки дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ бештар вомвожаҳои арабиву русӣ чой дошта, дар забони англисӣ вомвожаҳои франсавиву лотинӣ сершуморанд.

8. Агар бештари истилоҳ-ибораҳои дучузъаи забони тоҷикӣ ба воситаи қолаби *Исм+сифат* сохта шаванд, пас, бештари истилоҳ-ибораҳои англисӣ дар асоси қолаби *Сифат+исм* бунёд мегарданд.

9. Дар раванди таҳқиқ маълум гардид, ки дар сохтани бештари истилоҳоти бофандагии забони тоҷикӣ пасванди *-гӣ* сермахсул буда, муодили он дар забони англисӣ пасванди *-er* ба шумор меравад. Пешвандҳо дар ташаккули истилоҳоти бофандагии ҳар ду забон ҳам каммаҳсуланд.

10. Агар дар забони тоҷики бештари вомвожаҳо аз забонҳои лотиниву юнонӣ ва фаронсавиву олмони тавассути забони русӣ ворид гардида бошад, пас дар забони англиси иқтибосшавии вожагон тавассути забонҳои лотиниву фаронсавӣ ба амал меояд.

11. Дар раванди таҳқиқ маълум гардид, ки дар ташаккули истилоҳҳои соҳаи бофандагӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ низ фарқият чой дорад. Агар дар забони тоҷикӣ истилоҳоти бофандагӣ дар қолаби истилоҳ-ибораҳо сохта шуда, аз чузъҳои чудагона иборат бошанд, пас, дар забони англисӣ ин анвои истилоҳот аксар вақт бо як калима ифода меёбанд.

12. Муайян карда шуд, ки дар низоми истилоҳоти бофандагии ҳар ду забон воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки ба худ хусусияти сермаъноиву ҳамгунӣ ва муродифиву мутазодӣ гирифтаанд.

13. Дар ҳар ду забон ҳам сарчашмаҳои ташаккули истилоҳоти бофандагӣ асарҳои бадеиву таърихи ва вожаномаву фарҳангномаҳо ба шумор рафта, дар онҳо шарҳи дастуриву маъноӣ ва усули корбурди ин анвои истилоҳот бозтоб гардидаанд.

14. Дар раванди таҳқиқ маълум гардид, ки истилоҳоти соҳаи бофандагӣ бо дигар соҳаҳо, аз қабili химияву ботаника ва техникаву масолахшиносӣ иртиботи наздик доранд.

15. Аломату хусусияти истилоҳии воҳидҳои луғавии соҳаи бофандагӣ, пеш аз ҳама, дар таркиби ибораву ҷумла маълум мегардад, зеро бидуни ин хусусият фарқ намудани истилоҳ аз вожаи умумиистеъмолӣ ғайриимкон аст.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ НАТИҶАҲОИ АМАЛИИ ТАҲҚИҚ

Таҳлилу баррасии вожаву истилоҳоти бофандаги бар мабной осори илмию бадеӣ яке аз мавзӯҳои умдаи замони муосир ба шумор меравад. Маълум аст, ки вожаву истилоҳоти бофандагӣ дар осори илмию бадеии мутафаккирону суханварони гузашта мавқеи густурда дорад ва дар ин замина метавон тавсияҳои зеринро ироа намуд:

1. Пажӯҳиши анҷомёфта метавонад дар омӯзиши минбаъдаи истилоҳоти бофандагӣ дар осори олимону забоншиносон ва истилоҳшиносони тоҷику англис саҳмгузор бошад ва онҳо метавонанд аз он истифода баранд.

2. Нуктаҳои муҳимме, ки натиҷаву хулосаҳои пажӯҳиш дар асоси онҳо пешниҳод гардидаанд, дар таҳлили луғавию маъноӣ, дастурӣ, решашинохтӣ ва сохтори истилоҳоти бофандагӣ ва нақши усулҳои вожасозиву истилоҳсозии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавонад ба таври васеъ истифода гардад.

3. Вожаву истилоҳоти гирдовардашуда метавонад дар таҳқику таълифоти мухталиф, аз қабيلي дастурҳои таълимӣ, монографияҳои илмӣ ва таҳияи вожаномаву фарҳангномаҳои истилоҳот ба таври густурда қорбурд гардад.

4. Вожаву истилоҳоти бофандагии таҳқиқшуда кори мутахассисони соҳаро осон мегардонад, зеро дар рисола тамоми истилоҳоти соҳа дар ду забон - тоҷикиву англисӣ оварда шудаанд.

5. Пажӯҳиши густурдаи вожаву истилоҳоти бофандагӣ бар мабной осори шоирону нависандагон ва фарҳангномаҳо барои аз худ кардани вижагиҳои лингвистии ин анвои истилоҳот мусоидат намояд.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ

I. Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ:

1. Алиев, Б. Лексикаи этнографии забони ягнобӣ [Матн] / Б. Алиев. – Душанбе, 1998. – 158 с.
2. Анварӣ, С. Вожаҳои низомӣ дар «Шоҳнома» [Матн] / С. Анварӣ. – Душанбе: Маориф, 1994. – 120 с.
3. Андреев, М.С. Материалы по этнографии Ягноба [Матн] / М.С. Андреев. – Душанбе: Дониш, 1970. – 192 с.
4. Афшор, Эраҷ. Муқаддимае бар шинохти қавми Тоҷик//Тоҷикон дар масири таърих [Матн] / Эраҷи Афшор. – Душанбе, 2001. – 596 с.
5. Аҳадов, Х. «Фарҳанги Рашидӣ» ҳамчун осори лексикографӣ [Матн] / Х. Аҳадов. – Душанбе: Ирфон, 1981. – 165 с.
6. Байзоев, А. Истилоҳот ва калимасозӣ дар «Донишнома»-и Абуалӣ ибни Сино [Матн] / А. Байзоев. – Душанбе: Андалеб, 2016. – 196 с.
7. Бобохонов, М. История таджиков мира [Матн] / М. Бобохонов. – Душанбе: Адиб, 2004. – 573 с.
8. Брагинский, И.С. Из Истории таджикской народной поэзии [Текст] / И.С. Брагинский. – М.: АН СССР, 1956. – 496 с.
9. Броимшоева, М. Қ. Таҳлили этнолингвистики боварҳо ва таъбирҳои шуғнонӣ [Матн] / М.Қ. Броимшоева. – Душанбе, 2006. – 167 с.
10. Бромлей, Ю.В. Этнос и этнография [Текст] / Ю.В. Бромлей М.: Наука, 1973. – 282 с.
11. Воҳидов, А. Характеристикаи структурӣ-семантикии калимаҳо дар «Ғиёс-ул-луғот» [Матн] / А. Воҳидов. – Душанбе, 1975. – 196 с.
12. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик [Матн] Ҷ.1. – Душанбе: Дониш, 1985. – 356 с.
13. Ғафуров, Б. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна [Матн] / Б. Ғафуров. Ҷ.1, 1983. – 700 с.; Ҷ.2, Душанбе: Ирфон, 1985. – 416 с.

14. Доварӣ, Ғулом Челонӣ. Таҳлили забонӣ ва таърихии вожаи «тожик» бар мабнои осори кашфшуда [Матн] / Ғулом Челонии Доварӣ. – Душанбе: Маркази мероси хатгӣ, 2021. – 200 с.
15. Дониш, Аҳмад. Наводир-ул-вақоъ [Матн] / Аҳмади Дониш. – Душанбе: Дониш, Қ.1, 1988. – 287 с.
16. Забони адабии ҳозираи тоҷик [Матн] Лексикология, фонетика ва морфология. – Душанбе: Маориф, Қ.1. 1973. – 452 с.
17. Зарринқӯб Абдулҳусайн. Бо корвони ҳулла [Матн] / Абдулҳусейни Зарринқӯб. – Душанбе: Пайванд, 2004. – 332 с.
18. Зарубин, И.И. Материалы и заметки по этнографии горных таджиков. Долина Бартанга ИСМАО при РАН. Т.5. пг [Текст] / И.И. Зарубин. –1917. – 97 с.
19. Зеҳнӣ, Т. Аз таърихи лексикаи забони тоҷикӣ [Матн] / Т.Зеҳнӣ. – Душанбе: Дониш, 1987. – 236 с.
20. Исмаатов, С.М. Тоҷ андар «Шохнома» [Матн] / С.М. Исмаатов. – Душанбе, 2009. – 166 с.
21. Кабиров, Х.Ш. Этнолингвистическое исследование бытовой лексики языка таджиков Китая [на материале этнической группы сарыкольцев] [Текст] / Х.Ш. Кабиров. – Душанбе: ТНУ, 2016. – 332 с.
22. Каландаров, Т.С. Шугнанцы [Историко-этнографическое исследование] [Текст] / Т.С. Каландаров. – М.: 2004. – 474 с.
23. Калонтаров, Я.И. Принципҳои асосии терминологияи забони тоҷикӣ [Матн] / Я.И. Калонтаров. – Душанбе: Дониш, 1971. – 103 с.
24. Камолиддинов, Б. Сухан аз баҳри дигарон гӯянд [Матн] / Б. Камолиддинов. – Душанбе, 2001. – 171 с.
25. Карамхудоев, Н. Бартангский язык [Текст] / Н. Карамхудоев. – Душанбе, 1973. – 366 с.
26. Касимов О.Х. Лексика и словообразование в «Шахнаме» Абулькаси́ма Фирдоуси [Текст] / О.Х. Касимов.–Душанбе: Деваштич, 2016.– 337 с.

27. Касимов, О.Х. Деривация в «Шахнаме» Абулькасима Фирдоуси [Текст] / О.Х. Касимов. – Душанбе: Деваштич, 2006. – 188 с.
28. Касимов, О.Х. Картина животного мира в «Шахнаме» Абулькасима Фирдоуси [Текст] / О.Х.Касимов.– Душанбе: Дониш, 2011. – 135 с.
29. Копыленко, М.М. Основы этнолингвистики [Текст] / М.М. Копыленко. –Алматы: Евразия, 1995. – 180 с.
30. Қосимова, М.Н. Истилоҳоти қадимаи тоҷикӣ [Матн] / М.Н. Қосимова. – Душанбе, 2007. – 171 с.
31. Қосимова, М.Н. Таърихи забони адабии тоҷик. [асрҳои IX-X] [Матн] / М.Н. Қосимова. – Душанбе, 2003. – 490 с.
32. Маонӣ, М. Хиёнат ба Фирдавсию «Шоҳнома» хиёнат ба миллат аст [Матн] / М. Маонӣ. – Душанбе: Мавлавӣ, 2011. – 315 с.
33. Мачидов, Ҳ. Забони адабии муосири тоҷик [Матн] Луғатшиносӣ. / Ҳ. Мачидов. – Душанбе, 2007. – Ҷ.1. – 242 с.
34. Маъсумӣ, Н. Очеркҳо оид ба инкишофи забони адабии тоҷик [Матн] / Н. Маъсумӣ. – Сталинобод: Наш. дав.Точ., 1959. – 296 с.
35. Мирзоев, С.Дж. Лексика ягнобского языка [Текст] / С.Дж. Мирзоев. –Душанбе, 1998. – 23 с.
36. Мирзоёров, Ф.Н. Хусусиятҳои сохтори чанд вожаи ифодагари касбу хунари мардумӣ. Забон – ҳастии миллат [маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ. «Масъалаҳои сарфи забони тоҷикӣ ва усули таълими онҳо»] [Матн] / Ф.Н. Мирзоёров. – Душанбе: ДМТ, 2019. – 232 с.
37. Муҳаббатов, А. Истилоҳоти варзишии забони форсии муосир [Матн] / А. Муҳаббатов. – Душанбе, 2007. – 202 с.
38. Муҳаммад, А. Тоҷики тоҷвар [Матн] / А. Муҳаммад. – Душанбе: Эр-граф, 2018. – 166 с.
39. Муҳаммад, А., Маҳдӣ С. Вожаи тоҷик бешубҳа аз тоҷ аст.//Забон ва худшиносии миллӣ [Матн] Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ. / А. Муҳаммад, С. Маҳдӣ. – Душанбе: ДМТ, 2008. – 187 с.

40. Муҳаммадиев, М. Очеркҳо оид ба лексикаи забони адабии ҳозираи тоҷик [Матн] / М. Муҳаммадиев. – Душанбе: Ирфон, 1967. – 64 с.
41. Назарзода С. Ташаккули истилоҳоти иҷтимоӣ–сиёсии забони тоҷикӣ дар садаи XX [Матн] / С. Назарзода. – Душанбе: Дониш, 2004. – 302 с.
42. Назарзода, С. Забон ва истилоҳот [Андешаҳо дар атрофи забони тоҷикӣ ва ташаккули истилоҳот] [Матн] / С. Назарзода. – Душанбе: Дониш, 2003. – 148 с.
43. Насриддинов А. «Шамс-ул-луғот» ва аҳамияти он барои луғатшиносии тоҷик [Матн] / А. Насриддинов. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 48 с.
44. Норматов, М. Муқаддимаи забоншиносӣ [Матн] / М. Норматов. – Душанбе: Матбуот, 2007. – 239 с.
45. Нуров, П. Ташаккул ва таҳаввули истилоҳоти тоҷикии физикӣ [Матн] / П. Нуров. – Душанбе, 1997. – 118 с.
46. Основы иранского языкознания. [Текст] Новоиранские языки. М.: Наука, 1982. – 572 с.
47. Отахонова А. Омӯхтани муқоисавӣ-мавзуии лексикаи фарҳангҳо //дар асоси материали «Фарҳангнома»-и Хусайн Вафой [Матн] / А. Отахонова. – Душанбе, 1981. – 128 с.
48. Ошанин, Л.В., Зезенкова, В.И. Вопросы этногезе народов Средней Азии в свете данных антропологии [Текст] / Л.В. Ошанин, В.И. Зезенкова. – Ташкент, 1953. – 16 с.
49. Пахалина, Т.Н. Ишкашимский язык [Текст] / Т.Н. Пахалина. – М.: 1959. –246 с.
49. Пейсиков, Л. Лексикология современного персидского языка [Текст] / Л. Пейсиков. – М.: 1975. – 387 с.
51. Пещерева, Е.М. Ягнобские этнографические материалы.//Отв. Ред: Н.Н. Ершов: ин-т истории А. Дониша [Текст] / Е.М. Пещерева. – Душанбе, 1976. –96 с.

52. Писарчик, А.К. Рушанские тексты [Текст] / А.К.Писарчик. – Сталинобод: Л.: 1954. – 90 с.
53. Расторгуева В.С., Эдельман Д.И. Этимологический словарь иранских языков [Текст] / В.С. Расторгуева, Д.И. Эдельман. – Т.І.М., 2000. – 502 с.
54. Расторгуева, В.С. Среднеперсидский язык [Текст] / В.С. Расторгуева. – М.: Наука, 1966. – 160 с.
55. Рауфов, Ҳ. «Фарҳанги Чаҳонгирӣ» ҳамчун сарчашмаи лексикографияи форсу тоҷик [Матн] / Ҳ. Рауфов. – Душанбе: Дониш, 1973. – 189 с.
56. Раҳмон, Эмомалӣ. Забони миллат–ҳастии миллат [Матн] Ҷ.1. / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе, 2016. – 492 с.
57. Рустамов, М. Таджикская грамматическая терминология [Текст] / М. Рустамов. – Душанбе, 1972. – 256 с.
58. Рустамов, Ш. Исм [Матн] / Ш. Рустамов.– Душанбе: Дониш, 1981.– 256 с.
59. Рустамов, Ш. Мақоми забон [Матн] / Ш. Рустамов. – Душанбе: Ирфон, 1995. – 125 с.
60. Сабзаев, С. Таҳқиқи лингвистии истилоҳоти тасаввуфии насри форсии тоҷикӣ дар асрҳои XI–XII [Матн] / С. Сабзаев. – Душанбе, 1996. – 162 с.
61. Саймиддинов, Д. Вожасозии забони форсии миёна [Матн] / Д. Саймиддинов. – Душанбе: Пайванд, 2001. – 310 с.
62. Саймиддинов, Д. Форсии бостон [Матн] / Д. Саймиддинов. – Душанбе: Пайванд, 2007. – 190 с.
63. Сангинов, А. Фарҳанги «Баҳори аҷам» ва характеристикаи лексикографияи он [Матн] / А. Сангинов. – Душанбе, 1973. – 295 с.
64. Султонов, М. Истилоҳоти илмии «Китоб ут–тафҳим».-и Абурайҳони Берунӣ [Матн] / М. Султонов. – Душанбе: Дониш, 2003. – 169 с.
65. Султонов, М. Истилоҳшиносӣ ва истилоҳнигории тоҷикӣ [Матн] / М.Султонов. – Душанбе, 2019. – 394 с.

66. Султонов, М. Ташаккул ва такомули истилоҳоти илмии форсии тоҷикӣ [дар заминаи осори илмии асрҳои IX-XI] [Матн] / М. Султонов. – Душанбе: Дониш, 2008. – 334 с.
67. Тарланов, З.К. Язык. Этнос. Время: Очерки по русскому и общему языкознанию [Текст] / З.К. Тарланов. – петрозаводск, 1993. – 222 с.
68. Тоҷнома силсилаи тоҷикон дар масири тамаддун. китоби 2. Авесто. [Матн] Китобхонаи миллии Тоҷикистон. [Маркази тоҷикшиносӣ]. – Душанбе: Бухоро, 2011. – 762 с.
69. Усманова, С. Лексика орнаментации текстиля в таджикском языке [Текст] / С. Усманова. – Душанбе, 1972. – 147 с.
70. Ушинский, К.Д. Избранные педагогические сочинения текст/ с вводной статьей и примечаниями Струминского В.Я. [Текст] / К.Д. Ушинский. – т.2.М.:.Наук.1939. – 318 с.
71. Ўбаҳӣ, Ҳофиз. Тухфат-ул-аҳбоб [Матн] / Ҳофизӣ Ўбаҳӣ: Ҳозиркуандаи нашр ва муаллифи муқаддима, тавзеҳот, илова ва феҳристҳо Ҳофиз Рауфзода. – Душанбе: Ирфон, 1992. – 288 с.
72. Хамиджонова, М.И. Материальная культура матчинцев до и после переселения на вновь орошаемые земли [Текст] // Отв. ред. Н.Н. Ершов., А.К. Писарчик. – Душанбе: Дониш, 1974. – 180 с.
73. Ханьков, Н. Записки по этнографии персии [Текст] / Н.Ханьков. – Москва: Наука, 1977. – 149 с.
74. Ходжаев, Т.К. Этнические процессы в Средней Азии в эпоху средневековья [Текст] / Т.К. Ходжаев. – Ташкент, 1987. – 194 с.
75. Хоркашев С. [Раҳматуллозода С.] Баррасии лингвистии гурӯҳҳои мавзуии таркиби луғати лаҳҷа [Матн] / С. Хоркашев/ – Душанбе, 2014. – 232 с.
76. Хуросонӣ, Алиӣ Муҳаммадӣ., Назрӣ, Ҷурабек. Ҳунари номанигорӣ дар «Шоҳнома» [Матн] / Алиӣ Муҳаммадии Хуросонӣ., Ҷурабек Назрӣ. – Душанбе: Дониш, 2014. – 300 с.

77. Ҳакимова, Б.Н. Истилоҳоти ғаллаҷоти забони тоҷикӣ: таҳлили сохторӣ ва маъноӣ [Матн] / Б.Н. Ҳакимова. – Душанбе, 2008. – 150 с.
78. Ҳалимов, С. Таърихи забони тоҷикӣ (асри X) [Матн] / С. Ҳалимов. – Душанбе: УДТ. – 1979. – 213 с.
79. Ҳалимова, С.Ш. Вожаю истилоҳоти пешаварӣ дар осори Сайидои Насафӣ [Матн] / С.Ш. Ҳалимова. – Душанбе: Ирфон, 2014. – 176 с.
80. Худуд-ул-олам. [Матн] Душанбе: Бухоро, 2014. – 565 с.
81. Ҷӯраев, Ғ. Лексика.//Шеваи чанубии забони тоҷикӣ [Матн] Ҷ.1. / Ғ. Ҷӯраев. – Душанбе, 2009. – 154 с.
82. Шакурӣ, Муҳаммадҷон. Забони миллӣ ва ҷаҳонгаройӣ [Матн] / Муҳаммадҷон Шакурӣ. – Душанбе: Шучоиён, 2010. – 220 с.
83. Шарофов, Н.О., Ҷӯраев, Т.Қ. Лексикаи касбу ҳунар–сарчашмаи терминологияи техникаи тоҷик [Матн] //Н.О. Шарофов, Т.Қ. Ҷӯраев. – Душанбе: Дониш, 1991. – 92 с.
84. Шафоатов, А. Истилоҳоти соҳаи варзиш дар забони тоҷикӣ [Матн] / А. Шафоатов. – Душанбе, 2012. – 141 с.
85. Шишов, А. Таджики [Этнографическое исследование] [Текст] / А. Шишов. – Алматы, 2006. – 390 с.
86. Шодиев, Р. Феъл дар «Шоҳнома» [Матн] / Р. Шодиев. – Душанбе, 2014. – 152 с.
87. Шокиров, Т. С. Истилоҳоти ҳуқуқшиносии тоисломӣ дар забони тоҷикӣ [Матн] / Т.С. Шокиров. – Хучанд, 2008. – 118 с.
88. Элназарова Ҳ., Олимзода, А. Номи пайғамбарон дар «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ.//Материалы международной научно-теоретической конференции, посвященной «Году развития туризма и народных ремесел» [Текст] / Ҳ. Элназарова, А. Олимзода. – Душанбе, 2018. – 343 с.
89. Якубшоҳ, Ю. Давлати Каёниён [Матн] / Ю. Якубшоҳ. – Душанбе: Эр-граф, 2012. – 544 с.
90. Якубшоҳ, Ю. Тоҷикон [перомуни этногенез] [Матн] / Ю. Якубшоҳ. – Душанбе, 1995. – 196 с.

II. Мақолаҳо ва маърузаҳо:

91. Айнӣ, С. Куллиёт. ҷилди 11, китоби якум [Матн] / С. Айнӣ. – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1963. – С.9-50.
92. Айнӣ, С. Маъноӣ калимаӣ тоҷик. // Садоӣ Шарқ [Матн] / С. Айнӣ. – Душанбе, 1986, №8 – С.66-86.
93. Ализода, И. Сухане чанд оид ба луғати «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ. Ахбори Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон. Шуъбаи фанҳои ҷамъиятӣ [Матн] / И. Ализода.–Сталинобод, 1957.–№12. – С.53-65.
94. Баевский, И.С. Описание таджикско-персидских рукописей Института народов Азии [Матн] / И.С.Баевский. – М.: 1962. Вып. 4, С.51-52.
95. Бернштам, А.Н. Тюрки и Средняя Азия в описании Хой Чао [Текст] / А.Н.Бернштам. – М.: 1952. – №1 [38], С.191-192.
96. Бертельс, Е.Э. Пути создания таджикских словарей. // Труды первой конференции по изучению производительных сил Таджикской ССР [Текст] // Проблемы Таджикистана. – Т. 2. / Е.Э. Бертельс. – Ленинград, 1934. – С.177-194.
97. Гумбольдт, В.Ф. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества. // Избранные труды по языкознанию [Текст] / В.Ф.Гумбольдт. – М.: 1984. – С.72-80.
98. Гаффоров, Р. Вазъи кунунии истилоҳоти забоншиносии тоҷик ва лузуми такмили он. // Ахбороти АФ РСС Тоҷ.//Сер. Шарқшиносӣ, таърих ва филология [Матн] / Р. Гаффоров. – 1991. – №4. – С.34-39.
99. Зоҳидов, А. Дар хусуси истилоҳоти боғдорӣ ва тоқпарварии тоҷикони Самарқанд.//Труди СамГУ им. Навои. Новая серия, вып. 246 [Матн] / А. Зоҳидов. – Самарқанд, 1973. – С.199-203.
100. Кабидзе, Д. «Шоҳнома» дар забони гурҷӣ [Матн] / Д. Кабидзе. Шарқи Сурх. – 1958. – №2. – С.135-148.
101. Қамарзод, Маҳноз. Баррасии чанд вожаи хӯрокворӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ [Матн] //Паёми ДМТ: (4/1(129). / Маҳноз Қамарзод. – Душанбе: Сино, 2014. – С.96-99.

102. Қосимов, О.Ҳ. Корбурди чанд истилоҳи нодири нучум дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ.//Забони давлатӣ ва рушди истилоҳот [Матн] / О.Ҳ. Қосимов. – Душанбе: Шарқи озод. – 2015. – С.48-56.

103. Қосимов, О.Ҳ. Номвожаи Сууд дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ.//Роҳи Абрешим ва робитаҳои байнифарҳангии Авруосиё [Матн] / О. Ҳ. Қосимов. – Душанбе, 2018. – С.45-48.

104. Лившиц, В. А. Смирнова Л. П. Язык «Донишнома» и роль Ибн Сина в развитии персидско–таджикской научной терминологии. Писменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока: XV годичная научная сессии ЛО ИВАН ССР. Ч. III [Текст] / В. А. Лившиц. – М.: 1981. – С.115-163.

105. Муллоқандов, Э. «Шоҳнома» ва забони имрӯзаи тоҷик [Матн] //Садои Шарқ, № 7 / Э. Муллоқандов. – 1968. – С. 9-11.

106. Муллоҷаев, С.А. Мавқеи истилоҳоти ҳарбии арабӣ дар «Шоҳнома» [Матн] / С.А. Муллоҷаев. Мактаби советӣ, 1977. – №1, С. 20-24.

107. Муҳаммад Муҳити Таботабой. Дар бораи лафзи тоҷик ва тот.// [маҷмуаи «Тоҷикон дар масири таърих», гирдоварӣ ва таҳқиқи Мирзо Шакурзода] [Матн] / Таботабой Муҳити Муҳаммад. – Техрон, 1373. – С.111-112.

108. Ниёзмуҳаммадов, Б., Бухоризода, А.Л., Калонтаров, Я.И. О терминологической работе в Таджикистане. Сб.: Вопросы терминологии [Текст] / Б. Ниёзмуҳаммадов, А.Л. Бухоризода, Я.И. Калонтаров. – М.: 1961. – С.3-25.

109. Офаридаев, Н. Ҳамгунсозӣ ва корбурди истилоҳот дар забони давлатӣ. Маҷмуаи мақолаҳои Конференсияи ҷумҳуриявии илмии «Танзим ва корбурди истилоҳот дар забони давлатӣ» [Матн] / Н. Офаридаев. – Душанбе: Ирфон, 2014. – С.44-50.

110. Пещерева, Е.М. Малочное хозяйство горных таджиков и некоторые связанные с ними обычаи [Текст] / Е. М. Пещерева. – Ташкент, 1927. Вып. 1. – С.42-59.

111. Расторгуева, В.С. Краткий очерк грамматики таджикского языка // Таджикиско-русский словарь [Текст] / В.С. Расторгуева. – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1954. – С.539-543.
112. Резенфельд, А.З. Таджикиско–персидские языковые отношения [словообразовательные суффиксы] [Текст] //Уч. Зап. ЛГУ. Востоковедение, 5, вып. 21. №336. / А.З. Резенфельд. – Л.: 1977. – С.19-25.
113. Рубинчик, Ю.А. Грамматический очерк персидского языка [Текст] // Персидско-русский словарь. / Под.ред. Ю.А.Рубинчик. т. 2. М.:Русский язык. 1983. – С.793-841.
114. Толстой, Н.И. Из грамматики славянских обрядов [Текст] / Н.И. Толстой //Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. / Н.И. Толстой. – М.:1995. – С.27-40.
115. Толстой, Н.И. О предмете этнолингвистики и ее роли в изучении языка и этноса//Актуальные исследования в языкознании и этнографии. Язык и этнос [Текст] / Н.И. Толстой. – Л.: Наука, 1983. – С.182-183.
116. Тӯраев, Б.Б. Гузаштаи як қавми кӯчак ва таърихи як забони нодир. Паёми ДМТ, №2. [Матн] / Б.Б.Тӯраев. – Душанбе: Сино, 2004. – С.37-44.
117. Тӯраев, Б.Б. Тавзеҳи чанд топоними «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ [Матн] / Б.Б. Тӯраев. – Суханшиносӣ №4, – 2016. – С.25-33.
118. Фатхуллоев, С. Баъзе мулоҳизаҳо дар бораи номгузорӣ [Матн] // Забон ва чомаа [маҷмуи мақолаҳо]. – Душанбе, 2006. – С.118-125.
119. Ҳакимова, Б.Н. Луғат ва истилоҳоти марбут ба расму ойин ва пешаҳои кишоварзӣ [Матн] / Б.Н. Ҳакимова. Ахбори ДДХБСТ №1 [62]. 2012. – С.23-29.
120. Шарофов, Н. О. Баъзе хусусиятҳои калимаҳои интернационалистӣ // Баъзе масъалаҳои забоншиносии тоҷик [Матн] / Н.О. Шарофов. – Душанбе: Дониш, 1964. – С.47-52.
121. Шодиев, Р. Нақши пажӯҳишҳои этнолингвистӣ дар забоншиносии тоҷик [Матн] / Р. Шодиев. – Паёми ДМТ, 2020, №8. – С.25-29.

Ш. Диссертатсия ва авторефератҳо:

122. Исмоилов, Ш. Топонимия Каратегинской долины Таджикистана [лингвистическое исследование]. Автореф. док. дисс. [Текст] / Ш.Исмоилов. – Душанбе, 1999. – 36 с.

123. Истамова, М.Дж. Лексика швейного и вышивательного искусства в Самаркандских говорах таджикского языка [Текст] / М.Дж. Истамова. – АДД. Душанбе, 1983. – 20 с.

124. Мирбобоев, А. Лексика животноводство ваханского языка. Автореф. кан. филол. Наук [Текст] / А. Мирбобоев. – Душанбе, 1991 – 24 с.

125. Мирзоев, Г. Именно суффиксальное словообразование в современном таджикском языке. Дисс. канд. филол. наук [Текст] / Г. Мирзоев. – Душанбе, 1987. – 202 с.

126. Некушоева, Ш.С. Этнолингвистическое и сравнительное освещение предметно-бытовой лексики шугнано-рушанской группы памирских языков [Текст] / Некушоева, Ш.С. Автореф. кон. фил. Наук. – Душанбе, 2010. – 22 с.

127. Рахматова, М.М. Особенности употребления числительных в «Шахнаме» Абулькасим Фирдоуси [Текст] / М.М. Рахматова. Автор. кан. фил. наук. Худжанд, 2011. – 26 с.

128. Сулаймонов, С. философской терминологии [на базе философского наследия Ибн Сины]. Автореф. док. дисс. [Текст] / С. Сулаймонов. – Душанбе, 1997. – 53 с.

129. Тӯраев, Б.Б. Таҳқиқи лексикӣ-семантикӣ ва калимасозии микротопонимияи водии Яғноб. – [Матн] Дис.номз.илм.филологӣ. / Б.Б.Тӯраев. – Душанбе, 2010. – 223 с.

130. Тушишвили, Л. Арабские лексические элементы в «Шахнаме» Фирдоуси. [Текст] Автореф. дис. канд. фил. наук. / Л. Тушишвили. – Тбилиси, 1950. – 20 с.

131. Хромов, А.Л. Историко-лингвистическое исследования Ягноба и Верхнего Зеравшана [Текст] / А.Л. Хромов. ДДФН. – Душанбе, 1970. – 765 с.

132. Ҳасанов, А. Лексические особенности «Худуд-ал-алем» [Текст] Автореф. // А. Ҳасанов. – Душанбе, 1986. – 23 с.

133. Шарипов, Т. Компьютерная лексика таджикского языка [структурно-семантический анализ] [Матн] Автореф. // Т. Шарипов. – Душанбе, 2003. – 25 с.

134. Юсупов А. Медицинские термины «Хидоят-ул-мутааллимин фи-т-тиб» Ахвайни Бухорои. АҚН. [Текст] / А. Юсупов. – Душанбе, 2004. – 23 с.

IV. Фарҳангҳо:

135. Ализода, И. Фарҳанги мухтасари Шохнома [Матн] / И. Ализода. – Душанбе: Адиб, 1992. – 492 с.

136. Амид, Ҳасан. Фарҳанги форсии Амид [Матн] / Ҳасани Амид. – Техрон: Донишгоҳи Техрон, 1978. – 1088 с.

137. Бурҳон, Муҳаммадхусайн. Бурҳони котеъ (5 ҷилд). [Матн] / Муҳаммадхусайни Бурҳон. – Душанбе: Адиб, 1993 – 2396 с.

138. Ғиёсиддин, Муҳаммад. Ғиёс–ул–луғот [Матн] Иборат аз 3 ҷилд. / Муҳаммад Ғиёсиддин. – Душанбе: Адиб, Ҷ.1-1987. – 480 с.; Ҷ.2-1988. – 416 с.; Ҷ.3-1989. – 309 с.

139. Деҳхудо, Алиакбар. Луғатномаи Деҳхудо [Матн] Ҷ.2. / Алиакбари Деҳхудо. – Техрон: Донишгоҳи Техрон, 1987. – 128 с.

140. Деҳхудо, Алиакбар. Луғатномаи Деҳхудо. – [Матн] Дар 15 ҷилд. / Алиакбари Деҳхудо. – Техрон: Интишороти Донишгоҳи Техрон, – Ривояти электронии №4.

141. Донишномаи фарҳанги миллии тоҷик [Матн] / Муассисаи давлатии Сарредаксияи илмӣи Энциклопедияи миллии Тоҷик. – Душанбе, Ҷ.1, 2015. – 668 с.

142. Ёҳаққӣ, М. Фарҳанги асотир ва дostonвораҳо дар адабиёти форсӣ [Матн] / М. Ёҳаққӣ. – Душанбе, 2013. – 897 с.

143. Қодириён, Рашид. Фарҳанг «Маснави маънавӣ». // Сарредаксияи илмӣи Энциклопедияи миллии тоҷик [Матн] / Рашиди Қодириён. – Душанбе, 2011. – 207 с.

144. Луғати русй-тоҷикӣ [Текст] [дар зери таҳрири узви вобастаи АФ СССР М. Осимӣ]. – М.: русский язык, 1985. – 1279 с.
145. Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Истилоҳоти соҳаи меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ, тандурустӣ, фарҳанг, илм ва маориф дар қонунгузории ҶТ. – Душанбе: Бухоро, 2014. – 156 с.
146. Муин, Муҳаммад. Фарҳанги Муин [Матн] Ҷ.1. / Муҳаммад Муин. – Теҳрон: Китоби роҳи нав, 1381. – 1102 с. [бо хатти форсӣ].
147. Начот, Доро. Фарҳанги Доро [Матн] / Доро Начот. – Душанбе: Пайванд, 2012. – 599 с.
148. Одил, Муҳаммадризо. Фарҳанги ҷомеи номҳои «Шоҳнома» [Матн] / Муҳаммадризо Одил. – Теҳрон: Сандук, 1372. – 510 с.
149. Ризозода, Ш. Фарҳанги «Шоҳнома» [Матн] / Ш. Ризозода. – Теҳрон: Меҳр, 1371. – 605 с.
150. Фарҳанги забони тоҷикӣ [Матн] Ҷ. 2.–М.: Советская энциклопедия, 1969. – 952 с.
151. Фарҳанги забони тоҷикӣ [Матн] Ҷ.1.–М.: Советская энциклопедия, 1969. –950 с.
152. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ [Матн] – Душанбе: Дониш, 2008. – Ҷ.2 – 946 с.
153. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ [Матн]. – Душанбе: Дониш, 2008. – Ҷ. 1. – 950 с.
154. Ҳусейнов, Х., Шукурова, Қ. Луғати терминҳои забоншиносӣ [Матн] / Х. Ҳусейнов, Қ. Шукурова. – Душанбе: Маориф, 1983. – 256 с.
155. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. – Ҷ 8. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣи Энциклопедияи советии тоҷик, 1988. – С. 152-156.
156. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. – Ҷ. 1. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣи Энциклопедияи советии тоҷик, 1978. – С. 374.
157. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. – Ҷ. 3. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣи Энциклопедияи советии тоҷик, 1981. – С. 170, 539.

158. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. – Ҷ. 4. – Душанбе: Сарредаксияи илмии Энциклопедияи советии тоҷик, 1983. – С.18, 20, 48, 64, 437.

159. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. – Ҷ. 6. – Душанбе: Сарредаксияи илмии Энциклопедияи советии тоҷик, 1986. – С. 514.

V. Китобҳо ба забонҳои хориҷӣ:

160. Bartold, V.V. Tadjiki. Istoricheskiy ocherk in Socinenie II,1. [Text] / V.V. Bartold. – Moscov, 1963. – pp.451.

161. Bellew, H. W., Inquiry in to the Ethnography of Afghanistan [Text] / H.W. Bellew. – London, 1891. – P.171-172.

162. Brandenstein, W., Mayrhofer, M. hand buch des Altpersischen [Text] / W. Brandenstein, M. Mayrhofer. – Wiesbaden, 1964. – pp. 144.

163. Dames, M. L. The Baloch Race, a Historical and Ethnological Sketch [Text] // M. L. Dames. – London: 1904. – pp. 216.

164. Duranti, A. Language as Culture in U.S. Antropology//Three Paradigms [Text] / A. Duranti. Current Anthropology. – 2003. – №44 (3). – pp. 323.

165. Holdich, T. The Arabs of Our Indian Frontier [Text] / T.Holdich. [Journal of the Anthropological Institute, Vol. 24, 1899]’. P. 111-119.

166. Hughes, A. W. The Country of Baluchistan, its Geography, Topography, Ethnology and History [Text] / A. W. Hughes. – London, 1877. – pp. 114.

167. Kent, R. Old Persian [Text] / R. Kent. – New, 1953. – pp. 52.

168. Nyberg, H.S. A Manual of Pahlavi [Text] / H.S. Nyberg. – Wiesbaden, 1974. – pp. 318.

169. Wolf, Fritz. Glossar zu Firdosis shahname [Text] / Fritz Wolf.– Hildesheim, – 1965. – 911p+109 p.

I. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М.] Ҳасанова С.Р. Хусусиятҳои луғвӣ-грамматикии истилоҳоти соҳаи насосии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / С.Р. Ҳасанова // Паёми Донишгоҳи Хоруғ. – Хоруғ, 2021. №1 (17). – С.203-209.

[2-М.] Ҳасанова С.Р. Тематическая классификация текстильной терминологии таджикского и английского языков / С.Р. Ҳасанова // Ахбори Академияи Миллии Илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2020. №4 (269). – С.209-213.

[3-М.] Ҳасанова С.Р. Нақши калимаҳои умумистеъмол дар ташаккули истилоҳоти бофандагии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / С.Р. Ҳасанова // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ. – Душанбе, 2023. – №6 (1107). – С.98-103.

[4-М.] Ҳасанова С.Р., Ҷаматов С.С. Бозтоби луғоту истилоҳоти бофандагӣ дар сарчашмаҳои муосири фарҳангшиносӣ ва таърихӣ / С.Р. Ҳасанова, С.С. Ҷаматов // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ. – Душанбе, 2024. №1 (108). – С.69-73.

[5-М.] Ҳасанова С.Р., Ҷаматов С. Таҳлили сохтори вожаву истилоҳоти бофандагӣ бар пояи роҳу усули калимасозӣ / С.Р. Ҳасанова, С.Ҷаматов // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ. – Душанбе, 2024. № 2 (109). – С.12-21

II. Мақолаҳои муаллиф дар маҷмаа ва нашрияҳои дигари илмӣ:

[6-М.] Ҳасанова С.Р. Мавқеи калимаҳои иқтибосии марбути бахши насосӣ дар таркиби луғавии забонҳои англисӣ, русӣ ва тоҷикӣ / С.Р. Ҳасанова // Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, тарҷумашиносӣ, адабиётшиносӣ ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар мактабҳои олии мавод. конфер. илм-амал. ҷумҳур. – Душанбе, 2021. – С.144-146.

[7-М.] Ҳасанова С.Р. Назаре ба мафҳуми истилоҳ ва истилоҳшиносӣ дар илми забоншиносӣ / С.Р. Ҳасанова // Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ ва лингводидактика дар заминаи муоширати байнифарҳангӣ: мавод. конфер. илм-амал. ҷумҳур. – Душанбе, 2021. – С.285-289.

[8-М.] Ҳасанова С.Р. Роль суффиксов в образовании текстильной терминологии таджикского и английского языков / С.Р. Ҳасанова // Забони миллии оинаи пурчилои таърих: мавод. конфер. илм-амал. ҷумҳур. – Душанбе, 2022. – С.98-102.

[9-М.] Ҳасанова С.Р. Виды и структура текстильных терминов в английском и таджикском языках / С.Р. Ҳасанова // Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, методика ва тарҷума: мавод. конфер. илм-амал. ҷумҳур. – Душанбе, 2020. – С.209-213.

[10-М.] Ҳасанова С.Р., Джаматов С.С. Метафоризация текстильных терминов в таджикском и английском языках / С.Р. Ҳасанова, С.С. Джаматов // Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, методика ва тарҷума: мавод. конфер. илм-амал. ҷумҳур. – Душанбе, 2023. - С.258-261.

[11-М.] Ҳасанова С.Р., Ҷаматов С.С. Таҳлили сохторӣ ва луғавию маъноии истилоҳоти бофандагии асари «Шахрошӯб»-и Сайидои Насафӣ ва муодилҳои англисии онҳо / С.Р. Ҳасанова, С.С. Ҷаматов // Муносибати босалоқият дар рушду нумуи таълими забони хориҷӣ: мавод. конфер. илм-амал. байнал. – Душанбе, 2024. – С.141-144.

[12-М.] Ҳасанова С.Р. Падидаи муродифот дар низоми истилоҳоти бофандагӣ / С.Р. Ҳасанова // Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, тарҷума ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ: мавод. конфер. илм-амал. ҷумҳур. – Душанбе, 2020. – С.141-144.